T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

MERYEM SURESİ'NDE AMİL-MAMÜL ÇERÇEVESİNDE HARF-İ CERLER VE BAĞLAMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Özlem DEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Özlem DEMİR tarafından **Dr. Öğretim Üyesi Hasan Selim KIROĞLU** danışmanlığında hazırlanan **"MERYEM SURESİ'NDE AMİL-MAMÜL ÇERÇEVESİNDE HARF-İ CERLER VE BAĞLAMLARI"** başlıklı bu çalışma, …/…/2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	YL Öğrencisi: Özlem Demir **OMÜ, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belağatı**	**Sonuç**
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU OMÜ, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim Ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÖKLÜDAĞ OMÜ, İlahiyat Fakültesi	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Abdulkadir TEKİN Amasya İlahiyat Fakültesi	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☐

Hayır ☒

18/03/2024
Özlem DEMIR

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: MERYEM SURESİ'NDE AMİL-MAMÜL ÇERÇEVESİNDE HARF-İ CERLER VE BAĞLAMLARI

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 02.01.2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 17

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

18 /03/ 2024
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU

ÖZET

MERYEM SURESİ'NDE AMİL-MAMÜL ÇERÇEVESİNDE HARF-İ CERLER VE BAĞLAMLARI

Özlem DEMİR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Şubat/2024
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini, belli kurallar çerçevesinde, ses veya işaretlerle bildirmeye yarayan çok yönlü bir sistemdir. Bu duygu ve düşünceleri açığa çıkarma biçimi ve yeteneği olan dilin özü ise beyandır. Arapça engin kelime dağarcığı, kelimelerdeki kullanım biçimleri, derin anlam içerikleri ile duygu ve düşünceleri tam manasıyla ifade etmede zengin bir dildir. Nitekim Arapça'nın böylesi bir dil olması ilim ehli tarafından de dikkat çekmesini sağlamıştır.

Biz de bu çalışmada fasih Arapça'nın korunması ve Kur'an-ı Kerîm'in doğru anlaşılmasında, pek çok ayette geçen ve Arapça'nın kapsamı geniş konularından olan Harf-i cer'ler üzerine bir çalışma yapmayı gerekli gördük. Yüzyıllar boyu anlam ve muhtevasıyla insanları tesiri altına alan Arap dilinin önemli bir konusu olan ve Kur'ân'da yer alan Harf-i cerler günümüze kadar farklı yönlerden incelenmiştir. Bu araştırmalar sonucu Harf-i cer'lerin farklı ayetlerde farklı anlam ifade ettikleri görülmüştür. Kur'ân'da harf-i cer'lerin fiile kazandırdığı anlamları en iyi bir şekilde anlama düşüncesi bizi bu araştırmaya sevk etmiştir.

Çalışmamızda öncelikle Harf-i cer'lerin nahiv ilminin bir konusu olması dolayısıyla bu ilmin tanımı ve konularına dair bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra Harf-i cer'lerin belli bir tasnif çerçevesinde ayrıntılı kullanım boyutlarını incelenmiştir. Ardından cümlede bıraktıkları lafzî ve manevî etkileri belirlenerek, zâid olma veya hazfedilme gibi özel durumlarıyla ilgili bilgiler sunulmuştur.

Harf-i cer'lerin taşıdıkları ehemmiyet vesilesiyle yapmaya niyetlendiğimiz çalışmamızda Harf-i cer'leri ve müteallaklarını Meryem Sûresi bağlamında incelemeye çalıştık. Konuya dair klasik ve modern kaynaklarda bulunan tasniflere yer verdik. Harf-i cer'lerin müstakil manaları yanında mecruru ve müteallakına dair kullanımlarını ele almaya ehemmiyet gösterdik. Verdiğimiz bu bilgiler, Harf-i cer'lerin Meryem sûresine tatbikinde bizi doğru sonuçlara götürmesi açısından önemli ve gereklidir. Tüm bu araştırmalar neticesinde Meryem Sûresi'ndeki Harf-i cer'ler ve kastettikleri manalar hakkında bir sonuca ulaşmayı hedefledik.

Anahtar Sözcükler: Arap dili, Nahiv ilmi, Mecrûrâtlar, Müte'allak, Meryem Sûresi.

ABSTRACT

THE STUDY OF HARF-İ CER LETTERS AND THEIR CONTEXTS IN THE FRAMEWORK OF AMIL-MAMUL IN THE CHAPTER OF MARY IN THE QURAN

Özlem DEMİR
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Basic Islamic Sciences
Master, February/2024
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Hasan Selim KIROĞLU

Throughout human history, all languages have been of great value. This is because languages are tools that help convey thoughts and feelings and strengthen interpersonal relationships. In addition, languages reflect the value judgments and material-spiritual culture of the societies in which they are used, making them significant. In this sense, the Arabic language is of high importance, not only because it is the language of the Quran but also because it holds a particularly high degree of respect among all Muslims. Therefore, the Arabic language has been a subject of study for many language scholars, especially among Muslims.

The science of nahiv, a sub-branch of the Arabic language, refers to the discipline encompassing 'morphology, phonetics, unusual words, and dialectical differences.' This discipline, which includes sections such as Merfuat, Mansubat, Mecrurat, encompasses a large area covered by Harf-i cer letters and their related aspects.

Harf-i cer letters, although they carry their unique meanings, derive their intended meanings from the verbs they are used with in sentences. This way, the meanings indicated by Harf-i cer letters can be more accurately determined. Correctly identifying the meaning they add to the sentence is highly important for the accurate understanding of the message.

Due to the importance of Harf-i cer letters and their related aspects, we decided to study Harf-i cer letters and their related aspects in the context of the Chapter of Mary in the Quran in our intended work. During this study, we tried to utilize classifications from both modern and classical sources. We were keen to address the independent meanings of Harf-i cer letters, as well as their uses related to Mecrur and related aspects. We endeavored to present their impacts on meaning using examples from verses in the Chapter of Mary and other verses in the Quran, referring to the interpretations of language scholars and commentators. While benefiting from the works of our language scholars and commentators, we adopted a chronological order based on the eras in which they lived. However, before moving on to these, we found it appropriate to touch on the importance of the science of nahiv, the parts of speech, and sentence elements.

Keywords: Arabic language, Nahiv science, Mecrurat, Harf-i cer letters and their related aspects, Chapter of Mary in the Quran.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Bir araç ilmi olan lisan, insanların birbirleriyle en doğru şekilde iletişim kurmalarını, duygu ve düşüncelerini en hatasız biçimde muhataplarına iletmesini sağlamaktadır. Bu önemli görevi sebebiyle bütün diller insanlık var oldu olalı büyük bir önem taşımaktadır. Kadim bir dil olan Arapça, kelime hazinesinin genişliği, varlıklarda müennes ve müzekkerliğin bulunması, somut ve soyut olan her şeyi en güzel şekilde ifade edebilmesi... gibi özellikleri sebebiyle derin ve değerli bir dildir. Ayrıca kadim bir dil olması yanında Kur'ân-ı Kerim 'in dili olması hasebiyle de Arapça, biz müslümanlar için diğer dillere nazaran daha kıymetlidir. Bu sebeple müslüman dil âlimlerimiz Arap dili üzerine ciddi çalışmalar yapmıştır.

Dinimiz ve ona ait kaynakların dili olan Arapça'nın önemi, özellikle islam fetihlerinin artması, İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte müslümanlar için daha da artmıştır. Çünkü Arap olmayan milletlerin İslam'ı kabul etmesi Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'nin doğru anlaşılamama sorununu ortaya çıkarmıştır. İslam dininin ana kaynaklarının hatasız şekilde anlaşılması, İslam'ın hakkıyla tebliğ edilbilmesi için anlam kargaşasına mahal vermemek gerekiyordu. Bu ve benzeri yüce gayeler ile Arap dili üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde nahiv, sarf ve belagat gibi Kur'an ilimleri ortaya çıkmıştır. Nahiv ilminin gelişmesiyle birlikte Kur'an ilimleri sistematik hale dönüşmüş ve nahiv ilmi Arap dilinde ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır.

Nahiv ilmi, sarf, fonetik, garîb kelimeler ve lehçe farklarını kapsayan disiplini ifade etmekte ve merfuat, mansubat, mecrurat olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmamızda mecruratın önemli bir kısmını oluşturan Harf-i cer'leri, mecrur-müteallıklarını ve bunların Meryem Sûresi'ndeki yansımalarını konu edindik.

Çalışmamız esnasında bilgi birikimi ve tecrübesiyle yardımını esirgemeyen, gerek düzeltme ve yönlendirmeleriyle gerekse motivasyonuma katkıda bulunması sebebiyle desteğini daima hissettiğim muhterem danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU başta olmak üzere saygıdeğer Öğr. Gör. Hamza ELYASİNO Hocam'a ve bana daima destek olan aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Özlem DEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI ..... **i**
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI ..... **ii**
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **viii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
2. NAHİV İLMİ, İRAB VE ARAP DİLİNDE KELÂM **3**
2.1. Nahiv İlminin Tanımı 3
2.2. Tarihte İlk Nahiv Çalışmaları 4
2.3. Nahiv İlmine Olan İhtiyaç 4
2.4. Nahiv İlminin Konu ve Amacı 6
2.5. İrabın Tanımı 6
2.6. Arap Dilinde Kelamın Tanımı 6
2.6.1. Mu'rab ve Mebni Açısından Kelimenin Bölümleri 7
2.6.2. Arap Dilinde 'Âmil- Ma'mûl ve Bölümleri 8
3. ARAP DİLİNDE MECRÛRÂT **10**
3.1. Mecruratın Bölümleri 10
3.1.1. İzâfet ve Bölümleri 10
3.1.1.1. Manevi İzâfet (İzafet-i Hakiki, İzafet-i Mahda) 12
3.1.1.2. Lâfzî İzâfet 14
3.1.2. Harf-i cer'in Tanımı 15
3.1.3. Harf-i cer'e Duyulan İhtiyaç 16
3.1.4. Harf-i cer'lerin Anlamları ve Birbiri Yerine Kullanılmaları 16
3.1.4.1. (ب) Harf-i cer'i 18
3.1.4.2. " مِنْ " Harf-i cer'i 20
3.1.4.3. (إلى) Harf-i cer'i 22
3.1.4.4. (عنْ) Harf-i cer'i 23
3.1.4.5. (على) Harf-i cer'i 24
3.1.4.6. (اللام) Harf-i cer'i 26
3.1.4.7. (في) Harf-i cer'i 29
3.1.4.8. (كاف) Harf-i cer'i 30
3.1.4.9. (حَتَّى) Harf-i cer'i 30
3.1.4.10. (رُبَّ) Harf-i Cer'i 31
3.1.4.11. (واو) ve (تا) Kasem Harf-i cer'leri 31
3.1.4.12. (مُذْ) ve (منذ) Harf-i cer'leri 31
3.1.4.13. (حاشا/ عدا/خلا) Harf-i cer'leri 32
3.1.4.14. (كي) Harf-i cer'i 32
3.1.4.15. (متى) ve (لعل) Harf-i cer'leri 32
3.2. Harf-i cer'lerin Sınıflandırılması 35
3.2.1. Müte'allakları İtibariyle Harf-i cer'ler 35
3.2.1.1. Asli harf-i cer'ler 35
3.2.1.2. Zait Harf-i cer'ler 36
3.2.1.3. Şibih Zait Harf-i cer'ler 36
3.2.2. Mecrurları İtibariyle Harf-i cer'ler 37
3.2.3. Kullanışları İtibariyle Harf-i cer'ler 37
3.2.4. Harf-i cer'lerin Hazfi 38
3.2.4.1. Harf-i cer'lerin Kıyasî Olarak Hazfi 38
3.2.4.2. Harf-i cer'lerin Semâî Olarak Hazfi 39

3.2.5. Bazı Harf-i cer'lerden Sonra Zâid (ما)nın Gelmesi 40
3.2.5.1. Zait (ما) ile Birlikte Kullanıldıklarında Amel Edebilen Harf-i cer'ler 40
3.2.5.2. Zait (ما) ile Birlikte Kullanıldıklarında Genelde Amel Edemeyen Harf-i cer'ler 40
3.2.6. Harf-i cer'in Mecrur'unun İrab'dan Mahalli 41
3.2.7. Aslî Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrâb'dan Mahalli 41
3.2.7.1. Asli Harf-i cer'in Mecrur'unun Mahallen Merfu Olma Durumu 41
3.2.7.2. Asli Harf-i cer'in Mecrur'unun Mahallen Mansup Olma Durumu 42
3.2.7.3. Zait Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrab'dan Mahalli 43
3.2.7.4. Şibih Zait Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrab'dan Mahalli 43
3.3. Harf-i cer'lerin Müte'allakları 44
3.3.1. Müte'allakın Tanımı 44
3.3.2. Müte'allakın Çeşitleri 44
3.3.3. Müte'allak'ın Hazfi 45
3.3.3.1. Müte'allakın Vucûben Hazfi 45
3.3.3.2. Müte'allakın Cevazen Hazfi 45
3.3.3.3. Müte'allakların Semâ'en Hazfi 46
3.3.4. Müte'allakın Car-Mecrur ile Takdim-Tehir Bakımından Durumu 46
4. MERYEM SÛRESİ 47
4.1. Meryem Sûresi Hakkında Genel Bilgiler 47
4.2. Meryem Sûresi'ni Seçmemizin Nedeni 47
4.3. Harf-i Cer'lerin Meryem Sûresi'nde Uygulanışı 48
SONUÇ 72
KAYNAKLAR 788
ÖZ GEÇMİŞ 82

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
b.	: İbn, bin, bint
Bk.	: Bakınız
by.	: Basım Yeri Yoktur
c.c.	: Celle Celâlüh
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
düzn.	: Düzenleyen
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İnc.	: İnceleyen
m.	: Milâdî
Ö.	: Ölüm tarihi
r.a	: Radıyallâhu anh
s.a.s.	: Sallallâhu Aleyhi ve Selem
Sad.	: Sadeleştiren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik Eden
Trc.	: Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz (Basım tarihi yok)
vb.	: Ve Benzeri, ve Bunun Gibi
Yay.	: Yayınları

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Nahiv Kelimesinin Cümleye Kattığı Anlama Örnekler 3
Tablo 2.2. Âmilin Bölümleri 9
Tablo 2.3. Ma'mul Bölümleri 9
Tablo 3.1. Harf-i cer'lerin Manaları 17
Tablo 3.2. İsmin Zahir ya da Zamir Olmasına Göre Harf-i cer'ler'in Tasnifi 17
Tablo 3.3. Birbiri Yerine Kullanılan Harf-i cer'lerin Tablosu 33
Tablo 3.4. Bariz Özelliklerine Göre Harf-i cer'lerin Çeşitleri 36
Tablo 3.5. Müteallak Almasına Göre Harf-i cer'lerin Çeşitleri 37
Tablo 3.6. Mecrurları İtibariyle Harf-i cer'ler 37
Tablo 3.7. Kullanışları İtibariyle Harf-i cer'ler 38

1. GİRİŞ

Bir araç ilmi olan ‘‘dil’’, insanların birbirleriyle en doğru şekilde iletişim kurmalarını, duygu ve düşüncelerini en hatasız biçimde muhataplarına iletmesini sağlamaktadır. Bu önemli görevi sebebiyle bütün diller insanlık var oldu olalı büyük bir önem taşımaktadır. Kadim bir dil olan Arapça, kelime hazinesinin genişliği, varlıklarda müennes ve müzekkerliğin bulunması, somut ve soyut olan her şeyi en güzel şekilde ifade edebilmesi... gibi özellikleri sebebiyle derin ve değerli bir dildir. Ayrıca kadim bir dil olması yanında Kur’ân-ı Kerim ’in dili olması hasebiyle de Arapça, biz müslümanlar için diğer dillere nazaran daha kıymetlidir. Bu sebeple müslüman dil âlimlerimiz Arap dili üzerine ciddi çalışmalar yapmıştır.

Dinimiz ve ona ait kaynakların dili olan Arapça’nın önemi, özellikle islam fetihlerinin artması, İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte müslümanlar için daha da artmıştır. Çünkü Arap olmayan milletlerin İslam’ı kabul etmesi Kur’ân-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye’nin doğru anlaşılamama sorununu ortaya çıkarmıştır. İslam dininin ana kaynaklarının hatasız şekilde anlaşılması, İslam’ın hakkıyla tebliğ edilbilmesi için anlam kargaşasına mahal vermemek gerekiyordu. Bu ve benzeri yüce gayeler ile Arap dili üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde nahiv, sarf ve belagat gibi Kur’an ilimleri ortaya çıkmıştır. Nahiv ilminin gelişmesiyle birlikte Kur’an ilimleri sistematik hale dönüşmüş ve nahiv ilmi Arap dilinde ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır.

Arap dilinde “Sarf, fonetik, garîb kelimeler ve lehçe farklarını kapsayan disiplini” ifade eden nahiv ilmi *merfuat, mansubat* ve *mecrurat* olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde mecrurat konusuna değindik. ‘‘İrap ve kısımları’’ ile ‘‘amil-mamül’’ ve bölümlerini açıklamaya çalıştık. Çalışmamızda hem modern hem de klasik tasniflere yer vermeye gayret ettik. Yaptığımız çalışmanın tümünde verdiğimiz bilgileri tablolarla desteklemeye çalıştık.

İkinci bölümünde ise mecruratlar kısmını konu edindik. Bu kısımda mecruratların bölümlerine, izafet çeşit ve tanımına, harf-i cer’in tanımı, ona duyulan ihtiyaç, anlamları ve sınıflandırmasına yer verdik. Harf-i cer’ler üzerinde sınıflandırma yaparken ‘‘Asli, Zait, Şibih zait’’in yanında ‘‘Mecrurları itibariyle’’ ve ‘‘Kullanışları itibariyle’’ olmak üzere iki farklı sınıflandırmaya daha tabi tuttuk.

Harf-i cer'in hazfi, mecrurunun irabdan mahalli, müteallaklarına yer vermeğe çalıştık. Müteallakın tanımı, çeşitleri ve müteallakın cer-mecrur ile takdim ve tehirine de değinmeye gayret ettik.

Üçüncü bölümde ise Meryem Sûresi hakkında genel bilgi verdikten ve onu seçme nedenimizi belirttikten sonra harf-i cer'lerin Meryem Sûresi'ndeki tatbiki üzerinde çalışma yaptık. Bu çalışmayı yaparken harf-i cer'lerin hangi anlamda kullanıldıklarını, fiile mana yönünden etkisini incelemeye çalıştık. Harf-i cer ve müteallaklarının ayetlere kattıkları anlamları beyan ettik. Gerek harf-i cer'lerin anlamları gerek müteallıklarını açıklarken önde gelen dil âlimlerimizden Sibeveyhi'nin el-Kitab'ı, Zemahşerî'nin el-Mufassal'ı, İbn Malik'in el-Elfiyyesi olmak üzere Arap gramerine dair birçok eserden, İbn Manzur'un Lisanu'l-Arab, Firuzabadi'nin Kâmusu'l-Muhit gibi muteber sözlüklerden istifade etmeye gayret ettik. Ayetlerin anlamlarını verme konusunda öncelikle Elmalılı Hamdi Yazır hocanın Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meâli başta olmak üzere muteber kaynaklardan faydalanmaya çalıştık.

Çalışmamızın tümünde konuların daha güzel bir şekilde anlaşılması için tablolara ve bol örneklere yer verdik. Hem klasik hem modern dil âlimlerimizin eserlerinden istifade ettik. Dil âlimlerimizin eserlerini kronolojik sırayı takip ederek incelemeye çalıştık. Bunların neticesinde yaptığımız değerlendirmeyi ''Sonuç'' kısmında açıkladık.

2. NAHİV İLMİ, İRAB VE ARAP DİLİNDE KELÂM

2.1. Nahiv İlminin Tanımı

Sözlükte nahiv "نَحْو" kelimesi birinci babtan mastar olarak alındığında "meyledip yönelmek, taklit etmek, benzer olmak", isim olarak alındığında ise "cihet, taraf, kısım, yön, yol, yöntem, metod, kasıt, misil, benzer.." [1] gibi anlamlara geldiği görülmektedir.

Örneğin: "ذهبتُ نحو عائشة", "Ben Ayşe'ye gittim" cümlesinde nahiv kelimesi *cihet, yön* anlamlarında kullanılmışken "محمّدٍ نحوُ عليٌ" örneğinde, "Ali Muhammed'e benziyor" *misil, benzerlik* anlamlarında kullanılmıştır.

Verilen örnekleri bir tablo halinde gösterecek olursak;

Tablo 2.1. Nahiv Kelimesinin Cümleye Kattığı Anlama Örnekler

Örnek Cümleler		Cümleye Kattığı Anlamlar
ذهبتُ نحو عائشة	Ayşe'ye gittim.	Cihet, taraf, kısım, yön.
عليٌ نحوُ محمّدٍ	Ali Muhammed'e benziyor.	Misil olmak, benzerlik.

Istılahi açıdan nahiv ilmi; "النحوُ: علمٌ يُعرَفُ به أحوالُ الكلمة مِن حيث الإعرابِ والبناءِ" - Nahiv, harfin son tarafının değişmesi ya da değişmemesi bakımından kelimeye arız olan hallerin bilinmesine vasıta olan bir ilimdir[2] denmiştir. Bir başka ıstılahi tanımda ise nahiv ilmi; من تركيبها حالِ في العربية الكلماتِ أواخرِ أحْكامُ بها يُعرَفُ التي بالقواعد العلمُ ذالك يتبعُ ما و البناءِ و الإعرابِ، Arapçada cümle içindeki kelimelerin sonlarının hükmünün kendisiyle bilindiği kurallar ilmidir,[3] şeklinde yapılmıştır. Nahiv ilmine dair *mureb* ve *mebniliği* cihetinden Arapça kelimelerin hallerinden bahseden, isim veya fiilin son harekesinin kendisiyle bilindiği bir ilimdir.[4] Cümleyi oluşturan unsurların cümle içindeki durumunu ve bu duruma göre irab ve bina yönünden kelimeleri inceleyen, konusu kelime olan bir ilimdir.[5] şeklinde ıstılahi tanımlara rastlamak mümkündür.

---

[1] Firuzabadi, Kamusu'l-Muhit 1724, 1987, Beyrut; Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul, 2012, 894-895; İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, (Dâr-u Sâdır, 1993) 48/4371.; el-Meylânî, Şerhu'l-Muğnî, (Haşemi Yayınevi, 2017), 32; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Tuhfetü's-Seniyye bi Şerhi'l-Acrûmî*, (Dâru'l-Maârif, 1972), 11.

[2] Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât,* thk. Muhammed Basil ʿUyunussûd (Beyrut: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 236.

[3] Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Tuhfetü's-Seniyye,* 11.

[4] İbn Kemâl Paşa, *Esrâru'n-Nahv*, thk. Ahmed Hasan Hâmid, (Ürdün: Dâru'l- Fikr, 2002), 75.

[5] el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî,* 32.

2.2. Tarihte İlk Nahiv Çalışmaları

İslam fetihlerinin artması ve coğrafyasının genişlemesiyle birlikte birçok topluluk İslamiyeti kabul etmeye başlar. Arap topluluklarla birlikte özellikle Arap olmayan milletlerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'nin doğru anlaşılması, bu surette herhangi bir karışıklığın ortaya çıkmaması gerekiyordu. Kur'ân-ı Kerim 'in ''ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ'', kıyâme sûresi 19. Ayet'i kerimesinde geçtiği üzere *el-Beyan* hakkıyla anlaşılabilsin. Özellikle Arap olmayan milletlerden kimisinin Kur'ân-ı Kerim'i manasında aykırılık olacak şekilde çok büyük hatalarla okumaları, bu sıkıntıların başında gelmiştir. Farklı zaman dilimlerinde gerek Hz. Ali (r.a.) ve gerekse Hz. Ömer efendilerimizin (r.a.) Kur'ân-ı Kerim 'in *lahn-ı celi* ile okunduğuna şahit oldular.[6] Ali bin Ebi Talib (r.a.) yaşadığı bir olaydan sonra, Ebu'l- Esved ed-Düeli'yi Kur'ân-ı Kerim 'in doğru okunmasını sağlamak adına bir çalışma yapmaya teşvik etmiştir.[7] Ancak müminlerin emiri Hz. Ömer (ra.)'ın ayetlerin lahn-ı celi ile okunduğuna şahit olması üzerine verdiği emir neticesinde Ebu'l Esved Ed-Düeli çalışmalarına başladı.[8] Böylece nahiv ilmi üzerine ilk çalışmalar, Ebu'l Esved ed-Düeli ile başlamış oldu.[9]

2.3. Nahiv İlmine Olan İhtiyaç

Fetihler sonucu İslam dininin Arap olmayan unsurlar tarafından kabul edilmesi neticesinde Arap dilinin kurallarının tespit edilmesi gibi bir önlem alınması ihtiyacı meydana geldi. Özellikle Arap olmayan milletlerin Ku'rân-ı Kerîm'i, ayetlerin manası ve gayesini değiştirecek kadar yanlış okuyup, yanlış anlama durumları vaki olunca, bunların engellenmesi için önlem alınması icap etti.[10] Baş gösteren yanlış anlamlandırmaların önüne geçmek amacıyla ve Ku'rân-ı Kerîm'i *lahn-ı celi*'den uzak bir halde okunması gayesiyle bazı kaideler konulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Ku'rân-ı Kerîm okurken ya da Arapça konuşurken yapılan dilbilgisi hatalarına Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.)'ın yaşadıkları hadiseler bu konuya örnek teşkil

[6] Durmuş, İsmail, "Nahiv", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/300-306.
[7] Ebu'l-Berekât el-Enbârî, *Nüzhetü'l- Elibbâ,* thk. İbrahim es-Semerrâî, (Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1985), 18.
[8] Durmuş, İsmail, "Nahiv", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/300-306.
[9] Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Tuhfetü's-Seniyye,* 11.
[10] Durmuş, İsmail, "Nahiv", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/300-306.

etmektedir. Ali b. Ebi Talib (r.a.), bir bedevinin el-Hakka Sûresi'nde bulunan " **اِلَّا لَا يَأْكُلُهٗٓ الْخَاطِؤُنَ** "[11] "Onu hata yapanlardan başkası yemez" ayeti kerimesinde hata edenler manasına gelen " الْخَاطِؤُنَ" kelimesini "الْخَاطِئِينَ" şeklinde mecrur haliyle okuduğuna tanık olmuştur. Oysa ki burada istisna edatı olan "اِلَّا" dan sonra gelen kelimenin merfu halde okunması gerektiği için "**لَا يَأْكُلُهٗٓ اِلَّا الْخَاطِؤُنَ** " şeklinde söylenmeliydi.

Hz. Ömer (r.a.) da benzer bir duruma şahit olmuştur. O dönemde bedevi bir Arap Medine'ye gelir ve Ku'rân-ı Kerîm'den bazı kısımların kendisine öğretilmesi için etrafından yardım ister. Bu yardım talebi üzerine ahaliden bir adam da ona yardım eder. Ancak bu adam Tevbe Sûresi 3. ayeti kerimesinin anlamı tamamen değişecek şekilde hatalı okumuştur. Şöyle ki ayeti kerimede

"**اَنَّ اللّٰهَ بَرِيْۤءٌ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَۙ وَرَسُوْلُهٗ**" buyrulmaktadır. Meâlen ''Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır'' manasına gelmektedir. Ancak adamın okumasına göre "rasul" kelimesini merfu değil, mecrur şekliyle ''وَرَسُولِه الْمُشْرِكِينَ'' okuması sebebiyle mana tamamen değişerek -hâşâ- ''Allah müşrikler ve Rasülü'nden uzaktır.'' haline dönüşmüştür.[12] Hz. Ömer, hatalı okuyan kişiyi yanına çağırtarak onun okuyuşunu düzeltmiş ve Arap dilini iyi bilmeyenlerin Ku'rân-ı Kerîm'i öğretmesini yasaklamıştır. [13] Bu minvalde bir hadise de bizatihi Ebu'l-Esved ed-Du'eli'nin başından geçmiştir ki bir gün kızı ona:

Gökyüzünün en güzel şeyi nedir "**ما اَحسَنَ السماءِ؟**" diye sorunca Ebu'l-Esved ed-Du'eli, ''Yıldızlardır.'' cevabını verir. Bu cevap karşısında şaşıran kızı babasına; "Ben bunu kastetmedim. Ben gökyüzünün güzelliğine karşı duyduğum hayranlığı ifade etmek istedim" deyince, Ebu'l-Esved ed-Du'eli de kızına, o halde "**السماءَ ؟**

ما اَحسن", "Gökyüzü ne kadar da güzeldir de!" şeklinde cevap verir.[14]

---

[11] Hakka, 69/37.
[12] Ebu'l-Berakât el-Enbâri, *Nüzhetü'l-Elibbâ*, 19.
[13] Ebu'l-Hasan el-Bikaî, İbrâhim b.Ömer (885/1480), *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâtî ve's-Süveri*, (thk. Abdurrezzâk Gâlib el-Mehdî), Beyrut 1995/1415, 3/ 267-268.
[14] Ebu'l-Berekât el-Enbârî, *Nüzhetü'l- Elibbâ,* 21.

2.4. Nahiv İlminin Konu ve Amacı

Nahiv ilmi; Arap kelamında yer alan kelimelerin hükümlerini/irabını konu edinir.[15] Yukarıda da açıkladığımız üzere nahiv ilmi başta yüce Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerim 'i daha sonra ise Allah Rasulü (S.A.V) Efendimiz'in sünnet-i seniyyesini doğru bir şekilde okumak ve anlamak hedefi ile ihtiyaca binaen yapılmış bir çalışmanın neticesinde doğmuştur. Mevzu bahis yüce Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerîm'i doğru şekilde okumak ve anlamak olunca bu ilmi toplumun bir bölümünün öğrenmesinin zaruret olduğu düşüncesindeyiz.

2.5. İrabın Tanımı

Sözlükte "إِفْعال" vezninden "إِعْراب" mastar bir kelimedir. Sözlükteki manaları; ''Açıklama, dile getirme, söz dizimi, analiz, kelimelerin sonunun değişmesi, sentaks, tahlil, söz dizimi kuralları, çözümleme, gramer bakımından inceleme''[16] ve ''bir şeyin aslını, hakikatini, özünü ortaya çıkarmak''[17] anlamlarına gelen irab kelimesi terim olarak ''murebin sonunun kendisiyle değiştiği amilden gelen şeydir (nahiv/ sentaks)'' demektir.[18]

2.6. Arap Dilinde Kelamın Tanımı

Sözlükte kelam, "söz, ifade, konuşma, cümle" demektir.[19] Istılahi olarak ise kelam; "اللَّفْظُ هو الكلاُ بالوَضْعِ المُفيدُ المُرَكّبُ", ''müfred bir mana için vaz olunan, en az iki kelimeden oluşan Arapça bir ifadedir'' şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere telaffuz edilen bir kelime topluluğunun anlamlı olabilmesi ve kelam diye isimlendirilebilmesi için, en az iki öğenin bulunması, bunların yanında da

[15] Ebu'l-Hasen el-Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Lübnan, c.1.
[16] Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud bin Ömer bin Muhammed ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998), عرب maddesi, 1/641; Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa,* thk. Muhammed Avvad Murib, (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 2/218; Tehânevî, Ali bin Muhammed Hâmid et-Tehânevî, *Keşşâf-u Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm,* thk. Ali Dehrûc, (Lübnan: Mektebet-ü Lübnan, 1996), 1/214; Feyyûmî, Ahmed bin Muhammed bin. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî, *el-Misbâhu'l-Münîr,* (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, tsz.), 2/400.
[17] Cevherî, İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye,* thk. Ahmed Abdu'l-Ğafûr, (Beyrut: Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyîn, 1987), 1/78-179.
[18] Birgivî, Takıyuddin Mehmed el-Birgivî, *İzhâru'l-Esrâr*, (İstanbul: Ahmet Kamil Matbaası, 1912), 67; Atay, Zeynep Meliha, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011, 75.
[19] Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Tuhfetü's-Seniyye*, 11; Ali el-Cârim; Mustafa Emîn, *en-Nahvu'l-Vadıh fî Kavâidi'l-Lüğati'l-Arabiyye*, (Mısır: Dâru'l-Maârif, 1964), 10.

bir manaya dalalet etmesi ve öğelerin Arapça olması gerekmektedir. [20] Kısaca terimsel bir mana vermek gerekirse kelam; ‘‘anlamlı kelimeler bütünüdür.’’ denilebilir.

2.6.1. Mu’rab ve Mebni Açısından Kelimenin Bölümleri

Cümle içerisinde bir kelimenin son harekesi, aynı cümlede bulunan bir amilden dolayı, lafzi ya da takdiri olarak değişim gösterebilir. Bu durumda son harekesi değişen kelimeler “murab kelimeler” olarak isimlendirilir. [21] Yani cümle içindeki amilleri sebebiyle kelimenin irab alametinin lafzi ya da takdiri olarak bulunması şeklinde tanımlanabilir. “Mebninilk” ise, kelimenin sonundaki hareke ve sükunun bir amilden dolayı değişim göstermeyerek, sonlarının her durumda sabit kalmasını ifade eder. Böyle kelimelere de “mebni kelimeler” denmektedir.[22]

Mebni kelimeler *asli (kökten)* ve *arızi (sonradan)* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Asli mebni olanlar; harf, cümle, mazi ve emir fiillerdir. Kûfeli dil bilimciler emir fiillerini mu’reb kelimelerden sayarlar.[23]

Arızi mebniler ise, aslen çekimleri olduğu halde bazı şartlardan dolayı mebni olan kelimelerdir. Bunlar sürekli ve Arızi Mebni olmak üzerek ikiye ayrılırlar. Sürekli mebni olanlar; tüm zamirler, işaret isimleri (müsennaları hariç), şart isimleri, mevsul isimler (tesniyeleri hariç), “أَيُّ” hariç soru isimleri, “هَلُمَّ/هَيْهاتَ/ هَيْتَ/ هَيْتُ/ هَيَّا / بِنَا” gibi isim fiiller ve bileşik fiillerdir. Arızî (bazen) mebni olanlar ise, münada, cinsini nefyeden (لا) nın ismi, sonuna müenneslik veya tekid nûnu (ن) bitişen muzari fiil. [24]

Mur’eblik hareke ve harf ile olmak üzere iki bölümdür.[25] Hareke ile irab dört şeyde olur. Müfret isim, cemi teksir, cemi müennes salim ve son harfiyle ilgili değişiklik gerektirmeyen muzari fiildir. “...يَكتُبُ، أدرُسُ،” gibi örnekler. Harekeler üç tanedir. Damme, fetha ve kesradır. Ve onlara sükûn eklenir.[26]

---

[20] Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Tuhfetü’s-Seniyye*, 11.
[21] Uşmûnî, Ebü’l-Hasan Yusuf el-Uşmûnî, *Menhecü’s-Salik ila Elfiyyeti İbni Malik,* (Beyrut: Mektebetü-Asriyye, 2010), 38.
[22] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi,* (İstanbul, 2011), s.371.
[23] Birgivî, İzhârü’l-Esrar, 110; el-Herevî, *Şerhu’t-Tasrîfi’l-İzzi*, İstanbul: Haşimî Yayın Evi, 2017, 91.
[24] Muhammed Muhyiddin el-Hamid, *Tuhfetü’s-Seniyye*, 89.
[25] Muhammed Muhyiddin el-Hamid, *Tuhfetü’s-Seniyye*, 88.
[26] Muhammed Muhyiddin el-Hamid, *Tuhfetü’s-Seniyye*, 89.

Cümlede bulunan müfret isimde hareke ile iraba örnek: "ذكرَ محمدٌ الدرسَ", "Muhammed dersi hatırladı". Bu cümlede (ذكرَ) mazi fiildir, fetha üzere mebnidir. İraba ihtiyacı yoktur, (محمدٌ) faildir, merfudur, irab alameti dammedir. "الدَّرسَ", mefulün bihtir, mansuptur, nasb alameti fethadır. Burada bulunan "محمدٌ" ve "الدَّرسَ" ögeleri müfret isimdir.

Cümlede bulunan cemi teksir isimde hareke ile iraba örnek: "حفِظَ التّلاميذُ الدروسَ", "Öğrenciler dersleri ezberledi". Bu cümlede (حفِظَ) ögesi mazi fiildir ve fetha üzerine mebni olup, iraba ihtiyacı yoktur. "التلاميذ" ismi faildir, merfudur, ref alameti dammedir."الدروسَ" mefulün bih, mansuptur, nasb alemeti fethadır. Burada bulunan "التلاميذ" ve "الدروسَ" ögeleri cemi teksir isimdir.[27]

Cümlede bulunan cemi müennes salim, isimde hareke ile iraba örnek " خَشَعَ المؤمناتُ في الصلواتِ", "Mümin kadınlar namazda huşu içindedirler". Bu cümlede (جَشَعَ) ögesi mazi fiildir, fetha üzerine mebni olup, iraba ihtiyacı yoktur. "المؤمناتُ" faildir, merfudur, ref alameti dammedir. (في) harf-i cer olup, "الصلواتِ" ise (في) ile mecrurdur, cer alameti kesradır. Burada bulunan "المؤمناتُ" ve "الصلواتِ" ögeleri cemi müennes salim olup, isimdir.[28]

Damme ile Ref, Fetha ile Nasb, Kesra ile Hafd, Sükûn ile Cezim olur. Bunlardan üç şey çıkar. Cemi müennes salim kesra ile nasb olur. Sarfı yapılmayan hafd isim fetha ile mutel muzari fiil sonunun düşmesiyle cezm edilir.

2.6.2. Arap Dilinde 'Âmil- Ma'mûl ve Bölümleri

Arap dili sarf ve nahiv olmak üzere temelde iki ayrı ilimden oluşur. Bunlardan sarf ilminin konusu kelimeler, kelime kökleri, kelimelerin çekim ve benzerleridir. Ancak nahiv ilmi bahsi geçen kelimelerin cümledeki konumları, görevleri ve görevlerine göre kelimelerinin son harekesinin değişmesiyle ilgilenir.

Nahiv ilmine baktığımızda "amil, mamul ve irab" olarak üç bölüme ayrıldığını görürüz. Biz burada Amil ve Mamul'ün tanımı ve bölümlerine değineceğiz.

'Âmil kelimesi, "عَمِلَ يَعْمَلُ" fiilinin ismi faili olan (عامِلٌ) kelimesidir. Sözlükteki anlamı "yapan, eden, etki eden, işi eden, etkileyen, mızrağın uç kısmı" şeklindedir.[29] Istılahtaki manasına göre ise; "Kendinden sonra gelen kelimeyi merfu, mansup,

[27] Muhammed Muhyiddin el-Hamid, *Tuhfetü's-Seniyye*, 90.
[28] Muhammed Muhyiddin el-Hamid, *Tuhfetü's-Seniyye*, 90.
[29] İmîl Bedîc, *Mevsûâtu"l-ulûmi"l-luġati"l-arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l- Kütübü'l- İlmiyye, 1971), 8/281.

mecrur ya da meczum yapan şeye" denir.[30] Başka bir deyişle; irap, cümle içinde bulunan sözcüklerin son harekelerini etkileyen ve cümle içindeki işlevlerini tayin eden şeydir.[31]

Çoğulu (عَوامِل) diye isimlendirilen bu terim, gramer kitaplarında "Amil, Mamul, İrab" şeklindeki tasnifte ikinci sırada yer almaktadır. Amilin tesiri bazen harf bazen de hareke ile olmaktadır.[32]

Ma'mul ise; (عَمَل) ise "Yapılmış, işlenmiş, işlenen, edilen, çalışılmış, üretilmiş" şeklinde sözlük anlamları vardır.[33] "معمول" kelimesinin cemisi "مَعْمولات" 'dır. Istılah anlamı ise; Âmil, etkisinin kendisinde değişim oluşturan öğedir" ya da "Amilin etkisine maruz kalması sebebiyle son harekeleri raf, nasb ya da cer olarak değişen unsurlardır", şeklindedir. [34]

Tablo 2.2. Âmilin Bölümleri

Amilin Bölümleri (60)	
Lafzi Amil (58)	**Manevi Amil (2)**
1. Semâ'î Amil (49)	1. Müpteda ve Haberi Ref Eden Şeydir. (1)
1.a. Harf-i cer'ler (20)	2. Muzari Fiili Ref Eden Şeydir. (1)
1.b. İsmini Nasb Haberini Ref Eden Harfler (8)	Manevi Amil; kendisi için lisanda bir nasibi bulunmayan amillerdir. Bizler müpteda ile haberin ve muzari fiilin merfu olduğunu biliriz ancak ibarede bu unsurların merfu olmasını gerektirecek lafzi bir amil bulunmaz. Müpteda, haber ve muzari fiilde manevi amilden söz edilebilmesi için bunların semâ'î amillerden boş olması gerekmektedir.
1.c. İsmini Ref Haberini Nasb Eden Harfler (2)	
1.d. Muzari Fiili Nasb Harfler (4)	
1.e. Muzari Fiili Cezm Harfler (15)	
2. Kıyasi Amiller (9)	
2.a. Mutlak Fiil (1)	
2.b. İsmi Fail (1)	
2.c. İsmi Meful (1)	
2.d. Sıfatı Müşebbehe (1)	
2.e. İsmi Tafdil (1)	
2.f. Mastar (1)	
2.g. İsmi Muzaf (1)	
2.h. İsmi Mübhemi Tam (1)	

Tablo 2.3. Ma'mul Bölümleri

Mamul Bölümleri (30)	
Asli Mamuller (25)	**Tabi Mamuller (5)**
Merfu Olanlar	Sıfat
Mansup Olanlar	Atfı Nesak
Mecrur Olanlar	Tekit
Meczum Olanlar	Bedel
	Atfı Beyan

[30] İsbîr, Muhmmed Saîd - Cüneydî, Bilal, *eş-Şâmil Mû'cem fî ulûmi"l-luğati"l-arabiyye,* (Beyrut: Dâru'l - Avde, 1985), 586.
[31] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 272.
[32] Birgivî, *İzhâr,* 130.
[33] Civelek, *Arap Dilinde İrab Olgusu,* 205.
[34] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 205, 274.

3. ARAP DİLİNDE MECRÛRÂT

3.1. Mecruratın Bölümleri

3.1.1. İzâfet ve Bölümleri

İzafet kelimesi, kök harfleri, "ض/ي/ ف" olan bir mastar olup, sözlük anlamı "ekleme, katma, dahil etme, ilave etme, atama, tayin etme, vasıflandırma, isnad etme, dayandırma", dır.[35]

İzafet'in terim anlamı ise; "Bir harf-i cer'in takdiri üzerine bir ismin diğer isme iliştirilmesi" şeklindedir.

"نسبةُ اسمٍ الى آخر غلى تقدير حرف جر و يسمى الأول مضاف والثاني مضاف اليه", "İzafet, birincisine muzaf ikincisine muzafun ileyh denilen ve harf-i cer'in takdiri üzerine bir ismin diğer isme isnad edilmesidir", şeklindedir.

Bir başka tanımda ise izafet "İki isimden birincisinin ikincisine isnat edilerek aidiyet, özel kılma gibi anlamlara yönelik ilişki kurulmasıdır", şeklinde tanımlanmıştır.[36] Bu durumda ilk isme "muzaf" denirki, Türkçemizde bu kavramının karşılığı "tamlanan"'dır. İkinci kelimeye "muzafun ileyh" denirki Türkçemizde ona karşı gelen kavram "tamlayan"dır.[37] Bu isimlerin ilkinin ikincisine isnat edilmesi olgusuna da "izafet terkibi" denmektedir.[38] İzafet terkibinin Türkçemizdeki karşılığı, "isim tamlamasına" tekabül ettiğini görmekteyiz. Ancak Türkçe'de kullandığımız isim tamlamasında ilk olan sözcük, Arapça'da sonda, Türkçe'de sonda olan sözcük Arapça'da başta bulunur.[39]

İzafet terkibinde bulunan unsurların irablanmasına baktığımızda, terkipte ikinci gelen isim "muzafun ileyh ögesi" daima mecrur olduğunu görürüz. Birçok nahiv âliminin kabul ettiğine göre "muzafun ileyh"in bu mecrurluğu "muzaf"tan sonra gelmesiyle ilgilidir. [40]

---

[35] Abdülganî ed-Dakr, *Mu'cemü'l-Kavaidi'l-Arabiyye fi'n-Nahvi ve't-Tasrif*, (Şam: 1993), 63.
[36] Abdülganî ed-Dakr, *Mu'cemü'l-Kavaidi'l-Arabiyye fi'n-Nahvi ve't-Tasrif*, 63.
[37] el-Habbâz, Ahmet bin Hüseyin, *Tevcîhu'l-Lem'a,* (Kahire: Daru's-Selam, 2002), 250-251.
[38] Doç. Dr. Günday Hüseyin; Doç. Dr. Şahin Şener, *Arapça Dil bilgisi Nahiv Bilgisi*, 67.
[39] Sevinç, Resul, *Arapçanın Temel Gramer Kuralları*, İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2013, 300.
[40] es-Sabbân, Muhammed b. Ali, *Hâşiyet-u Sabbân alâ Şerhi'l-Uşmûnî alâ Elfiyetü İbn Mâlik,* (Mardin: el Mektebetu'l-İslamiyye, 2000), 2/ 237.

Araça'da isim tamlamasının iki ismin bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulduğunu söylesek de "zamirler, ismi işaret ve ismi mevsuller, şart ve soru isimleri" yan yana gelerek isim tamlaması oluşturamazlar.[41]

İzafet terkibinde, muzaf ile muzafun ileyh arasında takdir edilen bir takım anlamlar vardır. Bu anlamlar "الكاف/ في/ مِن/ اللّام" gibi harf-i cer'lerin asli anlamlarıdır. Örneğin; "هذا كتابٌ لِمحمدٍ", "Bu Muhammed'in kitabıdır", cümlesini harf-i cer olmaksızın kurmak istersek, "هذا كتابُ محمدٍ" şeklinde kurabiliriz. Bu durumda ikinci cümlede izafet terkibi ile kurduğumuz bağlantıda (اللّام) harf-i cer'inin asli manaları olan "aitlik, mülkiyyet, sahibiyet" gibi manalar takdir edilmektedir.

Farklı bir örnek vermek gerekirse; "هذا بابٌ من الخشبِ", "Bu ahşaptan yapılmış bir kapıdır", cümlesinin manası aynı olmakla beraber "هذا بابُ الخشبِ" şeklinde harf-i cer olmaksızın da kurabiliriz. İzafet terkibinde yer alan örnek cümlemizde (مِنْ) harf-i cer'inin asli anlamlarından olan "açıklama, izah, bütünden bir parça" manaları takdir edilmiştir.

"رأيتُ ضرْبٌ في اليومِ", "Bugün bir darbe gördüm" cümlesini harf-i cer kullanmadan oluşturmak istesek, "رأيتُ ضربُ اليومِ" şeklinde kurabiliriz. Bu durumda izafet terkibi ile kurduğumuz ikinci cümlede (في) harf-i cer'inin asli manaları olan "zaman ve mekân zarfı olarak içindelik" manaları takdir edilmektedir.

Vereceğimiz diğer bir örnekte "اِنْتشرَ دمٌ كلؤلؤٍ على حدودِ فِلَسْطِين", "Filistin sınırlarına inci gibi kan döküldü", cümlesini harf-i cer olmaksızın kurarsak, "اِنْتشرَ لؤلؤ الدمّ على فِلَسْطِين الحدودِ" şeklinde kurabiliriz. Bu durumda ikinci cümlede izafet terkibi ile kurduğumuz bağlantıda (الكاف) harf-i cer'inin asli manaları olan "benzeme, benzerlik" manaları takdir edilmektedir. Görüldüğü üzere örneği verilen izafet terkiplerinde harf-i cer'lerin takdir edilen manaları esas alınmıştır. Buna binaen izafet terkibi dört çeşittir. Bu çeşitlere (اللّام) harf-i cer'inin asli manası takdir ediliyorsa, "izafet-i lamiyye", "مِن" harf-i cer'inin asli manası takdir ediliyorsa, "izafet-i beyaniyye", (في) harf-i cer'inin asli manası takdir ediliyorsa, "izafet-i zarfiyye", (الكاف) harf-i cer'inin asli manası takdir ediliyorsa "izafet-i teşbihiyye" isimleri verilmiştir.[42]

[41] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 214.
[42] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye*, (Dımaşk: Müesset-ü'r- Risâletü'n- Nâşirûn, 2012), 647.

İzafet terkibi “manevi izafet” ve “lafzi izafet” olmak üzere iki kısımda incelenir:

Manevi izafet, iki isim arasında aidiyet, mülkiyet, mahsus kılma, benzetme vb. mana yönünden bir ilişki kurduğu için bu isimle vasıflandırılmıştır. Örneğin; ‘‘تَنْزِيلُ الْكِتَابِ’’, indirilmiş kitap, ‘‘عِبَادُ الرَّحْمَنِ’’, Rahman’ın kulları, Lafzi izafete gelince, görünüş itibariyle izafete benzeseler de anlam bakımından iki kelime arasında bir anlam ilişkisi kurmazlar. Bu sebeple onlara lafzî izafet (sözde tamlama) denilmiştir. Ayrıca lafızda yapılan hafifletmeler sebebiyle de kendisine bu isim nispet edilmiştir. Örneğin; “عظيم الشان” Şanı yüce olan, yüce şanlı, “واجب الوجود” varoluşu vacip olan, ‘‘سريع الهَضم’’ Hazmı kolay, hazmı çabuk olan.

3.1.1.1. Manevi İzâfet (İzafet-i Hakiki, İzafet-i Mahda)

İzafet terkibi, “muzaf” ve “muzafun ileyh” olmak üzere iki ögesi bulunan ve aralarında tarif ve tahsis bulunan terkibe “Manevi İzafet” denir. İzafet terkibi, iki isim arasında marifelik ve mahsus kılma gibi mana yönünden bir bağlantı oluşturduğu için bu isimle anılmıştır. Manevi izafet çeşidine, “izafet-i hakiki ve izafet-i mahda” da denmektedir. İzafetin asıl amacının “muzaf” unsurunun “muzafun ileyh”e nispet edilmesi olduğu için bu isimlerle zikredilir. “Hakiki izafet”, “Lafzi izafet”in zıt anlamlısı olması sebebiyle, “İzafeti Mahda” ise izafetin zıt anlamlısı olan “ittisal”den ayırmak için söylenmiştir.[43]

Manevi İzafet’in ön şartı “muzaf” olan sözcüğün, mamul’ü olmayan bir kelimeye izafe edilmiş olmasıdır. Bununla birlikte manevi izafette “muzaf” öğesi camid yani türememiş bir isim olmalıdır.

Örnek verecek olursak, “غلامُ زيدٍ”, “Zeyd’in kölesi”, cümlesinde muzaf olan (غلام) kelimesi camid olup, mamülü olan “زيد”e izafe edilmemiştir. “زيد” muzafun ileyh olduğu için “غلام”’ a izafe edilmiştir. Mastar isimlerdeki muzaf olma durumuna baktığımızda muzaf ancak Ma’mul’üne izafe edilebilir. Bu izafet şekline “Manevi İzafet” kısmına girmektedir. Örneğin; “أعجبني خروجُ زيدٍ”, “Zeyd’in çıkması benim hoşuma gitti”, cümlesinde bulunan “خروج زيدٍ” izafet terkibinin, muzafı “خروج”’tur. Mastar olan bu muzaf, “زيد” ismini kendisine fail yapmıştır. İzafet olarak bakıldığında da “Muzaf, mamül’üne manen izafe edilmiş olur”. [44]

[43] Ebû’l-Berekât el-Enbârî, *Esrâru’l- Arabiyye*, 251.
[44] Molla Yunus Arkatanî, ez-*Zurûf ve’t-Terkîb,* İstanbul: Haşimi Yayınevi, 2017, 26.

Muzaf, müştak (türemiş) bir kelime olup, mamul'ü olmayan bir kelimeye izafe edilirse, bu durumda mamul'ü hazif olur. Bu tür izafete de "Manevi izafet" denir. Örneğin; "Dinin hizmetkârı" anlamına gelen "خادمُ الدينِ" terkibinin aslı, "خادمُ أَهلِ الدّينِ" şeklinde olmalıdır. Bu durumda "خادم" muzafının asıl mamul'ü, (أَهْل)' dir. Ancak mana kolaylıkla anlaşıldığından dolayı (أَهْل) kelimesi hazif olmuş ve "خادمُ الدينِ" şeklinde terkip kullanılmıştır.

"Manevi İzafet"e örnek; "هذا كتابُ زيدٍ" cümlesinde bulunan "كتابُ زيدٍ" izafetindeki "كتاب" kelimesi izafetten önce alelade bir kitap iken terkipten sonra " كتابُ زيدٍ" marife/belirginlik kazanmıştır.

Diğer bir örnekte; "هذا كتابٌ رجلٍ" cümlesinde bulunan "كتابٌ رجلٍ" izafetinde bulunan kitap kelimesi izafette yer almadan evvel alelade bir kitap iken izafet terkibinde yer aldıktan sonra bir adama ait olan kitap anlamında kullanılmıştır. Böylece "Manevi İzafet" sayesinde muzaf olan kelime marifeliğe/belirliliğe yakın bir anlam kazanmış oldu. Verdiğimiz bu örnekler "Manevi İzafetin" oluşturulma amaç ve faydasını görmek açısından önemlidir.

"Manevi İzafet" terkibinin fayda ve amaçlarından biri olan marifelik kazandırma ya da belirginliğe yaklaştırma manaları kimi isimler için imkânsızdır. Çünkü bu isimlerin asıl anlamları "hariç, istisna, dışında, gibi, benzeri ..." dir. İzah edilen bu kelimelerden "غير، شبه، مثل، نظير..." gibi sözcükler manevi izafet terkibinde ne kadar kullanırsa kullanılsın muzafun ileyten dolayı asla marifelik kazanamazlar.[45] Örneğin; "جاء رجلٌ غيرُك", "Senden başka bir adam geldi". Senin dışında manasında olan "غيرُك", bir izafet terkibidir. Ancak bahsedilen sözcüklerden biriyle yapıldığı için marifelik kazanamamıştır. Nitekim "رجلٌ غيرُك" olan sıfat tamlamasında kullanılan sıfat da mevsufu sebebiyle nekra kullanılmıştır. Diğer bir örnek ise; " رأيتُ بنتاً مثلَكِ", "Senin gibi bir kız gördüm". Bu cümlede (مثلَك) bir izafet terkibi olsa da marifelik kazanmış değildir. Marife olmadığından dolayı sıfatı olan (بنتا) kelimesi de nekra gelmiştir.

Bir isim tamalamasında zamir bulunup, bu zamir nekra bir isme dönüyorsa tamlamada yer alan muzaf, muzafun ileyh vesilesiyle belirlilik ya da mahsusluk kazanmaz. Örneğin; "جائني رجلٌ و أخوه", "Adam ve adamın kardeşi bana geldi", cümlesinde fail olan "رجلٌ" ve "أخوه" sözcükleri nekradır. İzafet terkibi olan "اخوه"

[45] el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî,* 219.

tamlamasında her ne kadar zamir bulunsa dahi, bu zamir nekra olan "رجلٌ" kelimesine döndüğü için marifelik de tahsis kazanmamıştır.[46]

3.1.1.2. Lâfzî İzâfet

Lafzi izafet, müştak (türemiş) bir ismin, sıfatı olan Ma'mul'üne izafe edilmesidir.[47] Örneğin; İsmi fail olan ögenin kendi Meful'üne, İsmi meful olan bir ögenin "Naibu fail"ine, "sıfatı müşebbehe" olan bir unsurun kendi "Fail'ine izafe edilmesi gibi…". Bu durumu bir cümleyle izah etmek gerekirse; "بكرٌ ضاربُ زيدٍ", "Zeydi döven Bekirdir", cümlesinde (ضاربُ) ismi faildir. Ve (زيد) kelimesine izafe edilmiştir. Yani ismi fail, mefulüne izafe edilmiştir. Durumu daha açık bir şekilde izah için örnek cümle, "بكرٌ ضاربُ زيدًا" şekilde de kurulabilir. Bu durumda (زيد) sözcüğünün, nasıl (ضاربُ) ismi failinin mamülü olduğu daha net anlaşılabilir. Buna benzer izafetlere "lafzi izafet" denmektedir.[48]

Lafzi izafet, izafetin amaçlarından olan "marifelik ve tahsis etme" gibi faydalara hizmet etmez. Bu sebeple "sözde izafet" şeklinde düşünülebilir. Bu izafet çeşidine "izafet-i gayri mahda" ya da "izafet-i mecaziyye" de denilmektedir. [49]

Lafzi izafette, amaç muzafun ileyh vasıtasıyla muzafa marifelik kazandırmak da değildir. Lafzi izafetin amacı yalnızca lafzı hafifletmeye yöneliktir. Örneğin, yapılan izafette muzaf olan müfred isimlerin tenvinlerinin düşmesi, müsenna ve cemi olan kelimelerde (ن)'larının düşmesi ile lafız hafifletilmektedir.[50] Diğer bir örnek; " جائني بكرٌ ناصرُ زيدٍ", "Zeyd'e yardım eden Bekir bana geldi". Bu cümlede "ناصرُ زيدٍ" olan izafet terkibi (بكر) kelimesinin sıfatı olarak ona vasıf yükleyerek, izah etmiştir. İzafet yapılmasaydı "جائني بكرٌ ناصرٌ زيدًا" şeklinde olurdu ki bu durumda, "ناصرٌ" sıfatının tenvini düşürülmek suretiyle lafızda hafiflik sağlanamazdı.

Lafzi izafet, failin mefulüne izafesi, ismi meful'ün naibu failine izafesi ve "sıfatı müşebbehe"nin failine izafesi şekillerinde olabilir. Failin mefulüne izafesine örnek; "قاتلُ زيدٍ", "Zeyd'in katili". Bu terkipte (قاتلُ) muzaf, (زيدٍ) ise muzafun ileyh'tir.

---

[46] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* (Dımaşk: Müesset-ü'r- Risâletü'n- Nâşirûn, 2012), 211.
[47] el-Habbâz, *Tevcîhu'l-Lem'a,* 252.
[48] Molla Cami, Şeyh Nureddin Abdurrahman b. Ahmed, el-Fevaidu-Diyaiyye fi Şerh-i-Kafiye fi'n-nahv, Mektebetü'l-Haşimiyye, İstanbul, 2017, 304.
[49] Galâyînî, Şeyh Mustafa, Câm'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût, 1994, 3/ 209.
[50] Abdurrahman Cami, *el-Fevaidu'z-Ziyaiyye,* (İstanbul: Mektebetü'l-Haşimiyye, 2017), 304.

İsmi mefulün, naibu failine izafesine örnek; "مضروب عليٍ" ifadesinde, ismi meful (مَضْرُوبُ) kelimesidir. Naibü'l-fail ise (عليٍ)'dir. Buna benzer diğer bir örnek ise şöyledir; "أُنْصر رجلا مخدومَ الحقّ", "Hakka hizmet eden adama yardım et".

Sıfatı Müşebbehe'nin failin izafesine gelince; "عاشِرُ رجلا حسنُ الخلقِ", "Ahlakı güzel olan adamla yaşa" örneği. Bu cümlede terkip "حسنُ الخلقِ" te sıfatı müşebbehe (حسنُ) fail ise (الخلقِ)' dir.

3.1.2. Harf-i cer'in Tanımı

Harf-i cer; "ما وُضِعَ لإفْضاءِ الفِعْلُ أوْ مَعْناهُ إلى ما يلِيهِ", "Fiil ve fiil anlamlı sözcüklerin manasını kendinden sonra gelen isimlere ulaştırmak için konulmuş harflerdir".[51] Diğer bir ifadeyle; Arap gramerinde isimlerin başında yer alarak onları mecrur yapan birtakım harfler vardır. Bu harfler ismin alametlerindendir ve "Harf-i cer' (cer eden harfler) olarak isimlendilir. "Car" kelimesinin sözlükte geçen anlamı "bir şeyi çekmek, sürüklemek, taşımak, ulaştırmak"'tır.[52] Harf-i cer'ler fiilin ya da şibih fiilin manasını isme doğru çekip sürükler ve taşırlar. Bu itibar ile harf-i cer'ler, kendilerinde bulunan manayı fiil ya da fiil manasında olan kelimelere taşıyarak, aralarında bir anlam bağı kurarlar. Bahsettiğimiz sebepten dolayı "Basralı Arap dili âlimleri"nin bu harfleri "Harf-i cer" şeklinde isimlendirdiklerini, "Kûfeli Arap dil âlimleri'nin ise "Hurûfu'l-Hafd" ve "Hurûfu'l-İzafe" halinde isimlendirme yaptıklarını biliyoruz.[53] Aynı zamanda Kûfeli Arap dil âlimleri, bu harflerin zarfa

[51] el-Cürcânî, *et-Ta'Rîfât,* 76.
[52] İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemu'l-Vasît,* (yy., ts.), "crr" md.,153.
[53] Suyûtî, Celaluddin, (ö. 911/1505), el-Behcetu'l-merdıyye fî şerhi'l-Elfiyye, thk., Murtaza Ali Seyyah, (byy. Dâru'l-ulûm, 2012), 1/357 vd.; İsâmuddin el-İsferâyînî, Şerhu'l-İsâm, 338 vd.; Sadullah el-Birde'î, Hadâiku'd-dekâik alâ metni enmûzec li'z-Zemahşerî, (İstanbul, Salah Bilici kitabevi, ts.), 375 vd. 38 Tazmîn, cümle içerisinde zikredilen bir kelimeye aralarında var olan bir münasebet sebebiyle başka bir kelimenin manasını katmaktır. Böylece bir kelimeyle iki kelimenin manası ifade edilmiş olur. Arap Dilinde tazmin semâî olup gelişigüzel her fiil üzerinde istenilen şekilde icrâ edilemez. Ancak Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye tazminin üç şartla kıyâsî olabileceğini ifade etmiştir. Bu şartlar; 1. İki fiil arasında münasebet olmalı. 2. Başka bir fiilin de kastedildiğine delalet edecek bir karinenin bulunup herhangi bir karışıklığın bulunmaması. 3. Yapılacak tazminin Arap Dili zevkine uygun olması. Tazmîn konusu müteaddîlik-lazimîlik ve harf-i cerlerin fiillerle kullanımı gibi hususlar yönüyle Nahiv ilminin konusu iken, var olan hazif yoluyla meydana gelen îcâz yönüyle de Meânî ilminin konusudur. Tazmîn ile ilgili daha geniş bilgi için Bkz. İbn Cinnî, Osman (ö. 392/1002) el-Hasâis, (byy.: el-Hey'etu'l-mısriyyetu'l-amme li'l-küttâb, ts.), c.2, s.310; Eşmûnî, Menhecü's-sâlik, c.1, s.446; Meydânî, Abdurrahman b. Hasan Habenneke, *el-Belâgatu'l-arabiyye*, (Dâru'l-kalem, 2010), c.2, s.49; Taş, Süleyman, "Arap Dilinde Tazmin Ve Kur'ân-ı Kerim 'de Kullanılışı" (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2015)

benzemesi ve isme bitişmeleri nedeniyle "hurûfu's-sıfat" ismini verdikleri de olmuştur.[54]

3.1.3. Harf-i cer'e Duyulan İhtiyaç

İnsanlar arasındaki iletişimin eksiksiz devam edebilmesi için, cümlelerin ihtiyaç duyulan ayrıntıları içermesi ve zihinde oluşabilecek sorulara cevap verebilmesi icap eder. Bu ayrıntılar ve sorular yalnızca müpteda ve haberden ya da fiil, fail'den oluşan yalın cümlelerde yer bulamaz. Konuşan kişi ve muhatabın kullanmaya ihtiyaç duyacağı ayrıntı bilgilerin bir cümlede yer alması ancak Türkçemizde "Durum Ekleri"ne karşılık gelen "Harf-i cer'lerle mümkündür. Örnek vermek gerekirse; "ذهب عليٌّ", "Ali gitti", cümlesinde "Ali nereden, nereye, hangi vasıtayla gitti?.." gibi sorulara yanıt bulunmamaktadır. Ancak " ذهب عليٌّ مِن العراق الى تركيا بطائرةٍ", "Ali, Irak'tan Türkiye'ye uçakla gitti", cümlesinde bahsedilen sorulara yanıt bulunabilmektedir. Ali'nin hangi amaçla gittiğine, yolculuğunun ne kadar sürdüğüne ve benzeri sorulara dair açılımlar sadece harf-i cer'ler vasıtasıyla yapılmaktadır. Örnekten anlaşılacağı üzere Arap dilinde harf-i cer'lere, cümleye yeni açılımlar getirerek cümlenin anlam çerçevesini genişleterek, iletişimi eksiksiz sürdürebilmek için ihtiyaç duyulmaktadır.

3.1.4. Harf-i cer'lerin Anlamları ve Birbiri Yerine Kullanılmaları

'' با / مِن / إلى / عن / على / اللام / في / الكاف / حتى/ رُبّ / واو القسم / تاء القسم / باء القسم / خاشا / خلا / عدا / مذ / منذ / لولا / كيم / لعلَّ/'' olmak üzere 20 adettir. [55]

Harf-i cer ve anlamlarını bir tabloda gösterebiliriz.

[54] Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Mufassal fî san'ati'l-i'râb*, thk., Ali Bû Melhem, (Mektebetu'l-hilâl, 1993), s.379; Sabbân, Hâşiyetü's-Sabbân, c.2, s.302.
[55] Birgivî, Kafiye, (İstanbul, 2010), s.322.

Tablo 3.1. Harf-i cer'lerin Manaları

الباء	İlsak, istiane, tadiye, mukabele, teb'iz, musahabe, mücaveze, zarfiyye, bedel, isti'la, sebebiyye, te'kit, kasem, intiha.	iki şeyi biribirine bağlama/bitiştirme
مِن	İbtidâ, teb'ız, tebyin, bedel, zarfiyye, ta'lil, mücaveze, istiane, isti'la	başlangıç
إلى	İntihâ, musahabe, tebyin, ihtisas, zarfiyye	Bitiş. İhtisas yani tahsis kılma, aidiyet. Emir sana ait gibi.
عن	Mücaveze, tadiye, isti'la, talil, ibtida, istiane, bedel	uzaklaşma
على	İsti'la, zarfiyye, mücaveze, talil, musahabe, ibtida, ilsak	üzerinde olma
اللاَّم	Talil, ihtisas, istihkak, tekit, takviye, intiha, sayrure, badiyye, zarfiyye, isti'la, kasem	Sebep, mülkiyet, istihkak hak ediş. Ma'mur olmak eve aittir.
في	Zarfiyyet, sebebiyye, isti'la, mukayese	İçindelik
الكاف	Teşbih, talil, isti'la, tekit	Benzerlik, sebep, istila, ne üzere bulunduğun
حتَّى	İntihâ	Bitiş, sadece zahir ismi cer eder, zamiri cer edemez basraiyyun görüşüdür.
ربَّ	Taklîl ve teksîr	Azaltma, çoğaltma
اَلْواوُ , اَلتَّاءُ	Kasem	Yemin için
عدا، حاشا، خلا	Ma badini ma gabliden çıkarmak için kullanılır	İstisna, "Adâ/ Halâ" fiildir.
مُذ ، مُنْذُ	Zamanda ibtida, zarfiyet İbtida ile beraber intiha	başlangıç veya içindelik
لولا	İmtina. Olmasaydı. Sadece zamire bitişirse Harf-i cer olur.	başkasının varlığı sebebiyle bir şeyin mümteni olması
كي	Talil	Sebep
لعلَّ	Teraccî	umma

Harf-i cer'ler; *sadece zahir ismin başına gelen* ve *hem zahir ismin hem de zamirlerin başına gelenler* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 3.2. İsmin Zahir ya da Zamir Olmasına Göre Harf-i cer'ler'in Tasnifi

Sadece zahir ismin başına gelen Harf-i cer'ler	Hem zahir isimlerin hem de zamirlerin başına gelen Harf-i cer'ler
حَتّى ، رُبَّ ، مُذْ –مُنْذُ ، وَاوُ القَسَمِ ,تاء القسم	بِ ، مِنْ ، إلَى ، عَنْ ، عَلَى ، لَ, فِي

3.1.4.1. (ب) Harf-i cer'i

1. **(**ب) Harf-i cer'i asli olarak "ilsak" anlamında kullanılır. [56] İlsak, gerçek ya da mecazi anlamda "bitiştirme ve yakalama"yı ifade eder. ''أمسكتُ بيدكِ'', "Senin elini tuttum", cümlesinde hakiki bir ilsaktan bahsedilirken, " مررْتُ بجَدّتي", "Nineme uğradım" cümlesinde "Mecazi ilsak"tan bahsedilebilir. Meryem Sûresi 12. ayeti kerimesini "hakiki ilsağa" örnek verebiliriz. " يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ", "Ya Yahya, Kitab'ı sımsıkı tut".
2. (ب) Harf-i cer'inin bir diğer manası "İsti'âne"dir. Türkçemizdeki karşılığı "Yardım almak"tır. Kastedilen bu yardım alma işi bazen maddi bir araç-gereçten alınabilir bazen de mecazi olabilir.[57] Örnek verecek olursak; " كتبتُ بقلمٍ", "Kalemle yazdım", cümlesinde hakiki bir yardım isteme söz konusudur. "بسم الله.", "Allah'ın adı ile…". Burada da mecazi bir istiane söz konusudur. Meryem Sûresi 4. ve 18. ayeti kerime'lerinde " لَمْ اَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا", "Sana yaptığım dualarda hiç mahrum olmadım", " قَالَتْ اِنِّي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ", "Ben senden Rabbime sığınırım dedi".
3. (ب) harfinin üçüncü manası "müteaddilik" yani "tadiye"dir. Tadiye, Harf-i cer yardımıyla lazım olan bir fiili müteaddiye dönüştürmektir. Yani yalın haliyle Mefulün bih alamayacak olan bir fiili (ب) Harf-i cer'i yardımı ile meful almasını sağlama işlemidir. Eğer lazım bir fiil Harf-i cer yardımı ile müteaddi fiile dönüştüyse, lazım haldeki fiilin meful bihi, müteaddi haldeki fiilin faili durumunda olur. Örneğin; ''ذَهَبْتُ بِزَيْد'', "Zeyd'e gittim" cümlesini "Zeyd'i gönderdim" diye de anlayabiliriz. Bu durumda (ذهب) fiili lazım fiildir. Ve (زيد) meful görevindedir. "ذهب زيد", "Ali gitti". Bu cümlede ise (ذهب) müteaddi fiildir ve (زيد) bu cümlede fail görevindedir. Meryem Sûresi 25. ayeti kerimede "وَهُزِّي اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ", "Hurma ağacını kendine doğru silkele". 27. ayeti kerime'de "فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا", "O'nu kavmine getirdi", "أتيتُ", "Ben geldim".
4. **(**ب) Harf-i cer'inin bir diğer manası "Mukabele"dir. Türkçemizde "karşılık, te'vîz" anlamlarına gelir.[58] "بعتها بدرهمين", "Onu iki dirhem karşılığında

[56] Sevinç, Resul, *Arapçanın Temel Gramer Kuralları,* 281.
[57] el-Ezherî, Hâlid b. Muhammed, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh,* (Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, 2006), 1/ 646.
[58] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 171.

sattım", örneğinde gördüğümüz üzere (ب) Harf-i cer'i karşılık anlamında kullanmıştır.

5. **(**ب) Harf-i cer'i bazen (مِنْ) yerine kullanılabilir. Örneğin İnsan Sûresi 6. Ayeti Kerime'de "عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللهِ", "Bir pınar ki Allah'ın kulları ondan içer", buyurulmaktadır.[59] Bu ayette gördüğümüz (ب) Harf-i cer'i (مِنْ) yerine kullanılmıştır.
6. Kimi zaman (ب) Harf-i cer'i (فِي) yerine de kullanılabilir. Al-i İmrân sûresi 123. Ayeti Kerime'ye baktığımızda bu kullanımı görebiliriz. " وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ", "Allah size Bedir'de yardım etmişti". [60] Ayeti Kerimede "ب" Harf-i ceri "فِي" Harf-i cer'inin asli anlamı olan zarfiyet, içindelik manasındadır.
7. (ب) Harf-i cer'i bazı vakitlerde de "musahabe ve arkadaşlık" anlamında kullanılır.[61] Bu durumda "مع" Harf-i cer'i yerine kullanıldığını anlarız. Örneğin; Meryem Sûresi 4, 22 ve 27. Ayeti Kerimeler'de " يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ", "Ya Yahya, Kitab'ı kuvvetle tut"; "فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَاناً قَصِياً", "Onunla uzak bir yere çekildi", "فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا", "Onunla kavmine geldi". Maide sûresi 61. Ayeti Kerime'de; "وَاِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهٖ", "Yanınıza, küfürle girip, yine yanınızdan küfürle çıktıkları halde, size geldiklerinde "inandık derler", buyurulmaktadır.[62] Mezkûr Ayeti Kerimedeki "ب" Harf-i cer'inin birliktelik manasına gelen "مع" Harf-i cer yerine kullanıldığını görebiliriz. Bir diğer örnek olan "إذهبي بأمان، إذهب بالسلامة", "Sağ salim git, selametle git", cümlelerinde yine "مع" manası yerine "ب" Harf-i cer'inin kullanılışını görmekteyiz.
8. **(**ب) Harf-i cer'inin kullanıldığı sekizinci mana ise "kasem/yemin"dir. Kasem Türkçemizde yemin anlamına gelmektedir. Bu manada kullanıldığında kasem kelimesinin cümlede yer almasıda bir sakınca yoktur. Örneğin; Kıyâme sûresi 1. Ayeti Kerimesinde "لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ", "Kıyamet gününe yemin ederim", buyurulmaktadır.[63] Yine "أُقسِمُ باللهِ", "Allah'a üzerine yemin ederim ki" cümlesinde kasem (با)'sının açık ismin önüne geldiğini görüyoruz. Bu Harf-i cer zamirin başında da kullanılabilir.

[59] İnsan Sûresi, 76/6.
[60] Âl-i İmrân Sûresi, 3/123.
[61] el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 1/ 647-648.
[62] Mâide Sûresi, 5/61.
[63] Kıyâme Sûresi, 75/1.

[64] Buna bir örnek verecek olursak; "أُقسم بها", "Onun üzerine yemin ederim ki", dediğimizde kasem (با)'sı "üçüncü müfred şahıs gaibe müennes" zamirinin önüne gelmiştir ve yemin manası ifade etmiştir.

9. **(**ب) Harf-i cer'i "Te'kit/pekiştireç" anlamında da kullanılabilir. Bu durumda (ب) irapta zait olmaktadır. [65] Ancak Ayeti Kerimelerde bu anlamlarda kullanılan Harf-i cer'lere zait yerine "sıla" isimlendirilmesi yapmak uygun görülmüştür. Örneğin İsra sûresi 96. Ayeti Kerime'de " قُلْ كَفَىٰ بِاللهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ", "De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter", buyrulmuştur.[66]
10. (ب) Harf-i cer'inin bu dokuz anlamda kullanılışına ek olarak "ta'biz, mücazevet, isti'la ve bedel" anlamlarında da kullanılır. [67]

3.1.4.2. " مِنْ " Harf-i cer'i

(مِنْ) Harf-i cer'i hem asli anlamda hem de ziyade olarak kullanılabilir. Cümle kullanımında sekiz anlama gelebilmektedir. Bunlardan en açık olanı Türkçe çevirisiyle "-den, -dan, -den dolayı, -dan dolayı" 'dır.

1. **(**مِنْ) Harf-i cer'inin ilk manasına baktığımızda "başlangıç"dır. Az önce bahsettiğimiz "-den, -dan" manasında kullanılmıştır. Örneğin; " تخافُ الغنمُ من الذِئْب", "Koyun kurttan korkar", şeklindedir.
2. **(**مِنْ) Harf-i cer'inin ikinci yaygın anlamı "Teb'îz/Ba'zıyyet'tir".[68] Bunlar, "bazı, bir, birkaç, bir miktar, parça" gibi anlamlara gelmektedir. Örneğin; Âl-i İmrân Sûresi 92. Ayeti Kerime'de "لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ", "Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça asla iyiliğe eremezsiniz", buyrulmaktır.
3. **(**مِنْ) Harf-i cer'inin üçüncü yaygın kullanımı "Tebyin" manasındadır. Tebyin kelimesi Türkçemizde "açıklamak, izah etmek, açıklama getirmek", anlamlarına gelmektedir. Mesela Kehf sûresi 31. Ayeti Kerimesinde "… يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِر مِنْ ذَهَبٍ…", "Onlar orada altından bilezikler takarak süsleneceklerdir", buyrulmaktadır.

---

[64] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 170.
[65] el- Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 171.
[66] İsrâ Sûresi, 17/96.
[67] er-Rafîkî, Zekeriyya Şehât Muhammed, *en-Nahvu'l-Mahşerî*, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1986), 299.
[68] el-Habbâz, *Tevcîhu'l-Lem'a,* 228.

4. Dördüncü anlamı “te’kit/pekiştirme” şeklindedir.[69] Türkçemizde “te’kit” ifadesi “pekiştirme, vurgu, baskı, vugulama” gibi, anlamalara gelmektedir. Örneğin; “… مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٌ …”, “Bize ne bir müjdeleyici ne de bir uyarıcı gelmedi..” Ayeti kerimesinde bulunan (مِنْ) Harf-i cer’i, “te’kit” anlamındadır. Burada (مِنْ) Harf-i cer’inin cümlede bulunmaması durumunda manada bir değişiklik olmayacağından (مِنْ) Harf-i cer’inin ziyade olarak kullanımı bu Ayeti Kerime’de görülmektedir.
5. (مِنْ) Harf-i cer’inin beşinci kullanımı “bedel” manasında olmaktadır.[70] Bedelin Türkçemizdeki karşılığı “karşılık, aslın yerine geçen, değişmek, değiş tokuş, mübadele”dir. Örneğin; Tevbe Sûresi 38. Ayeti Kerimesinde “ أَ رَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ ”, ”Yoksa sizler ahiret hayatını bırakıp da dünya yaşamına mı razı oldunuz”, buyrulmaktadır. Bu Harf-i cer’in bedel manasında kullanıldığını şu sağlamayı yaparak anlayabiliriz; (مِنْ) Harf-i cer’in yerine bedel kelimesini koyduğumuzda manada bir eksilme ya da daralma olmuyorsa bedel manasında kullanılmıştır.
6. **(**مِنْ) Harf-i cer’i bazen **(**فِي) Harf-i cer’inin yerine kullanılabilir. Bu durumda “bulunma” manasına gelmiş olur. Örneğin Cuma Sûresi 9. Ayeti Kerimesinde bulunan (مِنْ) Harf-i cer’i bahsedilen manada kullanılmıştır. Hatta (مِنْ) harfi yerine (فِي) Harf-i cer’inin kullanılmış olmasıyla anlamı, Türkçemiz açısından daha anlaşılır hale gelmiş olabilir. “يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ “, “Ey iman edenler, Cuma günü namaz ibadetine davet edildiğiniz zaman …”.[71]
7. Yedinci manası gelince “ta’lil”dir. ”Ta’lil” ifadesi Türkçemizde “sebep bildirme” yi karşılar. Mesela Nuh Sûresi 25. Ayeti Kerimesinde “… مِمَّا خَطِيٰٓـَٔاتِهِمْ اُغْرِقُوا”, “Günahları sebebiyle boğuldular”, buyrulmaktadır.
8. (مِنْ) Harf-i cer’inin sekizinci ve son kullanımı (عنْ) Harf-i cer’i manasındadır. Enbiya Sûresi 97. Ayeti Kerimesinde “ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ“, “Ve gerçekten meydana geleceği bildirilen kıyamet yaklaştığı vakit, işte o zaman Allah'tan gelen gerçekleri örtbas edenlerin gözleri hemen belerip kalacak, “Eyvah bizlere!” diye yakınacaklar”. Mezkûr Ayeti Kerimede (مِن

[69] Sadullah el-Berdeî, *Sağîr alâ Âmil-i Cûrcânî,* (İstanbul: el-Mektebetü’l Haşemiyye, 2016), 37.
[70] el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh*, 1/ 640.
[71] Cuma Sûresi, 62/9.

هذا) buyrularak, inkâr edenlerin kıyamet günü inancından uzak oldukları bildirilmektedir. Bu mana sebebiyle ayette bulunan (مِنْ) Harf-i cer'inin ''عنْ'' Harf-i cer'i yerine kullanımına örnek olabilmektedir.

3.1.4.3. (إلى) Harf-i cer'i

1. (إلى) Harf-i cer'ine geldiğimizde bu Harf-i cer'in genellikle üç manada kullanıldığını görmekteyiz.[72] Bunların en yaygını, "intiha-i gaye" olandır. Türkçemizde "bir amaca ulaşma, bir amacın gerçekleşmesi ve bir hedefin sonuna gelmeyi" ifade eden ve "-e, -a, -ye, -ya, -e doğru, -a doğru, yanına -ile" gibi, "ismin hâl eklerinden *yönelme durumu* eki" manasını taşımaktadır. [73] Örneğin; İsra Sûresi 1.Ayeti Kerimede şöyle buyrulmaktadır: "سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا", "Yüceliğinde sınır olmayan o Allah, kulu Muhammed'i geceleyin, kendisine bazı ayetlerini göstermek için, (Mekkede) Mescidi Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız, Mescid-i Aksâ'ya götürdü". Bu Ayeti Kerimede görüldüğü üzere (إلى) Harf-i cer'i "intiha-i gaye" manasında kullanılmıştır.
2. **(**إلى) Harf-i cer'in ikinci olarak kullanıldığı anlam "musahabet" dir.[74] **(مع)** Harf-i cer'in "Musahabet"' ifadesi Türkçemizde "beraberlik" anlamına da gelmektedir. Örneğin, Nisâ Sûresi 2. Ayeti Kerimede " وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰى اَمْوَالِكُمْ...", "… ve onların mallarını kendi mallarınız ile birleştirerek yemeyin" [75], buyrulmuştur.
3. **(**إلى**)** Cer harfinin üçüncü yaygın kullanımı (عِنْدَ**)** manasındadır. (عِنْدَ**)** Harf-i cer'inin anlamı "yanında, katında, nazarında" dır. [76] (إلى) bu manada kullanıldığı zaman "mübeyyine, açıklayıcı" bir rol üstlenir ve bu isimle nitelendirilir. (إلى) Harf-i cer'i (عِنْدَ) manasına kullanıldığında genelde kendinden önce duygu ifade eden "taaccüp sigalı" bir fiil yada "ismi tafdil" gelir. Nitekim, Yusuf sûresi 33. Ayeti kerimede " قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا

[72] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 618.
[73] Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dil bilgisi Sarf,* (İstanbul: İFAV, Yayınları, 2014), 332.
[74] Sadullah el-Berdeî, *Sağîr alâ Âmil-i Cûrcânî,* 37.
[75] Nisa Sûresi, 4/2.
[76] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 619.

يَدْعُونَنِي اِلَيْهِۚ”, “Bunun üzerine Yusuf dedi ki: Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir”. [77] buyurulmaktadır.

4. **(**إلى**)** Harf-i cer’inin diğer bir anlamı da **(**حَتّى**)** Harf-i cer’inin manasınadır. Hatta Cer harfi, “-e kadar, -a kadar, taki…, -inceye kadar, -ıncaya kadar” şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin; “قرأتُ الليلةَ الى الصباحِ”, “Geceleyin sabaha kadar okudum”. Bu cümlede bulunan (إلى) Harf-i cer’i (حَتّى) yerine kullanılmıştır.

3.1.4.4. (عنْ) Harf-i cer’i

(عنْ) Harf-i cer’i genelde altı anlamda kullanılır. Bunlar; “-den, -dan, -den dışarı, -dan dışarı, -ye, -ya, -e göre, -e dayanarak, -e güvenerek, için..”dir. Örnek vererek kullanıldıkları manaları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

1. “رميْتُ السَّهْمَ عن االقوْس**”** Harf-i cer’inin manası “mücazevet/geçiş” ve “bu’d/uzaklık”tır. Bu iki kelimenin Türkçemizdeki karşılığı “uzaklık, geçiş”tir. Mesela İnşikak Sûresi 19. Ayeti Kerimede “لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍّ”, “(Siz Ey insanlar!) Hiç şüphesiz bir halden bir hale geçeceksiniz yani doğum, gençlik, ihtiyarlık, hastalık, sağlık, fakirlik, zenginlik, ölüm, kıyamet, ahiret gibi safhalardan geçeceksiniz”, buyrulmaktadır. [78] Ayeti kerimede gördüğümüz (عنْ) Harf-i cer’i “mücazevet” yani “geçiş, değişim, dönüşüm” gibi anlamlarda kullanılmıştır.
2. İkinci kullanımı (بَعْدَ) zarfı anlamındadır. (بَعْدَ) zarfı sonra anlamında kullanılmaktadır.
3. **(**عنْ**)** Harf-i cer’i üçüncü şekli “Ta’lil/sebep” için kullanılmaktadır. “Ta’lil” ifadesi Türkçemizdeki karşılığı “sebep, -den dolayı, -den ötürü” dür. Örneğin; Hud Sûresi’nin 53. Ayeti kerimesinde “وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ”, “… senin bir tek sözünle, tanrılarımızı bırakıp sana inanacak değiliz” [79]
4. Dördüncü olarak (على**)** Harf-i cer’i yerine kullanılır. (على**)** Harf-i cer’i ”İsti’lâ” anlamındadır. Bu ifadesin Türkçemizdeki karşılığı “bir şeyin maddi yada manevi olarak başka bir şeyin üstünde, üzerinde olması”dır. Örneğin; Muhammed Sûresi 38. Ayeti kerimesinde; “ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ

[77] Yusuf Sûresi, 12/33.
[78] İnşikâk Sûresi, 84/19.
[79] Hûd Sûresi, 11/53.

نَفْسِهٖۚ", "..ve kim Allah yolunda cimrice davranırsa, sadece kendi zararına cimrilik yapmış olur" [80], buyrulmuştur.

5. Beşinci anlamı (مِنْ) Harf-i cer'i yerine kullanılabilir. (مِنْ) Harf-i cer'inin asli manası "başlangıç" dir. Belirli bir mekan ya da zamandan başlşangıcı ifade eder. Türkçemizdeki karşılığı "-den, -dan" dır. Örneğin; Şura Sûresi 25. Ayeti kerimesinde; "وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ", "O'dur ki, kullarından tevbeyi kabul edendir".[81]
6. (عنْ) Cer Harfinin son anlamı ise "bedel" dir.[82] Bedel ifadesi Türkçemizdeki karşılığı "yerine" şeklinde kullanılmaktadır. Örneğin; " اِذهبي الى جدَّتِك عن اُمِّك", "Annenin yerine sen ninene git" Bu cümlede kullanılan "عنْ" Harf-i cer'i bedel manasınadır.

3.1.4.5. (علٰى) Harf-i cer'i

1. Bir diğer Harf-i cer (على)' dır. (على) Cer Harfi ilk önce "İsti'la" anlamında kullanılmıştır. "İsti'la" ifadesi Türkçemizdeki karşılığı "üzerine, üzerinde"dir. Örneğin; Mü'minun Sûresi 22. Ayeti kerimesinde " وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ", "Onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız" [83], buyrulmuştur. Bakara sûresi 253. ayeti kerimede ise "تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ..", "İşte şu elçilerin bir bölümünü diğer bir bölümüne üstün kıldık".[84]
2. **(**على) Cer Harfi ikincil anlamı (فِي**)** Harf-i cer'i yerine kullanılmaktadır. (فِي) Harf-i cer'i mecruruna "içindelik" anlamı verir. Örneğin; Kasas sûresi 15. ayeti kerimede "وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا ...", "…ve (Musa), halkının kendisinden habersiz olduğu bir sırada şehre vardı". [85]
3. (على) Harf-i cer'i, diğer bir Harf-i cer olan (عنْ) yerine de kullanılmaktadır. (عنْ) Harf-i cer'inin Türkçemizdeki manası "-den, -dan"dır. " إذا رضيت علي بني قُشَيْرٍ لأمر الله اَعْجبني رضاها", "Kuşeyr kabilesi benden razı olursa, Allah'a yemin olsun ki, beni hayrete düşürmektedir".[86] Bu şiirde gördüğümüz (على) Harf-i cer'i (عنْ) anlamnda kullanılmıştır.

[80] Muhammed Sûresi, 47/38.
[81] Şûrâ Sûresi, 42/25.
[82] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 621.
[83] Mü'minun Sûresi, 23/22.
[84] Bakara Sûresi, 2/253.
[85] Kasas Sûresi, 28/15.
[86] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 622.

4. (على) Cer Harfinin bir diğer kullanımı (اللاَّم) Harf-i cer'i anlamında olmasıdır.[87] (اللاَّم) Harf-i cer'i "Ta'lil/sebep" için kullanılır. Ta'lil ifadesi Türkçemizdeki karşılığı sebebiyettir. Örneğin; Bakara sûresinin 185. ayeti kerimesinde "...وَلِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ", "Allah sizi hidayet yoluna ulaştırdığı için onu fazlaca zikredin.'[88]
5. (على) Cer Harfi bazen (مع) cer edatı yerine de kullanılabilir. (مع) Harf-i cer'i "beraberlik ve birliktelik" anlamındadır. Örnek vermek gerekirse Rad sûresi 6. ayeti kerimesinde şöyle buyrulmaktadır: " وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ", "Rabbin, (insanların varoluş gayeleri dışına çıkmalarına karşılık) zulümleri içinde olmalarına rağmen, yine de insanlara karşı hep bağışlayıcıdır".[89]
6. (على) Harf-i cer'i (مِنْ) yerine de kullanılabilir. (مِنْ) Harf-i cer'i "ibtida-i gaye/sonra'' için kullanılır. Türkçemizde cümlelere "-de, -da" anlamı katmaktadır. Örnek; Mutaffifin Sûresi 2. ayeti kerimesinde, " الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ", "Onlar insanlardan bir şey ölçüp aldıklarında, ölçüyü tam tutarlar"[90] Buyrulmaktadır.
7. (على) Harf-i cer'i (با) Harf-i ceri manasına da kullanılmaktadır.[91] (با) Harf-i cer'i "istiane" ifadesi Türkçemizdeki karşılığı "yardım isteme"dir. Örneğin; "اِقرأ على اسمِ اللهِ" dediğimizde burada bulunan (على) Harf-i cer'inin (با) harfinin yerine kullanıldığını anlıyoruz.
8. (على) Harf-i cer'i son olarak "istidrak" anlamında kullanılmıştır. Bu ifadesin Türkçemizdeki karşılığı "ama, lakin, fakat, oysa ki.." şeklindedir. Bu anlamların tümü kendinden önceki cümlede oluşan şüpheyi gidermek için kullanılır. Zaten "istidrak" kelimesinin anlamı da budur. [92] Örneğin;"فلانٌ لا يدخُلُ الجنّةَ لِسوءِ صنيعِهِ على أنّهُ لا ييأس مِن رحمة اللهِ", "Falanca şahıs amelinin kötü olmasından dolayı cennete giremez. Yine de Allah'ın rahmetinden ümit kesmiş değildir". Bu cümlede bulunan (على) Harf-i cer'inin "istidrak" anlamında kullanıldığını görüyoruz.

[87] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 622.
[88] Bakara Sûresi, 2/185.
[89] Rad Sûresi, 13/6.
[90] Mutaffifin Sûresi, 83/2.
[91] el-Galâyînî, Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye, 622–623.
[92] el-Galâyînî, Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye, 623

3.1.4.6. (اللام) Harf-i cer'i

1. (اللام) Harf-i cerinin ilk anlamı "mülkiyet ve aidiyet" tir. Örneğin; " هذا البيت لِأبي", "Bu ev babamındır", cümlesinde (اللام) Cer Harfi mülkiyet manasında kullanılmıştır.
2. (اللام) Cer Harfinin ikinci kullanımı "ihtisas" anlamındadır.[93] "İhtisas"ın Türkçemizdeki karşılığı "özel kılma, has kılma, hususileştirme" şeklindedir. Örneğin; **"النَّجاحُ للعاملينَ", "**Başarı sadece çalışanlara mahsustur". Bu cümlede kullandığımız (اللام) harfi "ihtisas" anlamındadır.
3. (اللام) Harf-i cer'inin diğer bir manası "nispet"tir.[94] "Nispet" ifadesi Türkçemizdeki karşılığı "alakalandırma, ilişkilendirme, bağlantı kurma" anlamındadır. Örneğin; "لِجَامٌ للفُرسِ", "Gem atındır". Örnek cümlemizde (اللام) Cer harfinin mecruru olan (فرس) kelimesi, gerçek bir sahiplik yapamayacağı için cansız varlıklara yapılan "aidiyet, şibh-i mülkiyet ya da "nispet" olarak isimlendirilir.[95] Ancak bazı dili âlimleri (اللام) harfinin "nisbet" ya da "şibh-i mülkiyet" manasının bir önceki paragrafta bahsettiğimiz "ihtisas" anlamı içinde yer aldığını bildirmişlerdir.[96]
4. **(**اللام) Cer harfinin diğer anlamı ise "Tebyin" dir. "Tebyin" kelimesi, Türkçemizde kullanılan "açıklamak, izah etmek, izah getirmek…" manasınadır. Bu manada kullanılan (اللام) Harf-i cer'ine (açıklayıcı/اللام) denmektedir. Çünkü mevzu bahis Cer Harfinin cümledeki mecruru, cümlenin mefulüdür. Örneğin; "خالدٌ أحبَّ لِحميدٍ", "Halit beni Hamit'ten daha çok seviyor" cümlesinde, cerin mecuru olan nefs-i mütekellim ya'sı (أحبَّ) ismi tafdilinin mefulüdür. (اللام) yerine (إلى) kullanılsaydı " خالدٌ أحبَّ الي مِن حميدٍ", "Halit bana Sait'ten daha sevimlidir" cümlesindeki Cer Harfinin mecruru (أحبَّ) fiilinin faili şeklinde kullanılır.
5. (اللام) Harf-i cer'inin beşinci anlamı, "Ta'lil/sebep" anlamındadır. "Ta'lil" kelimesinin Türkçemizdeki karşılığı "… sebebiyle, … diye, -den dolayı, … için" dir. Örneğin; Nisa Sûresi'nin 105. ayeti kerimesinde "اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ", "Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar

[93] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 627.
[94] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 623
[95] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 627.
[96] eş-Şerîf Cürcânî, *Şurûhu'l-Avamil,* (Beyrut: Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 2010) 148.

arasında hükmedesin diye bu kitabı gerçekleri içeren bir kitap olarak indirdik"[97]

6. **(**اللام) harfi "Te'kit/pekiştirme" anlamında kullanılmıştır. Ancak iraba etkisi olmadığından ve bir âmile tutunamadığından zait manada kullanılır. Örneğin;
7. **(**اللام**)** Cer Harfi "Takviye/kuvvetlendirici" anlamında kullanılabilir. [98] Bazı dil âlimleri (اللام) Harf-i cer'inin "takviye" anlamında kullanılışının bir âmile ihtiyacı olmadığından, zait olduğunu söyleseler de bu görüş doğru bulunmaz. Çünkü (اللام) Harf-i cer'i cümle içinde hangi âmili takviye ediyorsa, ona tutunur. Dolayısıyla zait değildir. Nitekim Yusuf Sûresi 43. ayeti kerimesinde "يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُءْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ", "Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumlamayı biliyorsanız, rüyamı bana yorumlayın bakalım! Dedi".[99] Örneğimizde (لِلرُّءْيَا**)** da bulunan (اللام) harfi (تَعْبُرُونَ) fiiline tutunmaktadır. Bu örnekte fiili cümlenin sonunda geldiği için zayıftır. "Takviye اللام"ı ise cümledeki fiilin zayıflığını gidermek için bulunmaktadır. Bu sebeple (اللام) Harf-i cer'inin takviye anlamında kullanılması sebebiyle zait değildir.
8. **(**اللام) Harf-i cer'i (إلى) yerine kullanılabilir.[100] (اللام**)** Cer Harfi "intiha-i gaye/ " için kullanılırdı. Türkçeye çevirdiğimizde "bir amacın nihayete erişi" olarak anlamlandırılmaktadır. Örneğin; "كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى", "… her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir". [101]
9. (اللام**)** Cer harfi "istiğase" manasında da kullanılmaktadır. [102] "İstiğase' ifadesi Türkçemizde "yardım isteme, imdat" anlamına gelmektedir. (اللام) Cer harfi yardım kim için isteniyorsa onun başına gelmektedir. Örneğin; "يا لَخالدٍ، لُبكرٍ", "Ey Halit, Bekir'e yardım et" cümlesinde (اللام) Harf-i cer'i "istiğase" anlamında kullanıldığını görmekteyiz.
10. (اللام**)** Harf-i cer'i "taaccüp" manasında da kullanılmaktadır.[103] "Taaccüp" kelimesinin Türkçe'deki karşılığı "hayrete düşme, hayret etme, hayranlık uyandırma, dehşete düşme''dir. Örneğin; "لِلّهِ ، ما يفعلُ الجهلُ بالأُمَمِ", "Cehaletin

[97] Nisa Sûresi, 4/105.
[98] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 628.
[99] Yusuf Sûresi, 12/43.
[100] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 628.
[101] Rad Sûresi, 13/2.
[102] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 628.
[103] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 628.

toplumlara verdiği zarar, ne kadar da dehşete düşürücüdür". Bu cümle (**الله**) lafzından önce kullanılan (اللام) Harf-i cer'i "taaccüp" manasında kullanılmıştır. (اللام) Harf-i cer'i (taaccüp) manasına kullanıldığında başına bir "Nida harfi"nin gelmesiyle (اللام) Harf-i cer'i mansup olarak okunur. Örneğin; "يا لَفَرحِ ", "Ne sevinç, ne mutluluk, ne ferahlık".

11. **(**اللام) Cer harfi bazen de "akıbet" için kullanılır. [104] "Akıbet" ifadesi "Bir olgunun sonunu, sonucunu bildirmek için" kullanılır. Örneğin Kasas Sûresi 8. ayeti kerimesinde "فَالْتَقَطَهُۥٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًاۗ", "Nitekim Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı". [105] Ayeti kerimede (يَكُونَ) fiilinden önce gördüğümüz (اللام) Cer harfi "akıbet" anlamında kullanılmıştır.
12. (اللام) Harf-i cer'i (على) Harf-i cer'i yerine "istila" manasına da kullanılabilir. "İsti'la" ifadesinin Türkçe'deki karşılığı "üzerinde, üzerine…"dir. Bu anlam hakiki ya da mecaz şeklinde olabilir. Örneğin; " اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ ", "Bundan evvel ilim verilmiş olanlar kendilerine tilâvet olununca çeneleri üstü secdelere kapanırlar". [106] Ayeti kerimede bulunan (اَذْقَان**)** isminden önce kullanılan (اللام) Harf-i cer'i, hakiki anlamda "isti'la" manasına gelmektedir. Aynı sûrenin 7. ayeti kerimesinde " اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَأْتُمْ فَلَهَاۗ", Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz yine kendinize edersiniz". [107] Anılan ayetin sonunda bulunan "üçüncü müfred şahıs gaibe" zamirinden önce gelen "اللام" Harf-i cer'i mecazi anlamda "isti'la" anlamına gelmektedir.
13. (اللام) Cer harfi "vakit" anlamında da kullanılabilir. Bu manada kullanılan (اللام) harfine "lamu'l-vakt" ya da "lamu't-tarih" denir.108 Örneğin; " هذا صبيٌّ لِسنةٍ", "Bu çocuk bir yaşındadır". Örnek cümlede "sene" kelimesinden önce bulunan (اللام) Harf-i cer'i "vakit" manasında kullanılmıştır.
14. (اللام) Harf-i cer'i "beraberlik" anlamında da kullanılabilir. Örneğin; " فَلمّا تفرّقْنا كأنّني و مالكاً لطولِ اجتماعٍ لم نبِتْ ليلةً معاً", "Biz birbirimizden ayrıldığımızda ben ve arkadaşım Malik, uzun zaman yan yana kaldığımız halde sanki bir gece bile yan yana uyumadık gibi". Bu cümlede (طولِ) kelimesinden önce

[104] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 628.
[105] Kasas Sûresi, 28/8.
[106] İsrâ Sûresi, 17/107.
[107] İsrâ Sûresi, 17/7.
[108] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 630.

bulunan (اللام) Harf-i cer'inin "beraberlik/musahabet" manasında kullanımına güzel bir örnektir.

15. (اللام) Cer harfi, (فِي) cer hafinin manası olan "içindelik" anlamında da kullanılabilir.[109] Örneğin; "...وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ", "Biz ise kıyamet gününde mizanlara adaleti koyarız".[110] Ayeti kerimede (يَوْمِ الْقِيٰمَ) terkibinin önünde bulunan (اللام) Harf-i cer'i "içindelik, -de, -de" manasına gelmektedir.

3.1.4.7. (فِي) Harf-i cer'i

1. (فِي) Harf-i cer'in ilk anlamı "içerdenlik" dir.[111] Cümleyi Türkçe'ye çevirdiğimizde bu harf-i cer, "-de, -da" şeklinde karşılık bulmaktadır. Örneğin; Meryem Sûresi 24. ayeti kerimesinde "... قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا", " Onlar; "Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?, dediler".[112] Buyrulmaktadır. Ayeti kerimede bulunan (الْمَهْدِ) kelimesinden önce gelen (فِي) Harf-i cer'i "içindelik" manasındadır. Mecazi olarak, "نظرتُ في الكتابِ", " Kitabın içine baktım", cümlesi örnek olarak verilebilir.
2. (فِي**)** Cer harfi "ta'lil" manasında da kullanılabilir. "Ta'lil" ifadesinin Türkçe'deki karşılığı "sebep" tir. Örneğin; "دخلتْ إمْرأةٌ النار في هرةٍ حبستها", "Bir kadın hapsettiği bir kedi sebebiyle cehenneme girdi",[113] hadis-i şerifinde (فِي) Harf-i cer'i "sebebiyyet" manasındadır.
3. **(**فِي) Harf-i cer'i "musahabet" anlamı taşıyan (بَعْدَ) şeklinde de kullanılabilir.[114] Örneğin; "قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ", "Allah; "Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin, der."[115] Ayeti kerimede (أُمَمٍ) kelimesinden önce gelen (فِي) Harf-i cer'i "musahabet" yani beraberlik anlamındadır.
4. (فِي**)** Cer harfi "İsti'la" anlamında (على) harf-i cer'inin yerinde de kullanılabilir.[116] Örnek olarak Taha sûresi 71. ayeti kerimesinde, "... وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ","…ve muhakkak sizi hurma dallarına asacağım",

[109] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 630.
[110] Enbiyâ Sûresi, 21/47.
[111] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 624.
[112] Meryem Sûresi, 19/29.
[113] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 624.
[114] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 624.
[115] Arâf Sûresi, 7/38.
[116] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 625.

buyrulmuştur. [117] Adı geçen ayette "جُذُوعِ النَّخْلِ" terkibinden önce gelen (فِي) Harf-i cer'i "İsti'la" anlamındadır.

5. **(**فِي**)** Harf-i cer'i cümlelerde "mukayese" manasına da gelebilir. [118] "Mukayese" ifadesi "kıyaslamak, oranlamak" demektir. Tevbe sûresi 38. ayeti kerimesinde "فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ", "Oysa dünyâ hayâtının geçimi âhirete göre pek az bir şeydir". [119] Buyrulmaktadır. Bu ayeti kerimede (فِي) Harf-i cer'i "mukayese" anlamındadır.
6. (فِي**)** Cer Harfi nadiren de olsa "İlsak" manasında olan (با) Harf-i cer'inin ve "intiha-i gaye" manasında olan (إلى) Harf-i cer'inin de yerine kullanılmaktadır. [120]

3.1.4.8. (كاف) Harf-i cer'i

(كاف) Cer harfi cümlelerde "gibi, benzer, sanki" anlamlarında kullanılır.[121] Bu harfin ilk anlamı "Teşbih"tir. Örneğin; "زيدٌ كأسدٍ", "Zeyd aslan gibidir".

1. (كاف) Harf-i cer'i "Ta'lil" yani bir sebep bildirmek için de kullanılabilir. Örneğin Bakara sûresi'nin 198. ayeti kerimesinde, "وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ", "Sizi doğru yola ilettiği için onu anın". [122]
2. (كاف) Cer harfi (على) harf-i cer'inin manasında da kullanılabilir. Örneğin;"كُنْ كما كنتَ", "Olduğun hal üzere bulun".
3. (كاف) Harf-i cer'i "Tekit" pekiştirme anlamında kullanılmıştır. Örneğin; "ليس كمثلِهِ شيْءٌ", "Onun bir benzeri yoktur", cümlesinde bulunan (كاف) Harf-i cer'i "Tekit" için olup, cümlede zait olarak bulunmaktadır.

3.1.4.9. (حَتّى) Harf-i cer'i

(حَتّى) cümlelerde "-e kadar, -e dek, -ceye kadar, taki.." gibi anlamlara gelir. Örneğin; "اَكلتُ الخُبْزَ حتى فُتاتِهِ", "Ekmeği kırıntılarına varıncaya kadar yedim". Bir diğer örnek ise; "قرأتُ الليلةَ حتى الصباحَ", "Geceleyin sabaha kadar okudum". Verilen bu iki örnekte (حَتّى) Harf-i cer'i bulunmaktadır. Ancak ilk cümlede car'ın mecrur'u lafzen kesra iken ikinci cümlede lafzen kesra değildir. Burada bir ayrıntı söz konusudur. Eğer car'ın mecrur'u, (حتى) Harf-i cer'inden önce gelen isimden bir

[117] Tâhâ Sûresi, 20/71.
[118] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 625.
[119] Tevbe Sûresi, 9/38.
[120] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 625
[121] Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv,* 333.
[122] Bakara Sûresi, 2/198.

parçaysa mecrur kesralı gelir, değilse kesralı gelmez. Nitekim ilk örnekteki (الفُتاتِهِ) kelimesi (الخُبْزَ)'dan bir parça olduğu için (الفُتاتِهِ) şeklinde gelmiştir, ikinci örnekteki (الصباحَ) kelimesi (ليلةَ) kelimesinden bir parça olmadığı için kesralı gelmemiştir.[123]

(حَتّى) Harf-i cer'i "ta'lil" manasında olan (اللام) Harf-i cer'inin anlamında kullanılır. Örneğin; "اِتَّقِ اللهَ حتى تفوزَ برضاه", "Allah'tan hakkıyla sakın ki rızasına ulaşabilesin".

3.1.4.10. (رُبَّ) Harf-i cer'i

(رُبَّ) Harf-i er'i "niceleri, bazıları, olur ki, muhtemeldir ki, belki" gibi anlamların yanında "taklil/azaltma" yada "teksir/çoğaltma" için de kullanılır.[124]

3.1.4.11. (واو) ve (تا) Kasem Harf-i cer'leri

"Vâvu'l-kasem" ve "Tâu'l-kasem", isimlerinden de anlaşılacağı üzere yemin için kullanılmaktadırlar. Ancak bu Harf-i cerlerden "Tâu'l-kasem" yalnızca Allah lafzının başına gelirken, "Vâvu'l-kasem" hem Allah lafzının hem de diğer lafızların başında bulunabilirler. [125] Örneğin; "وَالْفَجْرِ وَلَيَالٍ عَشْرٍ", "Yemin olsun şafak vaktine, on geceye… yemin olsun.." [126]. Bir diğer Harf-i cer'in örneğini de Enbiya sûresinde görmekteyiz. "وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ", "Sonra (içinden şöyle geçirdi): Allah'a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!" [127] Verilen ayeti kerimelerdeki (واو) ve (تا) harfleri "kasem" manasındadır.

3.1.4.12. (مُذْ) ve (منذ) Harf-i cer'leri

(مُذْ) ve (منذ) Harf-i cer'leri, "-den beri, -dan beri" anlamındadırlar. Bu iki Harf-i cer, şimdiki zaman ifade eden bir cümlede bulunurlarsa (في) Harf-i cer'i manasında kullanılabilirler. Bu iki harf-i cer cümlelerde kimi zaman hem (مِن) hem de (اِلى) harf-i cer'leri yerine kullanılırlar. Ancak bu durumda cer harfinin mecrurları sayı bildirmeli yada nekra yani belirsiz olmalıdır. Örneğin; "ما رأيتُك مُنذ ثلاثِ اَيامٍ"," Üç günden beri

[123] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 619.
[124] Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv,* 333.
[125] Abdulhamid, age, 34.
[126] Fecr Sûresi, 89/1-2.
[127] Enbiyâ Sûresi, 21/57.

seni görmedim". Bu örnekte bir kere kullanılmış olan (منذ) Harf-i cer'i, hem (مِنْ) hem de (إلى) cer harflerinin manasını almıştır. [128]

3.1.4.13. (حاشا/ عدا/خلا) Harf-i cer'leri

Bu üç kelime hem harf-i cer hem de fiildirler. (حاشا) kelimesi daha çok fiil olarak kullanılırken (خلا) ve (عدا) kelimeleri daha çok harf olarak kullanılırlar.[129]

Bu üç kelimenin başına mastar yapan (ما) edatı da gelebilir. Bu durumda bu üç kelime cümlede fiil şeklinde bulunur. Nitekim mastar yapan (ما) yalnızca fiillerin başına gelebilir. Bununla birlikte mastar yapan (ما)'dan sonra gelen kelime "mefulün bih" olacağından mansuptur. [130] Örneğin; "جاء / جاء القومُ ما خلا زيدًا/ جاء القومُ ما عدا زيدًا القومُ ما حاشا زيدًا" cümlelerinde (زيدًا) kelimesi "mefulün bih" ve mansuptur. Çünkü mevzu bahis üç kelimenin önünde mastar yapan (ما) edatı bulunmakta ve bunların fiil olmaları hususunda şüphe yoktur.[131] Bu üç kelimenin başına mastar yapan (ما) gelmezse, bu harflerden sonra gelen kelimeler ya kesra ya da fethalı okunur.

3.1.4.14. (كي) Harf-i cer'i

(كي) Harf-i cer'i "için, -dığı için, -mek için - mesi için, yüzünden, –den dolayı, uğruna, -sın diye, -mek üzere, taki" anlamlarına gelen (اللام) Harf-i cer'iyle aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu Harf-i cer, soru edatı (ما) ile birlikte kullanıldığında (كيمه) şeklini alır. Örneğin; "كيمه فعلتَ هذا؟" , "لما فعلت هذا؟" cümleleri, "Bunu niçin yaptın?' manasında olup, (كي) Harf-i cer'inden sonra gelen (ما) soru edatı mahallen mecrurdur. [132]

3.1.4.15. (متى) ve (لعل) Harf-i cer'leri

(متى) kelimesi "Ne zaman?" , (لعل) kelimesi ise "belki, umulur ki, ola ki, ihtimâl ki, muhtemeldir, sanılmaktadır, her halde, olmalı, korkarım ki…" anlamlarında kullanılmaktadır.[133] Huzeyl kabilesine göre (متى) edatı, 'Ukayl kabilesine göre de

[128] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 630.
[129] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 590–591.
[130] Meylânî, *Şerhu'l Muğnî,* (İstanbul: Haşemi Yayınevi, 2017), 370.
[131] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 590–591.
[132] Meylânî, *Şerhu'l Muğnî,* 633.
[133] Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv,* 334

(لعل) kelimesi Harf-i cer olarak kabul edilse de cumhura göre (متى) şart edatıdır, (لعل) ise (إنّ) ve benzerlerindendir.[134]

Tablo 3.3. Birbiri Yerine Kullanılan Harf-i cer'lerin Tablosu

1	الى : اللام، في
2	با : اللام، في، عن، على، مِن، الى، كاف
3	حتى : اللام
4	على : في، من، با، اللام، عن
5	عن : با، على، اللام، مِن
6	في : اللام، الى، با، على، مِن
7	الكاف : على
8	اللام : على، با، الى، في
9	مِن : با، في، الى، اللام، على، الواو، التا، مذ

Harf-i cer'lerle İlgili Bazı Kurallar

(ما) edatı (با، مِنْ، عَنْ) Harf-i cer'lerinin sonuna gelebilir. Ancak onların amel etmesini engellemez. Örneğin; "فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ", "Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın".[135] Buyrulmuştur. (رَحْمَةٍ) kelimesi (با) Harf-i cer'i sebebiyle kesra olmuş ve (ما) edatı buna engel olmamıştır.

Zait olarak kullanılan Harf-i cer'ler: (با، مِن، اللام ، كاف) : Zait olmaları anlam yönünden değil irap yönündendir. Sadece cümledeki anlamı pekiştirmek için kullanılırlar.[136] Bunlar bazen semâ'î bazen de kıyası zaid olarak gelirler.

1. (كاف) semâ'î olarak zaittir. Örneğin; "ليس كمِثله شيءٌ" cümlesinde bulunan (كاف) harfi yerinde olacaktır.
2. **(**اللام) hem kıyasi hem de semâ'î zait olarak gelebilir. Bu Harf-i cer'in sema'en zait olması onun ancak "fiil ile meful arasında" kullanılması durumunda olur. Örneğin; "تصرْتُ لِزيدٍ" cümlesinde bulunan "تصر" fiilinin müteaddi olması sebebiyle mefulünü Harf-i cer'e ihtiyaç duymadan alabilir. Ancak buna rağmen bir Harf-i cer desteğiyle gelmiştir. O halde bu cümlede kullanılan Harf-i cere "Zait Harf-i cer'dir" deriz.

[134] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 633.
[135] Âl-i imrân, 3/159.
[136] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 138.

(اللام) Harf-i cer'i iki durumda kıyasi olarak gelebilir. Bunlardan birincisi "cümledeki fiilin mefulden sonra gelmesi" durumunda gerçekleşir. Örneğin; Araf sûresi'nde bulunan"...وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ", "Rabblerinden korkanlar için merhamet vardır". [137] Ayeti kerimede "...لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ" yerine "...رِبِّهِمْ يَرْهَبُونَ" de bulunabilirdi. Ancak kuralı düşündüğümüzde "...لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ" şeklinde ayeti kerimede Harf-i cer'in yer alması fiildeki zayıflığı hafifletmek yönünden önemlidir.

(اللام) Harf-i cer'i "Fiil anlamında olup fiil gibi amel eden kelimelerin mefullerinin başına da zait olarak gelmektedir". Burada maksat âmil olan ve fiil gibi amel eden kelimeleri kuvvetlendirmektir. Örneğin; " وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ", "Yanlarındakini (Tevrat) doğrulayan bir kitap gelince" [138], ayeti kerimede yer alan "مُصَدِّقٌ" bir ismi fail olup, amildir. Bu âmili kuvvetlendirmek için cümlenin meful ögesi olan (مَعَهُمْ)'un başına **(اللام)** harf-i cer'i gelmiştir.

3. (مِنْ) Harf-i cer'i, 3 yerde zait olarak gelir. Bu harf-i cer kendisinden önce soru ya da olumsuzluk edatı bulunması şartı ile fail, meful ve müptedanın başında zait olarak gelebilir. Örneğin; "...مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٌ", "… Bize ne bir müjdeleyici ne de bir uyarıcı geldi".[139] (مِنْ) harf-i cer'i meful olan (بَشِيرٍ) kelimesinin başında gelmiştir. Ancak cümlemin başında olumsuzluk edatı olan (ما) olmasaydı zait olarak gelme şartı gerçekleşmiş olmazdı.
4. "با" 5 yerde zait olarak gelir. (كفى) fiilinin failine zait olarak gelir. Örneğin; "كفى بالله وكيلا", (كفى) fiil, Allah lafzı faildir. Failin önüne zait olarak gelmiştir. "كفى الله وليّا" de manayı ifade etmek için yeterliydi. Zait harf, irabı değiştirdiği halde anlamı değiştirmedi. Müteaddi bir fiil, mefulünün başına gelen cer harfi zaittir. Çünkü müteaddi fiil meful almak için bir Harf-i cer'e ihtiyaç duymaz. Örneğin; "أَخذْتُ بِزمامِ الفرسِ", "Atın eyerini aldım", "أَخذْتُ زمامَ الفرسِ" şekli de yeterli olup, irab değişmekte anlam değişmemektedir. (ليس) ve mazi fiili olumsuz yapan (ما) ile başlayan bir isim cümlesinin haberinin başına zait (با) Harf-i cer'i gelir. Örneğin; "أَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ".[140]

Olumsuz bir âmile bağlı bulunan hal ögesinin başına (با) zait olarak gelebilir. Örneğin; "فما رجعتْ بخائبةٍ رِكابُ", cümlesinde "ما رجعتْ" terkibi olumsuz mana ifade eden bir amildir. "Süvariler -istediklerini- başarmadan dönmediler." Burada Hal;

[137] Arâf Sûresi, 7/154.
[138] Bakara Sûresi, 2/89.
[139] Mâide Sûresi, 5/19
[140] Tîn Sûresi, 95/8.

(خائِبَة)'dir. Ancak olumsuz mana ifade eden bir amile bağlı olduğu için başına zait olarak (با) Harf-i cer'i gelebilmektedir. Soru edatından ya da aniden ve yeter manasındaki kelimelerden sonra ile (حَسْبُ) kelimesinden önce (با) harfi zait olarak gelebilir. Örneğin; "خرجتُ فإذا بِالأُستاذ", "Çıktım ki birden karşımda öğretmen!

3.2. Harf-i cer'lerin Sınıflandırılması

Başlarına geldikleri isimleri mecrur yaparak Türkçede hal eklerine benzeyen Harf-i cerler, "harf sayıları", "mecrur yaptıkları kelimenin türü" ve "kendilerinin hangi kelime türünde kullanıldığı" esas alınarak birçok sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır.[141] Yapılan sınıflandırmalarda temel noktanın harf-i cer'lerin "harf sayısı ya da türlerine dair kendi oluşumları" ya da "mecrurları ile ilgili" olmuştur. Mecrurları ile ilgili olarak harf-i cerlerin amilleriyle alakası bakımından bir tasnif yapılmıştır. Yapılan bu tasnifler aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

3.2.1. Müte'allakları İtibariyle Harf-i cer'ler

Harf-i cer'ler, cümlede bağlı bulundukları amilleriyle birlikte değerlendirilerek; "Asli harf-i cer, zait harf-i cer ve şibhi bi'z-zait harf-i cer'ler" olmak üzere üç bölümde değerlendirilmektedir.

"Asli Harf-i cer'ler", cümlede hem irab hem de anlam bakımından bulunması gereken harf-i cer'lerdir. Bunların cümleden çıkarılması durumunda hem mana da hem de irabta bir eksiklik oluşur. Zait harf-i cer'ler, mana bakımından kendilerine ihtiyaç duyulsa da cümlede irab yönünden etkisi olmadığından amile ihtiyaç duymayan harf-i cer'lerdir. Bunlar genel anlamda "te'kit" için gelmektedirler. Zaite benzeyen harf-i cer'ler ise, irabada manaya da etkisi olmayan ancak cümleden çıkarıldıklarında mana ve irabta bozukluk oluşturan harf-i cer'lerdir.

3.2.1.1. Asli harf-i cer'ler

Asli harf-i cer, kendi başlarına bir anlam taşımazlar. İsimlerin başına gelerek, başlarına geldikleri isimlerle irtibatlı oldukları kelimeler arasında bağlantı kurarlar. Böylece cümle içinde yan anlamların oluşması, cümlenin açılımı ve mananın genişlemesine katkı sağlayıp cümledeki anlamın tamamlanmasına vesile olurlar. Bunun yanında cümlenin irabına da etki ederler.

[141] İbn Hişâm, *Şerh-u Katri Neda,* 252; İbn Hişâm, *Şerh-u Şuzûri'z-Zeheb,* 317.

Asli harf-i cer'ler; " با، مِنْ، إلى، عنْ، على، اللام، في، الكَاف، حتَّى، رُبّ، واو، تاء، حَاشا، مُذْ، مُنْذُ، خَلا، عَدا " dir.[142] Bunların bağlı bulundukları kelimelere "müteallak" denilir.

Örneğin; "زينبُ ذهبتْ البيتِ الى" burada (إلى) harf-i cer'i (ذهبتْ) fiiliyle irtibatlı olup, onun anlamını isme iletmektedir. (ذهبتْ) harf-i cer'inin cümleden çıkması durumunda mananın bozulması söz konusudur. Bununla birlikte (إلى) harf-i cer'i kendinden sonra gelen ismi mecrur yaparak amel etmiştir.

3.2.1.2. Zait Harf-i cer'ler

Zait Harf-i cer'ler isminden de anlaşılacağı üzere (mana açısından) fazlalık olarak bulunmaktadır. Bulundukları cümlede sözü güzelleştirmek, amili kuvvetlendirerek manayı pekiştirmek, şiirde ise vezni düzenlemek ya da fesahat açısından katkılar sağlamak için bulunurlar. Ayrıca zait harf-i cer'ler, başlarında bulundukları ismi görünürde mecrur kılsalar da aslında mahallen irab alırlar.[143]

Zait harf-i cer'ler, (با/ مِن / لام /كاف) olmak üzere dört tanedir. Eğitimciler zihinlerde daha kolay yer etmeleri için "*BuKaLeMun*" şeklinde bir şifre yöntemine gitmişlerdir. Zait Harf-i cer'lere örnek verecek olursak "كفى باللهِ شهيدًا", "Allah şahit olarak yeter".[144] "ليس كمثلِهِ شيءٌ", "Onun benzeri hiçbir şey yoktur".[145] " هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ", "Allah'tan başka size rızık verecek bir yaratıcı var mı?[146].

3.2.1.3. Şibih Zait Harf-i cer'ler

Şibhi Zait Harf-i cer'ler, cümle içinde yeni ve özgün anlam ifade ettikleri halde bir müte'allak almazlar. Bunlar; (لوْلا/ لعلّ/رُبَّ) olmak üzere üç tanedir. Zait Harf-i cer'ler gibi başlarına geldikleri isimleri görünürde "lafzen" mecrur kılsalar dahi esasen mahallen irab alırlar.[147] Bu yönleriyle zait Harf-i cer'lere benzerler. Ancak şibih bi'z-zait Harf-i cer'ler cümleye yeni ve özgün manalar kazandırmaları dolayısıyla asli harf-i cer'ler'e de benzemektedirler.

Tablo 3.4. Bariz Özelliklerine Göre Harf-i cer'lerin Çeşitleri

	Müteallak	**Müstakil Mana**	**Lafzen Mecrur**	**Mahallen İrap**
Asli Harf-i cer	X	X	X	-
Zait Harf-i cer	-	-	X	X
Şibih Zait Harf-i cer	-	X	X	X

[142] Birgivî, *Avâmil*, s.109.
[143] Zeynep Atay, *Arapça Dil Bilgisi*, s. 42
[144] Fetih Sûresi 48/28.
[145] Şura Sûresi 42/11.
[146] Fatır Sûresi 35/3
[147] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 43.

Tablo 3.5. Müteallak Almasına Göre Harf-i cer'lerin Çeşitleri

MÜTEALLAK ALMASINA GÖRE HARFİ CERLER		
Asla Almayanlar	Bazen Alanlar	Daima Alanlar
*Şibih Zait Harfi Celer (رب/لولا/لعل) *İstisna Edatlarından (حاشا/خلا/عدا)	Zait Harf-i cer'ler (ب/ك/ل/م)	إلى/عن/على/في/حتى/واو القسم/تاء (القسم/مذ/منذ/كيمه)

3.2.2. Mecrurları İtibariyle Harf-i cer'ler

Mecrurları itibariyle Harf-i cer'ler "Zamir ve zahir isimlerin başına gelen harf-i cer'ler", "Sadece zahir isimlerin başına gelen harf-i cer'ler" ve "Sadece zamirlerin başına gelen harf-i cer'ler" olmak üzere üç kısma ayrılmaktadırlar. [148]

1. Zamir ve zahir isimlerin başına gelen harf-i cer'ler; Bunlar "با/ مِنْ/ اِلى/ عَنْ/ لعل/ خاشا/ عدا/ خلا/ في/ اللّامُ/عَلى " dır. [149]
2. Sadece zamirlerin başına gelen harf-i cer; "لولا" dır. [150]
3. Sadece zahir isimlerin başına gelen harf-i cer'ler; "و القسم/ تا القسم/ كي/متى/ كَ/ رب/ مذ/منذ " dir.

Tablo 3.6. Mecrurları İtibariyle Harf-i cer'ler

Sadece Zamirlerin Başına Gelenler	Sadece Zahir İsmin Başına Gelenler	Zamir ve Zahir İsimlerin Başına Gelen Harf-i cer'ler
"لولا"	"متى، كي، تا القسم، و القسم، منذ، مذ، رب، ك"	بِ ، مِنْ ، إلَى ، عَنْ ، عَلَى ، لَ، فِي

3.2.3. Kullanışları İtibariyle Harf-i cer'ler

Kullanılışları itibariyle harf-i cer'ler, "sadece harf", "harf ve fiil" ve "harf ve isim" olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

1. Sadece harf olarak kullanılan harf-i cer'ler: Bunlar "با, مِنْ, اِلى, اللّامُ, في, حتّى, رب، واو, تا، كى" dir. [151]
2. Harf ve Fiil Olarak Kullanılan Harf-i cer'ler: Bunlar "خاشا, عدا, خلا" olmak üzere üç tanedir.[152]

[148] İbn Hişâm, *Evdâh'ul-Mesalik,* 3/ 67.
[149] Sevinç, Resul, *Arapçanın Temel Gramer Kuralları,* (İstanbul: Ensar Yayıncılık, 2013), 280.
[150] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cerler", 10.
[151] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 47.
[152] el-Habbâz, *Tevcîhu'l-Lem'a,* (Kahire: Dâru's-Selâm, 2002), 228.

3. Harf ve İsim Olarak Kullanılan Harf-i cer'ler; "عَنْ ، عَلَى, كاف, مذ, من " dır. ''عَلَى''nın harf ve isim olarak kullanılmasının yanı sıra, fiil olarak kullanıldığını söyleyenler olmuştur.[153] Bu durum dikkate alındığında sınıflandırmaya dördüncü bir kısım olarak "Harf, isim ve fiil olarak kullanılan harf-i cer'ler" eklenebilir, diye düşünmekteyiz.

Tablo 3.7. Kullanışları İtibariyle Harf-i cer'ler

Harf ve İsim Olarak Kullanılanlar	Sadece Harf Olarak Kullanılanlar	Harf ve Fiil Olarak Kullanılanlar
عَنْ ، عَلَى, كاف, مذ, من	'با, مِنْ, اِلى, اللّامُ, في, حتّى, رب، واو, تا، كى,	خاشا, عدا, خلا

3.2.4. Harf-i cer'lerin Hazfi

Harf-i cer'lerin cümlelerde lafzen bulunuyor olmasıdır asıl olandır. Ancak bazı durumlarda Harf-i cer'ler cümle içinde hazf edilmiş olabilir. Bu hazif bazen kurallı bazen de kuralsız olarak arap halkından duyulduğu şekilde yapılabilmektedir. Kurallı olarak yapılan hazif durumları "Harf-i cer'in kıyâsen hazfi" şeklinde isimlendirilir. Kuralsız olarak yapılan hazif de "Harf-i cer'in semâ'en hazfi" adını almaktadır.[154]

3.2.4.1. Harf-i cer'lerin Kıyasî Olarak Hazfi

Harf-i cer'lerin hazfi iki kısımda incelenir. Birincisi kıyasi olarak hazfi, ikincisi semâ'î olarak hazfi''dir. Kıyasi olarak hazfi ''Mefulün fih, Mefulün Leh ögelerinden önce ve muzari fiil başına gelen (أَنَّ/أَن)''dir. Kıyasi olarak haziflerinin dışındakiler Semâ'î olarak isimlendirilirler.[155]

Kıyasi olarak harf-i cer'in hazfi Mefulün fih'te ''zarfı zaman mübhem, zarfı zaman mahdud, zarfı mekan mübhem'' şekillerinde olur. Zarfı zaman mübhem, zamanı belli bir sayı ya da miktara tekabül etmeyen (زمان/حين/دهر)' dir. Örneğin; "سرتُ حيناً", ''Bir zaman yürüdüm.'' Bunun aslı "سرت في حينٍ"dir. Zarfı zamanı mahdut, zamanı belli bir sayı ya da miktara tekabül eden (يوم/شهر/سنة) gibi kelimelerdir. "صمت شهرا", "Bir ay oruç tuttum.". Zarfı mekanı mubhem ise mekanı belli bir yere tekabül etmeyen (امام/قدام/خلف/يمين/يسار/شمال) gibi yönler

[153] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 47.
[154] Birgivî, İzhârü'l-Esrar, 142; el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye* , 636; Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, (İstanbul: el-Mektebetu'l-Mahmûdiyye, 2014), 208.
[155] Birgivî, İzhârü'l-Esrar, 144; el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye* , 637; Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, (İstanbul: el-Mektebetu'l-Mahmûdiyye, 2014), 113.

(عند/لدى/وسْط/بين/إزاء/حِذاء/تِلقاء) gibi arasında, yanında, hizasında, karşısında anlamlarını ifade eden kelimeler ile birlikte (فرْسح/ميل/بريد) gibi uzunluk anlamlarını barındıran kelimelerdir.[156]

Kıyasi olarak hazfedilen harf-i cer'de mefulün leh'e örnek olarak " ضربتُ زيدا تأديبًا" cümlesini örnek verebiliriz. (تأديبًا) zarfı bu cümlede lafzen mansuptur. Bu cümlenin aslı "ضربتُ زيدا لتأديبٍ"dir. [157]

Muzari fiille kullanılan (أَنَّ/أَن)'den önce gelen harf-i cer'in kıyasi olarak hazfine örnek olarak; "عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمٰىؕ ", "Âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve çevirdi.", "وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًاۙ", ''Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin'' ayetleri verilebilir.[158]

3.2.4.2. Harf-i cer'lerin Semâî Olarak Hazfi

Bazen bir sebebe bağlı olmaksızın Harf-i cer'ler hazif olunabilir. Buna " Hazf-i Îsâl" denir.[159] Örneğin; "اَلَآ اِنَّ ثَمُودَاْ كَفَرُوا رَبَّهُمْؕ", "İşte böyle, Semûd kavmi rablerini inkâr etti". [160] (رَبَّهُمْ) kelimesinden önceki (با) harf-i cer'i, semâ'î olarak hazif olunmuştur. Bu sebeple (رَبَّهُمْ) kelimesi mansuptur. Semâ'î olarak Harf-i cer'in hazfedildiği mecrurların mansup olması durumuna, "المنصوبُ على نُزْل الخفض" yani "Harf-i cer'in yok olması sebebiyle mansup olan isim" denmektedir. Genellikle Harf-i cer'ler semâ'î olarak hazif olunduktan sonra onların mecrur isimleri mansup hale dönüşmektedir. Ancak nadiren de olsa Araplar, harf-i cer'leri düşen bu isimleri mansuba dönüştürmeyip mecrur olarak kullanmışlardır. "كيف حالك؟" sorusuna, "خيرٍ" şeklinde cevap vermeleri buna bir örnektir. Bu cevap cümlesinde "با" harf-i cer hazif edilmiş olsa da mecrur olan "خيرٍ" kelimesi mansup hale dönüştürülmemiş cer edilmiş olarak kalmıştır. [161]

---

[156] Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, (İstanbul: el-Mektebetu'l-Mahmûdiyye, 2014), 113.
[157] Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, (İstanbul: el-Mektebetu'l-Mahmûdiyye, 2014), 114.
[158] Abese 80/1; Cin 72/28.
[159] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 639; Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, (İstanbul: el-Mektebetu'l-Mahmûdiyye, 2014), 114.
[160] Hûd, 11/68.
[161] el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye* , 639.

3.2.5. Bazı Harf-i cer'lerden Sonra Zâid (ما)nın Gelmesi

3.2.5.1. Zait (ما) ile Birlikte Kullanıldıklarında Amel Edebilen Harf-i cer'ler

Bazı durumlarda (عنْ/مِنْ/با) ve nadiren de olsa (على) harf-i cer'inden sonra fazladan bir (ما) harfi gelmektedir. Ancak bu zaid olan (ما) harfinin gelmesi harf-i cer'lerin kendilerinden sonraki kelimeyi cer etmesini engel teşkil etmemektedir. [162] Örneğin; "فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنْتَ لَهُمْ" "Allah'ın rahmeti sebebiyle sen onlara yumuşak yaklaştın".[163] "مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا", "Hatalarından dolayı boğuldular".[164] " قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ", ''Çok geçmeden pişman oluverecekler", diye karşılık verir.[165] Ayeti kerimelerinde sırasıyla bulunan (عنْ/مِنْ/با) harf-i cer'leri mecrur isimleri olan (قَلِيلٍ/خَطِيئَاتِ/رَحْمَةٍ) kelimelerini cer etmiştir. Dolayısıyla harf-i cer'lerin sonuna bitişen (ما) edatı, onların amel etmelerine engel olmamıştır.

3.2.5.2. Zait (ما) ile Birlikte Kullanıldıklarında Genelde Amel Edemeyen Harf-i cer'ler

Zait (ما) bazen (كَ) ve (رُبَّ) harf-i cer'lerinden sonra da gelmektedir. Ancak bu durumda adı geçen harf-i cer'ler genellikle kendine bağlı bulunan mecrurlar üzerinde amel etmeyerek onların fiil ya da isim cümlelerinin başına gelmelerini sağlamaktadır.[166]

Örneğin; "لقد علِمتُ سمراءَاَن حديثَها نجيعٌ كما ماءُ السماءِ نجيعٌ", "Semra, tıpkı yağmur suyunun akıcılığı gibi, sözünün akıcı olduğunu anladı" beytinde yer alan (كما) lafzı bir isim cümlesi olan "ماءُ السماءِ نجيعٌ" başında bulunmakta, (كاف) harf-i cer'i burada amel etmemiştir.[167]

Yine "ربما اوفيت في علم, ترفعن ثوبي شمالات", "Tut ki ilimde doyuma ulaştım -dağa indiğimde- kuzey rüzgârları eteklerimi uçuruyor". [168] Bu beyitin irab durumu bir önceki ifade ile aynıdır.

---

[162] Müberred Ebu'l-Abbas, Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil,* (Kahire: Daru'l-Fikr, trs.), 1/ 342.
[163] Âli İmrân, 3/159.
[164] Nûh, 71/25.
[165] Mü'minun, 23/40.
[166] Müberred Ebu'l-Abbas, *el-Kâmil,* 1/ 342.
[167] İbn Hişâm, *Evdâhu'l-Mesâlik,* 3/ 69.
[168] Uşmûnî, *Menhecü's-Salik ila Elfiyyeti İbni Malik,* (Dâru'l-Fikr, trs.), 2/ 231.

Zait (ما) harfi, (رُبَّ)'den sonra gelerek onun amelini engellmesi durumu, isim cümlelerinin başına geldikleri durumda da olabilmektedir. Ancak bu harf-i cer'in isim cümlesinin başına gelmesi sık görülen bir durum değildir. (رُبَّ) edatı, daha çok fiil cümlelerinin başına gelmekte olup, amel edememektedir. Fiil cümlesinin başına gelirken de genellikle mazi fiilin başına gelmektedir. Örneğin; Hicr sûresinde bulunan "رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ", "İnkâr edenler, "Keşke müslüman olsaydık" diye çok arzu edeceklerdir".[169] Anılan ayeti kerimede (ربَّما) muzari bir fiilin başında bulunsa da ayetin tevili sebebiyle mazi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.[170]

3.2.6. Harf-i cer'in Mecrur'unun İrab'dan Mahalli

Harf-i cer'ler cümle içinde kullanıldıklarında mecruruyla bağlantı kurabileceği bir kelimeyle anlam ilişkisi içerisinde bulunmak durumundadır. Anlam ilişkisi kurulan bu kelimelere "Harf-i cer'lerin müte'allakları" denir. Harf-i cer'in mecruru olan isim, harf-i cer'in aralarında anlam ilişkisi kurduğu kelime sebebiyle mahallen irab alma durumu söz konusu olmaktadır. Anlam ilişkisi bulunan müte'allaka göre mahallen merfu, mansup şeklinde olabilmektedir. Konuyu "Asli harf-i cer'in mecrur'unun irab'dan mahalli","Zait harf-i cer'in mecrur'unun irab'dan mahalli" ve "Zaide benzeyen harf-i cer'in mecrur'unun irab'dan mahalli" şeklinde ele alacağız.

3.2.7. Aslî Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrâb'dan Mahalli

Asli harf-i cer'in mecrur'unun mahallen merfu ya da mahallen mansup şeklinde geldiğinden bahsetmiştik. Bu konunun örnekleriyle birlikte açıklaması aşağıda yer almaktadır.

3.2.7.1. Asli Harf-i cer'in Mecrur'unun Mahallen Merfu Olma Durumu

Şu dört durumda harf-i cer'in mecrur'u mahallen merfu şeklinde irab almaktadır:

Harf-i cer'in mecruru nâibi fâil olduğunda, müptedanın haberi, inne ve kardeşlerinin haberi ya da cinsini nefyeden la'nın haberi olduğu zaman bu Harf-i cer'in mecrur'u mahallen merfu olur. Örneğin; "تُمْسِكُ بيدا المظلوم", "Mazlumun elinden tutulur" örneğinde (بيدا) kelimesi, naibu fail görevindedir irabını "mahallen merfu" olarak almaktadır.

[169] Hicr Sûresi, 15/2
[170] İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb,* 1, 137.

"العِلمُ كالنُّور", "İlim aydınlıktır" cümlesinde (العِلمُ) kelimesi müpteda, (النُّور) kelimesi de haber görevindedir. Müpteda öğesinin haberi olan (النُّور) kelimesi, her ne kadar Harf-i cer'in mecrur'u olsa da irabı "mahallen merfu" olarak yapılmaktadır.

"إنَّ الخلاص في العملِ", "Gerçekten kurtuluş iyi amel yapmaktadır." isim cümlesinde (الخلاص) kelimesi (إنَّ) ve benzerlerinin ismi, (في العملِ) ise (إنَّ) ve benzerlerinin haberi olarak görev almıştır ancak "mahallen merfu" olarak almaktadır.[171]

Son madde olan harf-i cer'in mecrurunun cinsini nefyeden (la)'nın haberi olmasına örnek; "لا حسنَ كحسنِ الخلُقِ", "Güzel ahlak gibi üstünlük yoktur" cümlesi uygun olabilir. Çünkü burada bulunan "Cinsini Nefyeden La'nın Haberi", "حَسَنَ" kelimesi her ne kadar nasp alameti almış olsa da irabı "mahallen merfu" şeklinde yapılmaktadır. [172]

3.2.7.2. Asli Harf-i cer'in Mecrur'unun Mahallen Mansup Olma Durumu

Asli harf-i cer'in Mecrur'unun Mahallen Mansup Olma Durumu dört durumda gerçekleşir. Bunlardan birincisi "Harf-i cer zarf olup, harf-i cer'in mecrur'u mef'ulün fih" ise, ikincisi "harf-i cer sebep ifade edip, harf-i cer'in mecurur'u da mef'ulün li eclih ise, üçüncüsü "Harf-i cer'in mecrur'u masdar yerine kullanılan mef'ulü mutlak" ise, sonuncusu "harf-i cer'in mecruru nâkıs bir fiilin haberi olduğunda", asli harf-i cer'in mecruruna "mahallen mansup" ise mahallen mansup şeklinde irab verilir.

Söz gelimi "صِرْتُ في الليل", "Geceleyin yürüdüm" cümlesinde (في) harf-i cer'i bir zaman zarfıdır. Onun mecruru olan (الليل) kelimesi harf-i cer'in mecruru olup mahallen mansuptur.

"سافرتُ لِلعلم", "İlim için yolculuk yaptım" cümlesinde bulunan (ل) harf-i cer'i sebep ifade etmektedir. Kendisinden sonra gelip mecrur olan (العلم) kelimesi, sebep bildiren yapı "Mefulün li-eclih" konumundadır. Bu nedenle cümledeki mecrur kelime, mahallen mansup olarak bulunmaktadır. Örnekte yer alan "Mefülün fih" ögesinin irabı mahallen olmasının başka bir nedeni de tüm mefullerin mansubat çatısı altında bulunuyor olmasıdır.

[171] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cerler", 15-16.
[172] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cerler", 15-16.

Harf-i cer'in mecrur'unun mahallen mansup olma sebebini, "جرى الفَرسُ كالريحِ", "At rüzgar gibi koştu" örneğinde vermekteyiz. Bu örnek cümlede harf-i cer'in mecururu (الريح) kelimesi mefulün mutlaktır ve "mahallen mansup" olarak irap almaktadır.[173]

Son örneğimiz "كنت في دمشقِ", 'Şam'da idim" cümlesidir. Bu cümlede bulunan ve mecrur isim olan (دمشقِ) nakıs fiillerden olan (كان) ve benzerlerinin haberidir. Harf-i cer'in mecrur'unun mahallen mansup olma gerekçelerinin dördüncüsü olan "Mecrur'un (كان) ve benzerlerinin haberi olması" şartı, cümledeki (في دمشقِ) mahallen mansup olarak irab verilmektedir.

Harf-i cer'in mecruru zikrettiğimiz bu dört durumdan birine dâhil değilse Mefulün bih gayri sarih olarak mahallen mansuptur. Örneğin, " سافرتُ مِن بَيْرُوت الى دمشقِ", "Beyrut'tan Dımaşk'a yolculuk yaptım", cümlesinde "مَرَرْتُ بالقوم", "Bir kavme uğradım". Bu iki cümlede yer alan " دمشق/القوم" kelimelerinin.[174]

3.2.7.3. Zait Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrab'dan Mahalli

Zaid bir harf-i cer'den sonra gelen mecrur kelime cümlede kendinden önce gelen âmilin, cümle içindeki konumuna göre irab alır. Cümle içindeki durumlarına göre irab alması "Mahallen Merfu" ve "Mahallen Mansup" şekillerinde olur.

Mahallen Merfu olduğu durumlar, fail, naibu fail ve müpteda olduğundadır. Örneğin; "ما جاءنا مِن أحدٍ" - ''Bize kimse gelmedi'', "ما قيل مِن شيءٍ"-''Bir şey denilmedi'', "بِحسبِكَ اللهَ" – ''Allah sana yeter'' cümlelerindeki (أحد) fail, "شيءٍ" naibu fail, "حسبِ" kelimesi ise müpteda olarak mahallen merfudurlar. [175]

Mahallen Mansup olduğu durumlar, mefulün bih, mefulün mutlak ve (ليس)'nin haberi olduğundadır. Örneğin; "ما رأيتُ مِنْ أحدٍ" – ''Kimseyi görmedim'', " ما سعى فلان مِن سعى يحمى عليه" – "Falanca kızılacak bir davranışta bulunmadı", "أ ليس الله بأحكمِ الحاكمين" – "Allah hâkimlerin en hakimi değil midir" cümlelerindeki "أحدٍ" mefulün bih, "سعى" mefulun mutlak, "أحكمِ" ise (ليس)'nin haberi olarak mahallen mansupturlar.[176]

3.2.7.4. Şibih Zait Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrab'dan Mahalli

Şibih Zait Harf-i cer'in Mecrûr'unun İrab'ı "Mahallen Merfu" ya da "Mahallen Mansup" olur. Örneğin; (رب)'den sonra gelip müpteda olursa mahallen

[173] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cer'ler", 16.
[174] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cer'ler", 16.
[175] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cer'ler", 17.
[176] Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Harf-i Cer'ler", 16.

merfu olur.[177] Misal; "ربّ غنى اليوم فقير غدا" –‘Bugün nice zengin vardır ki yarın fakirdir’’ cümlesindeki ‘‘غنى" kelimesidir. Mahallen Mansup olarak irab edildiği durumlar ise (رب)’nin mecrurunun kendinden sonra gelen fiilin mefulün bihi olduğunda ve (حاشا/عدا/خلا)’dan birinin müstesnası olduğundadır. Örnek olarak; "زرتُ مساجدَ المدينةِ خلا واحدٍ"- ‘‘Biri hariç şehrin tüm mescitlerini gezdim’’ cümlesindeki (واحدٍ) ile "ربّ رجلٍ كريمٍ أكرمتُ" – ‘‘Nice cömert insana ikram ettim’’ cümlesindeki (رجلٍ) kelimesi verilebilir.

3.3. Harf-i cer’lerin Müte’allakları

3.3.1. Müte’allakın Tanımı

Müte’allak kelimesinin kök harfleri (ع ل ق)’dır. (علِق) sülasi fiilinden (تَفَعُّل) veznine girmiş bir ismi mefuldür. ‘‘تعلَّقَ بـ يتعلَّق ، تعلُّقًا ، فهو مُتعلِّق والمفعول مُتعلَّقٌ به’’ tertibinde, sırasıyla müte’allak kelimesinin mazi ve muzari fiil, mastar, ism-i fail ve ism-i meful şeklinde gelmiştir. Anlaşıldığı üzere mevzu bahis olan kelimenin hem fiil ve hem de isim olarak çeşitli anlamları bulunmaktadır. Fiil olarak, “tutunmak, bağlanmak, sevmek, önem vermek, ihtimam göstermek…”[178] gibi anlamlara gelirken; isim olarak, “sevme, tutunma, ilişki, ilinti, irtibat, alaka, bağ, bir bağ ya da ilişiği olma” gibi anlamları taşımaktadır. Müte’allaklar harf-i cer’lerle birlikte düşünüldüğünde “Bağlanılan, taalluk edilen yer, harf-i cer’in dayandığı, bağlandığı kelime” anlamına gelir ki bu da “müte’allak” ifadesi, ıstılahi açıdan yapılmış bir tanımıdır. Istılahi açıdan yapılan bir diğer tanımda da “Harf-i cer’lerin anlam olarak bağlı bulundukları kelimelere müte’allak denir” şeklinde yapılmıştır.[179] Tanımda yer alan ve cümle içinde müte’allak olarak isimlendirilen kelime, fiil ve şibih fiil olabileceği gibi mana fiil de olabilmektedir. Burada kastedilen şibih fiil; mastar, ismi fail, ismi meful, ismi tafdil, sıfatı müşebbehedir. Mana fiil ile kastedilen ise; mastar ve mastardan türetilen bir kelime olmadığı halde bir eylem anlamı barındıran kelimelerdir.[180] Ancak bu müte’allaklar genelde cümle içerisinde lafzen bulunurken bazen de hazfe. [181]

3.3.2. Müte’allakın Çeşitleri

Mecrurları ile cümle içindeki belli bir kelime arasında anlam ilişkisi kuran müteallaklar, cümle de lafzen bulunsalar da hazfedilmiş olsalar da fiil, şibih fiil yada mana fiilden biri olmak durumundadır. Örneğin; “وقفتُ على المنبرِ”, “Minberde durdum”

[177] Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, 117.
[178] https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%AA%D8%B9%D9%84%D9%82/ 8.11.2022
[179] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 10.
[180] Şaban Sadoğlu, *İzhar Mefhumu*, 113; Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 11.
[181] Zeynep Atay, *Arapça Dilbilgisi*, 10.

cümlesinde (على) harf-i cer'i müte'allakı olan (وقف) fiili arasında bir anlam bağı kurmuştur. Örneğimizde müte'allak kelime fiil olarak gelmiştir.

Müte'allakların fiil yanında şibih fiil "fiilden türetilmiş ve fiil gibi amel eden bir kelime" de olabileceğini söylemiştik. Şibih fiil, fiilden türemiş ya da fiil gibi amel eden kelimelere denir. Örneğin; mastar, ism-i fail, ism-i meful, ismi tafdil, mübalağa sigaları, sıfat-ı müşebbehe şibih fiile örnek verilebilir. "اَنا كاتبٌ بالقلمِ", "Ben kalemle yazanım" örneğindeki (ب) Harf-i cer'inin müte'allakı olan "كاتبٌ" kelimesi, ismi fâil olması sebebiyle şibih fiillerdendir.

Cümledeki harf-i cer'in müteallakının "fiil anlamı ifade eden bir kelime olma durumuna" örnekte; "مَا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍۚ" – ''Sen Rabbinin nimetiyle mecnun değilsin" ayeti kerimesi verilebilir. [182] Ayeti kerimede bulunan (ما) edatı isim cümlesi başına gelmiş bir "nefy edatı"dır.

3.3.3. Müte'allak'ın Hazfi

Müte'allaklar cümle içerisinde genellikle lafzen bulunmaktadır. Kimi durumlarda hazfedilebilirler. Müte'allakın hazfedildiği durumlar "vucûben, cevâzen, sem'an" olmak üzere üç şekildedir.[183]

3.3.3.1. Müte'allakın Vucûben Hazfi

Müte'allak, (كان/ idi), (حصل/hasıl oldu), (وُجِدَ/bulundu), (وُجِبَ/gerekli oldu), (اِسْتَقَرَّ/yerleşti) gibi genel anlamlı fiil ya da şibih fiilerden biri olursa hazfi vucûben olmaktadır. Örneğin; "هو في البيتِ", "O evdedir". (في) harf-i cer'inin müte'allakı olan (كائن) fiilinin vucûben hazif olunması bu türdendir.

3.3.3.2. Müte'allakın Cevazen Hazfi

Müte'allak eğer özel bir manada kullanıldıysa hazfi caizdir. Örneğin; " بِمَنْ تستعين؟", "Kimden yardım istiyorsun?' sorusuna cevaben (بالله) – 'Allah'tan' şeklinde cevap verildiği zaman, (بالله) cer ve mecrurundan önce (اَستعينُ) müteallakının hazfedilmiş olması bu türe güzel bir örnek teşkil etmektedir. [184]

[182] Kalem, 68/2.
[183] Reşit Şertunî, *Mebadlü'l-Arabiyye,* 5/ 329.
[184] Galâyînî, Mustafâ el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* 3/ 203.

3.3.3.3. Müte'allakların Semâ'en Hazfi

Cümle içerisinde harf-i cer'lerin bağlı bulundukları müteallaklar; "vucûben hazif" ve "cevâzen hazif" gibi diğer çeşitler dışındaki bazı durumlar sebebiyle hazif olabilmektedir. Örneğin; "امي وابي يا رسول الله" hadîs-i şerifinde "Anam babam sana feda olsun Ya Rasulallah" olarak tercüme edilmektedir. Burada herhangi bir fiil görememekteyiz. Araplardan duyduğumuz kadarıyla bu cümlede hazfolunmuş bir (فداك) vardır. Hadis-i Şerif'ten, müte'allakın semâ'en hazif oluşu, herhangi bir kurala dayanmaksızın Araplar arasındaki kullanışını görmekteyiz.

3.3.4. Müte'allakın Car-Mecrur ile Takdim-Tehir Bakımından Durumu

Harf-i cer ve mecruru normalde bağlı bulunduğu müteallakından sonra gelmektedir. Ancak nahiv ve belagat yönünden bir sakınca bulunmadığı takdirde, cümlede herhangi bir anlam bozukluğuna mahal vermeyeceği sürece harf-i cer ve mecruru müte'allakından önce de gelebilmektedir. Bu duruma "amilin tehiri" denmektedir.[185] Örneğin; "عَنِ المَرءِ لا تسألُ و سَل عَن قرنِهِ، فكل قرينٌ بالمقارنِ يقتدى", "Kişiyi sorma arkadaşını sor, çünkü her insan arkadaşıyla ölçülür" cümlesinde bulunan (لاتَسْألْ) ve (يقتضي) amilleri kendilerine bağlı olan (با) ve (عَن) harf-i cer ve mecrurlarından sonra gelmiş bulunmaktadırlar.

[185] Mehmet Zihni, *el-Müntehab ve'l-Muktedad,* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), 289-91.

4. MERYEM SÛRESİ

4.1. Meryem Sûresi Hakkında Genel Bilgiler

Meryem Sûresi mekki bir sûre olup 98 ayettir. Rivayete göre 58 ve 71. ayeti kerimeler Medine'de nazil olduğundan medeni ayetlerdir.[186] Ayetlerin çoğunluğu Mekke'de nazil olduğu için Mekki bir sûre olduğu söylenir.

Sûre, ismini 16. ayetinden 29. ayetine kadar bahsi geçen Hz. Meryem'in kıssasından almıştır. Meryem sûresi takriben h.5 ya da 6.yılında, Müslümanların Habeşistan'a hicretinden önce nüzul olmuştur.

Meryem sûresi temel olarak tevhid inancından bahsetmektedir. Tevhid inancı bu sûrede kıssalar üzerinden anlatılmaktadır. Kıssalar Zekeriyya (as), Yahya (as) ile başlayıp Meryem (as), İsa (as) ve İbrahim (as)'ın kıssaları ile devam etmektedir. Sûrenin üçte birini oluşturan bu kıssalarda temelde tevhid inancı yer almakla birlikte yaratıcının birliği, ona eş ve çocuk isnat edilemeyeceği, hesap günü ve yeniden dirilişi anlatmaktadır. Bunlarla birlikte tevhid inancında kalıp hidayete erenler, tevhit inancından sapan kimselerin kullandıkları akli metoda ve yeniden dirilişi inkar edenlere karşı zihinlerini çalıştırmak yönünden bazı sorular sorulmaktadır. Meryem sûresinde bunlara ek olarak, gönderilmiş bir takım peygamberlere değinmiştir. [187]

4.2. Meryem Sûresi'ni Seçmemizin Nedeni

Kur'ân-ı Kerim 'in en bilinen sûrelerinden biri olan Meryem sûresi içerisinde birçok kıssa bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim 'de ismi geçen diğer hanımlar babalarına yani furu'na nispetle tanıtılırken, Hz. Meryem'in asabesi oğluna nispetle tanıtılmakta, iffet abidesi bir hanım olarak başına gelen hadisenin ağırlığı karşısındaki tevekkül, teslimiyet ve ihlaslı yakarış karşısında Rabbi'nden sunulan sınırsız lütufa mazhar olması bizim Meryem sûresini çalışmamıza teşvik eden diğer bir nedendir. Ayrıca sûrede birçok peygamber ismi anılırken sûre isminin Meryem konulması, Hz.Meryem ile tevhit inancının altı çizilerek anlatılmış olması ve Hz.İsa'nın babasız dünyaya gelişi nedeniyle fizik yasalarının her zaman işleme zaruretinin bulunmadığını görmemiz de bizi bu sûre üzerinde çalışmaya götürmüştür.

---

[186] Suyûtî, *el-İtkân,* 1/ 47.
[187] Seyyid Kutub, *fî Zilâl,* 9/ 487.

4.3. Harf-i cer'lerin Meryem Sûresi'nde Uygulanışı

Meryem Sûresi'nin ilk üç âyetinde harf-i cer yoktur. Bu sebeple harf-i cer'lerin uygulanışını dördüncü Ayetten itibaren incelemeye aldık.

"قَالَ رَبِّ اِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا"

Meryem sûresi 4. ayeti kerimede (مِنِّي) car-mecruru, (وَهَنَ)'nin mahzuf haline müteallıktır. [188] (بِدُعَائِكَ) harf-i cer ve mecrurunun müteallakı ise (شَقِيًّا)'dır.[189]

"وَاِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَاءِي وَكَانَتِ امْرَاَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا"

Meryem sûresi 5. Ayette (مِنْ وَرَاءِي) müteallıkı, (الْمَوَالِيَ)'nin mahzuf haline müte'allaktır. [190] Başka bir görüşe göre (مِنْ وَرَاءِي) cümlesi, (الْمَوَالِيَ) kelimesinin hal cümlesidir ve nasb konumundadır. Hal ise mukadderdir. Diğer görüşe göre (مِنْ وَرَاءِي) car-mecruru ise (خِفتُ)'nün müteallakıdır. [191]

(هَبْ) fiili hem (لِي) car ve mecrûrunun hem de (مِنْ لَدُنْكَ) car-mecrurunun müteallıkıdır. İzafet terkipleri içerisinde yer alan (لَدُنْ) ismi genelde (مِنْ) harf-i ceri ile kullanılmaktadır.[192]

"يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا"

Meryem sûresi 6. Ayette (مِنْ اٰلِ) car-mecruru (يَرِثُ) fiiline müte'allıktır.[193] (وَرِثَ يَرِثُ) fiili (عَنْ) ve (مِنْ) harf-i cer'leri ile kullanılmakta, "…-den/dan mirasa hak kazanmak, mirasa sahip olmak" anlamları kazanmaktadır. Bu ayeti kerimede (مِنْ) harf-i ceri asli anlamı olan "ibtida-i gaye" manasında kullanılmıştır.

"يَا زَكَرِيَّا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا"

7. Ayette bulunan (بغلام) car-mecrururunun müteallıkı (نبشرك)'dir. (بغلام) kelimesindeki (با) harfi zaittir.[194] (لَهُ) car-mecrururunun da (مِنْ قَبْلُ) cer-mecrururunun

[188] El-Kaysî, Ebû Muhammed Mekki Ebû Tâlib el-Kaysî; *Müşkilu i'râbi'l-Kur'ân,* thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, (Müessesetü'r-Risâle, 1987) c.1, s.448.
[189] Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* thk. Dr. Ali Musa Mesud, (Kahire, 2001) s.381.
[190] El-İbrahim, Muhammed Et-Tayyib El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* (Darun Nefais, 2006) 305.
[191] Zekeriyyâ el-Ensârî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* s.381.
[192] Muhyittin Derviş, Muhyittin ibn Ahmed ibn Mustafa Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* (Dar ibni Kesir, 817) c.6, s.70.
[193] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* s.305.
[194] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.70.

da müte'allak fiili (نَجْعَلْ)' dir. Başka bir görüşe göre ise (لَهُ) car-mecruru mahzuf ikinci mefulün bih'e müteallıktır. [195]

Burada (اللام) ve (مِنْ) harf-i cer'leri, ilk manaları olan "ta'lil" ve "ibtida-i gaye" için kullanılmıştır. Ayrıca (قَبْلُ) kelimesi, muzafun ileyh'i hazfolmuş bir muzaftır. Zaten merfu mahalinde olması, muzafun ileyhin hazfolduğuna bir delildir.

"قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا"

Meryem sûresi 8. Ayette (لِي) Car-mecruru (يَكُونُ) fiiline müte'allıktır. Diğer görüşe göre ise; bu Car-mecrur (يَكُونُ) fiilinin mahzuf mukaddem haberine müteallıktır. Takdiri istigrar'dır. (غلام) ise (يكون)'nun ismidir [196] (وقد بلغت من الكبر) hal cümlesidir. (ومن الكبر) Car-mecruru (بَلَغْتُ)'nün mütetallıkıdır. Ya da (ومن الكبر) Car-mecruru mahzuf bir haberin halidir. O da (عِتِيًّا)'dır. Çünkü (عِتِيًّا) ona sıfattır, takdiri (سنا عتيا) [197]

Başka bir görüşe göre "بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ" cümlesinde, (مِنَ الْكِبَرِ) car mecrurunun müte'allak fiili (بَلَغْتُ) dur ya da mahzuf (عِتِيًّا)'nin mahzuf haline müteallıktır. Zayıf bir görüşe göre (مِن) harf-i cer'i zaittir. (أَيْ بَلَغْتُسنا الْعِتِيَّ مِنَ الْكِبَرِ) [198]

"قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا"

Meryem sûresi 9. Ayetinde (كَذٰلِكِ), car-mecruru mahzuf mübtedanın haberine müte'allıktır. Takdiri; "الأمر كذلك", "Durum böyledir" şeklindedir. (ل) harfi "bu'ud" yani uzaklık bildiren harftir. (ك) hitap zamiridir.[199]

" هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ" cümlesinde (عَلَيَّ) car-mecrurunun müte'allakı (هَيِّنٌ) fiilidir. (على) harf-i cerinin ilk manası olan "istidrak" anlamında kullanılmıştır.[200]

"وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ" cümlesi hal olarak mahallen mansubdur. (مِنْ قَبْلُ) car-mecruru (خَلَقْتُ) fiiline müte'allıktır**.** (قَبْلُ) cer mahalinde meczumdur. [201]

" قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّي اٰيَةًۗ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا "

[195] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 305.
[196] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 305; Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.71.
[197] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.71.
[198] Ukberî, Ebü'l-Bekā Muhibbüddîn Abdullāh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Ezecî el-Bağdâdî, et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân, thk. Ali Muhammed el-Becavi, by. c.2, s.867.
[199] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 305; (Yaptığımız araştımalarda, İrabul Kuran en-Nahhas'da kıraat farklılıklarının ele alındığını, müteallıgan ve müteallıga pek değinmediğini tespit ettik)
[200] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 305.
[201] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 305.

Meryem sûresi 10. ayeti kerimede "رَبِّ اجْعَلْ لِّي اٰيَةً" nidanın cevabıdır. Burada (لِّي) car-mecruru, (اجْعَلْ)'in mahzuf olmuş ikinci mefulun bihine müte'allıktır. (اٰيَةً) birinci mefuldür. (اللام) harf-i cer'in ikinci anlamı "ihtisas" manasında kullanılmıştır.

"فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا "

Meryem sûresi 11. Ayette (وعلى قومه) mahzuf bir hale müteallıktır. Takdiri (ثابتا، واقفا، موجدا)'dir. (ومن المحراب)'nın müteallıkı ise (خرج)'dir. [202]

"يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ۗ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا "

Meryem sûresi 12. Ayetinde (خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ) ifadesi haldir. Sahibul hal (يَا يَحْيٰى)'dır, (بِقُوَّةٍ) car-mecru ise (خُذِ)'e müteallıktır. [203] Bir başka görüşe göre (بِقُوَّةٍ) hal cümlesidir. Takdiri (خذه مجدًا مجتهدًا). Yani 'O kitabı, ciddiyetle, gayretle sarılarak al' demektir.[204] (والباء) harfi, (للملابسة)'dir. Yani kitabı kendisine hayat tarzı edinmek, onu hayatının merkezine koymak. [205]

"وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ۗ وَكَانَ تَقِيًّا"

Meryem sûresi 13. ayeti kerimesinde (ومن لدنا) mahzuf bir fiile müteallıktır, (وَحَنَانًا) kelimesinin de sıfatıdır. [206] (مِنْ لَّدُنَّا) Car ve mecruru (وَاٰتَيْنٰهُ)'nın sıla cümlesidir. Ya da (حَنَانًا) kelimesinin sıfatı konumundadır. Bu konumlar muteallakının doğru olarak tespitinde kilit rol oynamaktadır.

"وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا "

Meryem sûresi 14. ayetinde (بِوَالِدَيْهِ) car-mecruru (بَراً) kelimesine müte'allıktır.[207] Diğer görüşe göre (وَبَرًّا بِوالِدَيْهِ) ayeti, (وَحَناناً مِنْ لَدُنَّا وَزَكاةً وَكانَ تَقِيًّا) ayetindeki (تَقِيًّا)'ya atfedilmiştir.[208] Başka bir görüşe göre ise; (وبَرًّا بِوَالِدَيْهِ), (وَكان)'nin haberine atıftır. Bu haber ise (البار) kelimesidir. Ve tevili şöyledir. (كان مطيعًا لربه بارًا بوالديه). Bu atıf ise manayı doğru anlamamızı sağlamaktadır.[209]

"وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا "

[202] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.73.
[203]Zekeriyyâ el-Ensârî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*, s.382.
[204] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.345.
[205] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.73.
[206] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.73.
[207] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.73.
[208] En-Nahhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî en-Nahhâs, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*,
[209] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.345.

Meryem sûresi 15. ayetinde bulunan (وَسَلَامٌ عَلَيْهِ) cümlesinde car-mecrur, (سَلَامٌ) kelimesinin müteallıkıdır ve haberi konumundadır. Ayrıca bu car-mecrur (يَوْمَ وُلِدَ)'ye atıftır. Bütün bu ifadelerin tamamı ise haberin zarfıdır. Yani (سلام كائن عليه في هذه الأيام) ifadesidir. (عَلَيْهِ) kelimesi tıpkı (يَوْمَ) gibi (سَلَامٌ)'a müteallıktır ve (سَلَامٌ)'ın haberidir.[210]

" وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا"

Meryem sûresi 16. ayeti kerimesinde bulunan "وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ" kelamında (الْكِتَابِ فِي) car-mecruru, (اذْكُرْ) fiiline müte'allıktır. [211] "انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا" lafzında ise (مِنْ اَهْلِهَا) car-mecruru (انْتَبَذَتْ) fiiline müte'allıktır. Bu fiil "insanlardan uzaklaşmak, inzivaya çekilmek" anlamlarına gelmektedir.

" فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا"

Meryem sûresi 17. ayeti kerimesinde yer alan "فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا" ifadesindeki "مِنْ دُونِهِمْ" Car-mecruru, mahzuf ikinci mef'ûlun bihe müte'allıktır. Muttasıl zamir (هِمْ) muzâfun ileyh olarak mahallen mecrurdur. "فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا" lafzında bulunan (اِلَيْهَا) harf-i cer'inin müte'allakı "أَرْسَلَ يُرسِلُ" fiilidir."تَمَثَّلَ لَهَا" lafzında ise "لَهَا" harf-i cer ve mecrurunun müte'allakı (تَمَثَّلَ) fiilidir.

" قَالَتْ اِنِّي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا"

Meryem sûresi 18. ayette yer alan "اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ" lafzındaki (بِالرَّحْمٰنِ) ve (مِنْكَ) car-mecrurları (اَعُوذُ) fiiline müte'allıktır. [212] (با) harf-i cer'in asli anlamı, "ilsak" tır. Bu fiil "... من ...عاذ/يعوذ ب" şeklinde hem (با) hem de (مِنْ) harf-i ceri ile kullanılır.

" قَالَ اِنَّمَا اَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا"

Meryem sûresi 19. ayeti kerimesinde bulunan "اَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِاَهَبَ لَكِ" kelamında iki yerde (اللام) harf-i cer'i gelmiştir. Birincisi (لِاَهَبَ) terkibindedir. Bu harf-i cer (اَهَبَ) fiilini gizli (اَنْ)'le nasb ederek manasını sebep bildiren masdara çevirir. Masdar-ı müevvel olan (اَنْ), (اللام) harf-i cer'iyle birlikte (رَسُولُ)'nün fiiline müte'allıktır. Burada (لِأَهَبَ) ile ilgili iki vecih vardır. Birinci vecihte fail Allah'tır. Takdiri ise (قَالَ لِأَهَبَ لَكِ)'dir. İkinci vecihte ise, fail Cibril (a.s.)'dır. Çünkü Cibril (a.s.) bu işte bir vesiledir. Bir diğer rivayete göre ise hemze ile değil (ي) ile okunur. Yani (لِيَهبَ). Aslı

[210] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.73.
[211] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.76.
[212] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.77.

(hemze) idi, kendisinden önceki harfin harekesi kesra olduğu için tahfiften dolayı (ي) harfi elif'e kalb edildi. İkinci tercih ise (لِيَهَبَ اللَّهُ).[213]

"قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا"

Meryem sûresi 20. ayeti kerimesinde "يَكُونُ لِي" de bulunan (لِي) car mecruru, (يَكُونُ)'nün mahzuf haberine müte'allıktır. (غُلَامٌ)ise (يَكُونُ) fiilinin ismi olup lafzen merfudur.

" قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۖ وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا"

Meryem sûresi 21. ayeti kerimesinde (كَذٰلِكِ) Car-mecrûru mahzuf mübtedanın haberine müte'allıktır. Takdiri; "الأمر كذلك", "Durum böyledir", şeklindedir. (اللام) harfi "bu'ud" bildiren harftir. (ك) hitap zamiridir.[214]

Munfasıl zamir olan (هُوَ) mübteda olarak mahallen merfûdur. (عَلَيَّ) car-mecruru (هَيِّنٌ)'e müte'allıktır. (هَيِّنٌ) haber olup lafzen merfûdur. (هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ) cümlesinin açıklaması car mecrurun müteallıkının bulunması açısından şöyledir; (خَلْقُ الولد من غير فحل عليَّ هين) yani "doğacak birini erkeksiz yaratmak benim için çok kolaydır."[215]

(وَرَحْمَةً مِنَّاۚ) ifadesinde bulunan car-mecrur (آيَةً) ifadesine müteallıktır ve anlamı şöyledir; (نرحم به من صدقه وتبعه) "Biz ona merhamet ediyoruz. O'nu karşılıksız bir şekilde hibe ediyoruz ve murakabe altında tutuyoruz"[216] Burada iki tevil vardır. Birinci tevile göre

(وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ) : أَيْ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ خَلَقْنَاهُ مِنْ غَيْرِ أَبٍ) fiilin müteallıkını açarak yani onu babasız olarak yaratarak insanlara bir delil kıldı. İkinci ve zayıf tevile göre ise (نَهَبُهُ لَكِ وَلِنَجْعَلَهُ)'dür ve takdiri şöyledir. (نَهَبُهُ لَكِ). Bu ayete göre Hz. İsa (a.s.) Allah tarafından Hz. Meryeme'e karşılıksız bir ikramıdır. Ve bunu Allah yapmıştır. [217]

Bir başka görüşe göre ayette bulunan "لِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ" ifadesi mahzuf olan mastarı müevvel (أن), (اللام) harf-i cer'iyle birlikte mahzuf fiile müteallıktır. Takdiren, " لنجعله خلقناه كذلك" , (Onu böyle yapmak için bu şekilde yarattık) şeklindedir. (نَاٰيَةً) ikinci mef'ûlun bih olup fetha ile mansubdur. (لِلنَّاسِ) car mecruru (اٰيَةً)'in mahzuf sıfatına müte'allıktır. (رَحْمَةً) kelimesi atıf harfi (وَ)'la (اٰيَةً)'e matuftur. (مِنَّا) car-mecruru (رَحْمَةً)'in mahzuf sıfatına müte'allıktır. Ayeti kerimede bulunan

[213] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.348.
[214] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.348.
[215] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.383.
[216] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.349.
[217] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.870.

(اللام) harf-i cer'i, "ihtisas" anlamında kullanılmıştır ve (مِنْ) harf-i cer'i ise "ibtida-i gaye" anlamında kullanılmıştır.[218]

" فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا"

Meryem sûresi 22. ayeti kerimesinde (فَانْتَبَذَتْ بِهٖ) lafzında "ilsak" anlamında kullanılan (بِهٖ) harf-i ceri (انْتَبَذَتْ) fiiline müte'allıktır. Burada bulunan mütealligan konumu itibariyle haldir ve mansuptur, takdiri ise (فَانْتَبَذَتْ وَهُوَ مَعَهَا) yani bu durumda ayetin meali şöyle olur "İsa'ya hamile kaldı". "Onu karnında taşır haldeyken uzak bir yere çekildi." Yine bir yoruma göre (فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ) ayetinde (بِهٖ)'deki (با) haldir. Tevili şöyledir; (اعتزلت وهو معها، يعني: في بطنها) [219]

"فَاَجَاءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِۚ قَالَتْ يٰا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا "

Meryem sûresi 23. ayette bulunan "اَجَاءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِۚ" lafızda "yönelme" anlamında kullanılan (إلى) harf-i cer'i yer almaktadır. Bu harf-i cer "جِذْعِ النَّخْلَةِۚ" isim tamlaması ile (أَجَاءَ) fiili arasında bir bağ kurmuştur. (اِلٰى جِذْعِ) car mecruru (اَجَاءَهَ) fiiline müte'allıktır. (النَّخْلَةِ) muzâfun ileyh olup kesra ile mecrurdur.

"فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا اَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا"

Meryem sûresi 24. Ayette "نَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا" lafzında "ibtida-i gaye" anlamında kullanılan (من تحتها) car-mecruru (نَادَى) kelimesine müteallıktır. Yani (في مكان أسفل من مكانها)[220] Ebu'l Berakat en-Nesefi'ye göre bu ayetteki (مِنْ) harf-i cer'inin (مَنْ) ya da (مِنْ) okunması noktasında kıraat alimleri arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafa göre (مَنْ) diye okursak fail Cibril (a.s.), (مِنْ) diye okursak o zaman harf-i cer olur ve harf-i cer'in müteallakı Hz. İsa (a.s.) olur. [221] Çünkü (فناداها مَنْ تحتها) yani (aşağısından seslenen biri) anlamındadır. (مَنْ) isimdir, (تحتها) ise zarftır. Bu durumda Cibril (a.s.) olması imkânsız değildir.[222]

" وَهُزِّي اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّاۚ"

[218] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 317.
[219] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân,* c.2, s.869; Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.85.
[220] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.86.
[221] en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve ḥaḳāʾiḳu't-teʾvîl,* (İstanbul, 1317); et-Teymî, Ebü'l-Kāsım Kıvâmü's-sünne İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl et-Teymî et-Talhî el-İsfahânî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*, (Riyad, 1995), c.6 s.319; el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.353.
[222] En-Nahhâs, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*,

Bu ayette yer alan (بِجِذْعِ النَّخْلَةِ)'ndeki müteallak nidaya müteallıktır. Başka bir görüşe göre ise بِجِذْعِ car-mecruru (هُزِّي)'deki mef'ûlun mahzuf haline müteallıktır. (إليك) Car-mecruru (هُزِّي) fiiline müteallıktır.[223]

(إلى) Harf-i cer'i, "yönelme" anlamında kullanılmıştır. (با) Harf-i cer'i "ilsak" anlamında kullanılmıştır. "تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا " ayetinde ise (عَلَيْكِ) harf-i cer'inin müteallık fiili (تُسَاقِطْ)'tır. Bu harf-i cer (ك) zamiri ile ilgili fiil arasında anlam bağı kurmaktadır. [224]

İbn Hişam'ın Muğnil-Lebib'inde (بِجِذْعِ النَّخْلَةِ) ibaresindeki (الباء) harfinin ziyade olduğunu ve Zemahşeri dahil irab ehlinin bu görüşte olduğunu görüyoruz. Zemahşeri bu görüşe ek olarak (بِجِذْعِ النَّخْلَةِ)'deki (الباء)'yi (وَهُزّي) lazım fiilinin müteaddiye dönüşmesine örnek göstermiştir. Bu durumda mana (افعلي به الهز وتساقط) şeklindedir. [225] Bir diğer görüşe göre de manaya uygun olarak (هُزّي النَّمَرَةَ بِالْجِذْعِ) şeklindedir. Yine bir başka görüşe göre ise (وَهُزّي إِلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا كَائِنًا بِجِذْعِ النَّخْلَةِ)'dir ve burda (با) hal olur. [226] Bir başka görüşe göre de (الباء) tekit bildiren sıladır. Tıpkı şu ayetteki gibi (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ) [227]

" كُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًاۖ فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًاۙ فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّاۚ "

Meryem Sûresi'nin "فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا" ayetinde bulunan (مِنَ الْبَشَرِ) müteallakı (اَحَداً)'in mahzuf haline müteallıktır. Takdiri (أَحَدًا)'dir. Ayrıca (واحدا) takdirindeki mefulü bihtir. Aynı zamanda (مِنَ الْبَشَرِ) car-mecruru (الرؤية)'nin sılası ya da (من أحد)'nin halidir.[228] Hal olmasının sebebi, aslında (أَحَدًا)'nın sıfatı olmasıdır. Ve (أَحَدًا) da mefülün bihtir. [229]

(مِنَ الْبَشَرِ) Harf-i cer'inin ta'alluk ettiği kelime bir fiil olan (رَأى يَرَى)' dir.[230] (وللرحمن) car mecrurunun müteallıkı (نَذَرْتُ) kelimesidir. [231]

"فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗۖ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا"

Meryem sûresi 27. ayeti kerimesinde "اَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا" lafzında bulunan (بِهٖ) car mecruru (اَتَتْ) 'deki failin mahzuf haline müte'allıktır. Bu durumda tevil (كان تحمله معها) ya da (حال كونها كانت تحمله) şeklindedir. (بِهٖ) hal olduğunda (o karnında çocuğu

[223] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 319.
[224] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 319.
[225] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.86.
[226] Teymi, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.319.
[227] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.353; el-Bakara 195.
[228] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.360.
[229] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.86.
[230] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.871.
[231] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.86.

taşıyor olarak geldi) şeklinde bir anlam verilir. (بِهِۦ)'nin müteallıkı (اَتَتْ) fiiline raci olur. [232]

Ebu'l Bekâ (وبه)'yi mahzuf bir hale müte'allık yapmıştır. Takdiri (مصحوبة به)'dir. Müellifimiz (Muhyiddin Dervişi) ise, Ebu'l Bekâ'nın (مصحوبة به) şeklindeki yorumuna katılmakla birlikte (اَتَتْ) fiiline raci olmasını uygun görmüştür. [233]

(فَاَتَتْ بِهِۦ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ) ayetinde (بِهِۦ)'nin ismi fail ve ismi meful olarak yorumu vardır. Çünkü her birinin muteallıkı olan bir zamir var. Her ikisini de takdir edebiriz. Buradaki (بِهِۦ), (أتت) fiilinin sıla cümlesidir. Ve bir diğer yoruma göre hal cümlesi konumundadır.[234]

" يَا اُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا"

Meryem sûresi 28. ayeti kerimesinde harf-i cer, mecruru ve müteallaka dair bir bilgi bulunmamaktadır.

"فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا"

Meryem sûresi 29. ayeti kerimesinde "اَشَارَتْ اِلَيْهِ", "yönelme" anlamında kullanılan (اِلى) harf-i cer'inin ta'alluk ettiği fiil (اَشَارَ)' dır. Bu harf-i cer (ه)' zamiri ile (اَشَارَ) fiili arasında anlam bağı kurmuştur. (اِلَيْهِ) car mecruru (اَشَارَتْ) fiiline müte'allıktır.[235]

(مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا) bu ayette Car ve mecrurun müteallakının tespiti için bahsi geçen cümlenin ögelerine ayrılması gerekmektedir. Farklı vecihler olsa da (مَنْ), (كَانَ)'nin ismidir. (كَانَ)'nin haberi ise (حدث ووقع، والمستتر) anlamındaki fiillerdir. (فِي الْمَهْدِ) fiillere dönen car mecrurdur, (صَبِيًّا) ise haldir. Cümlenin tamamı ise (مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا), mahallen mansub olarak (نُكَلِّمُ)'nun mefulüdür.[236] Müellifin bir başka görüşüne göre de şöyledir. (فِي الْمَهْدِ), (مَنْ)'den bedeldir. Yorumu şöyledir; (كيف تكلم صبيًا خُلق في المهد؟ أي: هو الآن في المهد), (Yaratılmış küçücük ve şu anda beşikte olanla nasıl konuşuyorsun?) demektir. [237]

[232] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.871.
[233] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.87.
[234] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.361.
[235] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.88.
[236] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.362.
[237] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.363.

(فِي الْمَهْدِ) mahzuf bir hale müteallıktır.[238] (فِي الْمَهْدِ) ifadesinde zarfiyet var ve müteallıkı (نُكَلِّمُ) fiilidir.[239]

" قَالَ اِنِّي عَبْدُ اللهِ اٰتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا"

Meryem sûresi 30. ayeti kerimesinde harf-i cer, mecruru ve müteallaka dair bir bilgi bulunmamaktadır.

"وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصَانِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا"

Meryem sûresi 31. ayeti kerimesinde (اَيْنَمَا) mekân zarfı, şart anlamlı olup mahzuf şarta ya da cevabına müte'allıktır. Burada tam fiil olan (كُنْتُ) şart fiilidir. (بِالصَّلٰوةِ) müteallakı (اَوْصَانِي)'ye müteallıktır ve (با) harf-i cer'i zaittir.[240]

"وَبَرًّا بِوَالِدَتِيْ وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا"

Meryem sûresi 32. ayeti kerimesinde "وَبَرًّا بِوَالِدَتِيْ" ayetindeki (با) harf-i ceri "ilsak" manasında kullanılnıştır. (بِوَالِدَتِي) harf-i cer'i, (بَراً) fiiline müteallıktır.

"وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا "

Meryem sûresi 33. ayeti kerimesinde "üzerine" anlamında kullanılan (على) harf-i cer'inin müte'allakı bir mana fiil olan (السَّلَامُ)' dır. (السَّلَامُ) mübteda olup, lafzen merfûdur. (عَلَيَّ) müteallakı, mübtedanın mahzuf haberine müteallıktır. Takdiri ise (İstikrâr) bir zaman zarfı olup (يَوْمَ) kelimesi ise hazf olmuş habere müteallıktır. (يَوْمَ) zaman zarfı, (السَّلَامُ) 'ye müteallıktır.

" ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ "

Meryem sûresi 34. ayeti kerimesinde "قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ" ayetinde bulunan (في) harf-i cer'inin müte'allakı (قَوْلَ) mastarıdır. Bu harf-i cer (ه)' zamiri ile bu mastar arasında bir ilgi kurmuştur. (فِيهِ) car mecruru (يَمْتَرُونَ) fiiline müteallıktır.[241]

" مَا كَانَ لِلهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهٗ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ"

Meryem sûresi 35. ayeti kerimesinde "مَا كَانَ لِلهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهٗ" ayetinde "ihtisas" anlamında kullanılan (اللام) harf-i cer'inin taalluku nakıs fiil olan (كان)'dir. (الله) kelimesi, (كان)'nin mukaddem haberidir. Bir başka görüşe göre de (لِلهِ) car-

[238]Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.88.
[239] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid,* c.4, s.362.
[240] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.90.
[241] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.103.

mecruru (كَانَ)'nin mahzuf mukaddem haberine müte'allıktır. (مِنْ وَلَدٍ)'deki (مِنْ) zait olduğu için müteallıka ihtiyacı yoktur.[242]

(مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ) ifadesinde (لِلَّهِ), (كَانَ)'nin haberidir. (مِنْ وَلَدٍ) nasb konumudadır. (أَنْ يَتَّخِذَ) fiilinin mefulüdür. Aynı zamanda (مِنْ) cinsini nefyeden (اِسْتِغْرَاق) anlamı olan mensubiyet özelliğine bürünmüş bir anlam ifade eder. Takdiri şöyledir; (ما كان ينبغي، أو ما كان يجوز لله أن يتخذ ولدًا) bu tevile göre burada (يتخذ) mastarını göz önünde bulundurmazsak car ve mecrurunun müteallıkının (كَانَ)'nin gizli haberine de götürebiliriz. Ama anlamsal bütünlük açısından (يَتَّخِذَ) fiiline gitmesi bir zorunluluktur.[243] Bir başka görüşe göre cümlenin aslı (ما كان ينبغى لله ان يتخذ ولدًا)'dır.[244] (يَتَّخِذَ) fiilinin mef'ûlun bihi olarak mahallen mansubdur. Birinci mef'ûlun bih mahzuf olup, takdiri, (أن يتّخذ أحدا ولدا), (Birini çocuk edinmesi) şeklindedir. (لَهُ) car mecruru (يَقُولُ) fiiline müteallıktır.

"وَاِنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيم"

Meryem sûresi 36. ayette car-mecrur ve müteallakla ilgili bir edat bulunmamaktadır.[245]

" فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ "

Meryem sûresi 37. ayeti kerimesinde " فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ" ayetinde bulunan mekân zarfı ile cer olan (مِنْ بَيْنِهِمْ), (الْاَحْزَابُ)'nun mahzuf haline müteallıktır. "لِلَّذِينَ" lafzında bulunan harf-i cer, mahzuf haberine ta'alluk etmiştir.

"كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ" ayetinde "…den dolayı" anlamında kullanılan (مِنْ مَشْهَدِ) car mecruru (وَيْلٌ)'un mahzuf haberine müte'allıktır.

" اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"

Meryem sûresi 38. ayeti kerimesinde "اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ" lafzı taaccüp şeklinde gelmiştir. (بِهِمْ) raf konumundadır. Bu şu söze benzer (أَحْسِنْ بِزَيْدٍ ; أَيْ حَسُنَ زَيْدٌ) Zeccac'ta bunun hakiki bir emir olduğunu, taaccüp bildirmediğini, car ve mecrurun ise mansup

[242] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.103.
[243] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid,* c.4, s.364; Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.103.
[244] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid,* c.4, s.366.
[245] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid,* c.4, s.366.

olduğunu failinin mütekellim zamiri olduğunu ve mütekellimin de kendisine (أَوْقِعْ بِهِ سَمْعًا أَوْ مَدْحًا) demesi takdirindedir. [246]

Ba harf-i cer'i fail üzere ziyade kılınmıştır. O fail de ba'nın taaccüb sigasında olup ve ayrı olarak yazılması muhatap için dikkat çeken bir siga için sözkonusudur.[247]

Bu ayette bulunan (با) harf-i cer'inin (اَسْمِعْ) ve (اَبْصِرْ) olmak üzere, (بِهِمْ) car mecruru (اَسْمِعْ) fiiline müteallıktır.

(يَوْمَ) zaman zarfı (اَسْمِعْ) ve (اَبْصِرْ) fiillerine müte'allıktır.

"الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ" ayetindeki (فِي ضَلَالٍ) car-mecruru mahzuf habere müteallıktır. (في) harf-i cer'i "içindelik" anlamında kullanılmıştır.

"وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُۚ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ "

Meryem sûresi 39. Ayetindeki (فِي غَفْلَةٍ) car- mecruru, mübtedası hazfolunmuş haberine müteallıktır. Car-mecrur'a haber demiştir. [248]

"اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونُ "

Meryem sûresi 40. ayeti kerimesinde "نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا" lafzında "استعلاء" (kuşatma) anlamında kullanılan (على) harf-i cer'i bulunmaktadır. (عَلَيْهَا) car-mecruru, mahzuf sılaya müteallıktır. Çünkü kendisinden önceki (مَنْ) sıla cümlesidir. (عَلَيْهَا) da (مَنْ)'nin sıla cümlesine matuftur. (وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونُ)'deki car-mecruru (يُرْجَعُونُ)'na müteallıktır. [249]

"وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهِيمَۘ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا "

Meryem sûresi 41. ayeti kerimesinde "وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهِيمَۘ" ayetinde (في) harf-i cer'i "içindelik" anlamında kullanılmıştır. (فِي الْكِتَابِ) car-mecrur'u, (وَاذْكُرْ)'a mütallıktır. [250]

"اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ يَا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا "

Meryem sûresi 42. ayetteki (لِاَبِيهِ) car-mecruru, (قَالَ) fiiline müteallıktır.[251]

[246] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.871; el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.363.
[247] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.103.
[248] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.103; El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 319.
[249] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.104.
[250] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 325.
[251] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.107.

(لِمَ تَعْبُدُ) lafzında (اللام) harf-i cer'i, (ماذا) anlamındaki (ما) soru edatından önce kullanılmıştır. (لِ) harf-i cer'i, (مَ) harfi istifham olup, harf-i cer'den dolayı elifi mahzuf olmuş ve amel etmemiştir. (اللام) harf-i cer'i, müte'allakı (تَعْبُدُ) fiilidir. (اللام), (ما) soru edatıyla birlikte bir kelime oluşturmuştur.[252]

"يَا اَبَتِ اِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا"

Meryem sûresi 43. ayetinde "قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ" ayetinde (مِنَ الْعِلْمِ) car-mecrur'unun müteallakı (جَاءَنِي) fiilidir. Ve (مِنَ) teb'îz (ومن للتبعيض) ifade eder.[253]

" يَا اَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا "

Meryem sûresi 44. ayetinde "اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا", (لِلرَّحْمٰنِ) Harf-i ceri (كَانَ)'nin haberi olan (عَصِياً)'ya müte'allıktır.[254]

" يَا اَبَتِ اِنِّي اَخَافُ اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا"

Meryem sûresi 45. ayetinde "اَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ" lafzında (مِنَ الرَّحْمٰنِ) ifadesi (عَذَابٌ)'nun sıfatıdır ve (اَنْ يَمَسَّكَ) müte'allıktır.[255]

"فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا" ayetinde (لِلشَّيْطَانِ) harf-i ceri, (وَلِياً) kelimesine müte'allık olup, (تَكُونَ)'nin haberidir ve lafzen merfûdur.

" قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِي يَا اِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا "

Meryem sûresi 46. ayeti; "اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِي" lafzında bulunan (عنْ) Harf-i cer'inin müte'allakı (رَاغِبٌ) kelimesinin ism-i failidir. Bu harf-i cer (اٰلِهَتِي) isim tamlaması ile (رَاغِبٌ) ism-i faili arasında bir ilgi kurulmuştur. (مَلِياً) zaman zarfı, (اهْجُرْنِي) fiiline müte'allıktır.(عَنْ اٰلِهَتِي) ifadesinden muzaf bilindiği için hazfedilmiştir. Aslında (عن عبادتها)'dir takdiri. [256]

"قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيّ اِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا "

Meryem sûresi 47. Ayeti, "سَلَامٌ عَلَيْكَ" lafzında bulunan (سَلَامٌ) kelimesi mübtedadır ve lafzen merfudur. (عَلَيْكَ) harf-i cer'i, mübtedanın mahzuf haberine müte'allıktır. "سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيّ" ayetinde yer alan (لَكَ) harf-i cer'i, (اَسْتَغْفِرُ) fiiline taalluk etmiştir. [257]"اِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا' ayetinde (بِي) harf-i cer'inin müteallakı (حَفِياً)'dir.[258]

[252] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.107.
[253] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.108.
[254] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.108.
[255] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.108.
[256] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.370.
[257] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.108.

"وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ وَاَدْعُوا رَبِّيْ عَسٰى اَلَّا اَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا "

Meryem sûresi 48. ayetinde; "وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ" lafzındaki (مِنْ دُونِ) harf-i cer-i, mahzuf hâle müteallıktır. "اَلَّا اَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا" lafzında bulunan (بِدُعَاءِ) harf ceri (شَقِيًّا) kelimesine müteallıktır.[259]

"فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ وَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا "

Meryem sûresi 49. ayetinde; "فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ" bulunan (مِنْ دُونِ) car-mecrur'u, mahzuf hale müteallıktır. "وَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰق" lafzında bulunan (لَـهُ) car mecruru (وَهَبْنَا) fiiline müteallıktır.[260]

"وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا "

Meryem sûresi 50. ayetinde; "وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا" lafzında bulunan (لَهُمْ) harf-i cer, (وَهَبْنَا) fiiline müteallıktır. Aynı zamanda مِنْ رَحْمَتِنَا harf-i cer ve mecruru da (وَهَبْنَا) fiiline müteallıktır. " وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا" kelamında (اللام) harf-i cer'i (جَعَلَ) fiili ve (هم) zamiri arasında bir anlam bağı oluşturmuştur. (جَعَلْنَا) sükûn üzere mebni mazi fiil olup, mütekellim zamir (نَا) faili mahallen merfûdur. (لَهُمْ) carı, (جَعَلْنَا)'nın mahzuf mef'ûlu bihi'ne müte'allıktır.[261]

"وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسٰىٓ اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا "

Meryem sûresi 51. ayetinde "وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسٰىٓ" lafzında (فِي الْكِتَابِ) car mecruru (وَاذْكُرْ)'a müte'allıktır.[262]

"وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا "

Meryem sûresi 52. ayetinde; "وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ" ifadesinde (مِنْ جَانِبِ) câr ve mecruru'nun taalluk ettiği fiil (نَادَيْنَاهُ)'dır. Ayette "جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ" isim tamlamasıyla, anılan fiil arasında bir anlam ilişkisi kurmuş olup "ibtida-i gaye" anlamında kullanılmıştır.[263]

" وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا"

Meryem sûresi 53. ayetinde bulunan (اللام) ve (مِنْ) harf-i cer'leri ile birlikte aynı fiile taalluk etmiştir. (لَهُ) harf-i cer ve mecruru (وَهَبْنَا) fiiline ta'alluk etmiştir. (لابراهيم

---

[258] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 326
[259] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.108.
[260] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 326.
[261] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 326.
[262] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.120.
[263] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.130.

وَهَبْنَا(وولديه Takdirindedir. (مِنْ) harf-i cer'i de (وَهَبْنَا) fiiline taalluk etmiştir. [264] Burada (من) iki anlam ifade etmektedir. Birisi bazısı anlamında (التبعيض); diğeri ise nedensellik anlamında (للتعليل)'dır. Ve yorumu şöyledir; (من أجل رحمتنا).

"وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَۚ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّاۚ"

Meryem sûresi 54. ayetinde bulunan (فِي الْكِتَابِ) harf-i ceri (وَاذْكُرْ) kelimesine müte'allıktır. (açıklaması yukarıda geçti)[265]

" وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِۖ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ مَرْضِيًّا"

Meryem sûresi 55. ayeti kerimesinde yer alan (بِالصَّلٰوةِ) car mecruru, (يَأْمُرُ) fiiline müteallıktır.[266] (با) harf-i cer'i (الصَّلٰوة) ve (الزَّكٰوة) ile (أَمَرَ يأمُرُ) fiili arasında bir anlam ilişkisi kurmuştur.

"وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَۘ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّاۙ"

Meryem sûresi 56. ayetinde bulunan (فِي الْكِتَابِ) harf-i cer'i (وَاذْكُرْ) kelimesinin ögesine müteallıktır. Yukarıda izahı yapıldı. [267]

"وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا"

Meryem sûresi 57. ayeti kerimesinde harf-i cer bulunmamaktadır.

أُوْلٰٓئِكَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍۖ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْرَٰٓءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَاۜ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

Meryem sûresi 58. ayetinde " "اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ lafzında bulunan (عَلَيْهِمْ) harf-i cer'inin müte'allakı (اَنْعَمَ)'dir. (مِنَ النَّبِيّٖنَ) harf-i cer'i (عَلَيْهِمْ)'de bulunan muttasıl zamirin mahzuf haline taalluk etmiştir.[268] Mekân zarfı (مَعَ), (حَمَلْنَا) fiiline taalluk etmiştir. (مِنْ ذُرِّيَّةِ) harf-i cer'i hazif edilmiş müteallıktır. (مَنْ) müşterek kullanılan ism-i mevsûl ile (مِنْ) harf-i cer'i hazif edilmiş hal ögesine müteallıktır. (عَلَيْهِمْ) harf-i cer'i (تُتْلٰى) fiiline taalluk etmiştir.

(مِنَ النَّبِيّٖنَ) ifadesindeki (مِنْ) yüce Allah'ın şu sözü gibidir: (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ) (وَمِنْ ذُرِّيَّةِ) ifadesi ise (مِنَ النَّبِيّٖنَ)'den bedeldir. Burada car tekrar edilmiştir. (مِنْ) ise (للتبعيض) yani bir kısmını, bazısını ifade eder. Açılımı şöyledir: (يعني إدريسَ ونوحًا وإن كان كلٌّ من ذرية آدم،) yani İdris as ve Nuh as ve Âdem as'ın

[264] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.130.
[265] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.130.
[266] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.130.
[267] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.130.
[268] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.138.

zürriyetinden gelenler anlamındadır. Ayetin devamındaki (من) (للتبعيض)'dır. Yani cüzilik ifade etmektedir.[269]

(قَوْلُهُ تَعَالَى: (مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ) : هُوَ بَدَلٌ مِنَ «النَّبِيِّينَ» ، بِإِعَادَةِ الْجَارِّ) (مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَم); yani cer tekrar etmiş. Bu ayette câr iki defa kullanılmıştır. İkinci câr (مِنَ النَّبِيِّينَ)'den (بدل بعض)'tır.[270]

(وَمِمَّنْ هَدَيْنَا) bu ifade (مِنَ النَّبِيِّينَ) ifadesine de matuftur. Bu durumda da ya (مِنَ النَّبِيِّينَ) ya da (مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ) ifadesine atıftır. Te'vili şöyledir; (وممن هديناهم إلى ديننا). [271]

" فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّاۙ "

Meryem sûresi 59. ayetinde bulunan (مِنْ بَعْدِهِمْ) harf-i cer'inin müteallıkı (خَلَفَ) fiilidir.

" اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔاۙ "

Meryem sûresi 60. ayeti kerimesinde harf-i cer ve mecrurunun müteallakı ile ilgi bir bilgi bulunmamaktadır.

" جَنَّاتِ عَدْنٍۨ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِۜ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا "

Meryem sûresi 61. ayetinde bulunan (با) harf-i cer'inin müte'allakı (وَعَدَ) fiilidir. Bu harf-i cer'in asli anlamı "ilsak" için olup ilgili olan kelime (الْغَيْبِۜ) arasında bir bağı kurulmuştur.والباء للغيب . (با)'deki با haldir ve te'vili şöyledir. (وَعَدَهم إياها وهم غائبون عنها لا يشاهدونها، أي: وعدها وهي غائبة عنهم غير حاضرة). Hal olması durumuna göre Adn cennetine girecekler o cennetleri henüz göremedikleri için onlar ondan habersizdir, yani onu henüz görememişlerdir. [272]

"لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًاۜ وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا "

Meryem sûresi 62. ayeti kerimesinde "لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًاۜ" bulunan (فِيهَا) harf-i cer'inin mütellakı (يَسْمَعُونَ) fiilidir. "وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا" ifadesinde (لَهُمْ) harf-i cer'i mahzuf öne geçmiş habere taalluk etmiştir. Ayetin devamında (فِيهَا) harf-i cer'i, mahzuf habere müte'allıktır.

(فِيهَا) harf-i cer'i, mahzuf hale müteallıktır. Takdiri de (حالة كونهم في الجنة)'dir.[273]

" تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا "

[269] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.370.
[270] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.876.
[271] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.376.
[272] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.376.
[273] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.138.

Meryem sûresi 63. ayetinde (مِنْ عِبَادِنَا) harf-i cer'i hazif edilmiş haline müte'allıktır.

"وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَۚ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْنَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّاۚ "

64. ayetinde bulunan (با) harf-i cer'i "ilsak" anlamında olup, (اَمْر) ismi ile mecruru arasında bir anlam ilişkisi vardır. (بِاَمْرِ) harf-i cerinin müte'allık fiili (نَتَنَزَّلُ) kelimesidir. (لَهُ) Harf-i cerinin müte'allıkı "mahzuf mukaddem haber"dir. Mekân zarfı (خَلْفَ) kelimesi mahzuf sıla ögesine müte'allıktır. Mekân zarfı olan (بَيْنَ)'de mahzuf sıla ögesine müte'allıktır.

(بِاَمْرِ) Car-mecruru mahzuf hale müteallıktır. [274]

" رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّاۚ "

Meryem sûresi 65. ayeti kerimesinde (لِعِبَادَتِهٖ) harf-i cer'inin taalluk ettiği fiil (اصْطَبِرْ)'dır. (لَهُ) Harf-i cer'i (تَعْلَمُ) fiiline müteallık olup, (بَيْنَهُمَا) mekân zarfı, mahzuf sıla cümlesine matuftur. Burada taalluk durumu bulunmamaktadır.

(لَهُ) mukaddem haberdir, ما ise mevsuldür ve muahhar mübtedadır. Bu cümle ise من ربك'nin haberidir. [275] (لِعِبَادَتِهٖۚ), (وَاصْطَبِرْ)'a müteallıktır. [276]

" وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا"

Meryem sûresi 66. ayetinde bulunan (اللام) harf-i cer'i "ibtidaiyye" olup, (سَوْفَ) gelecek zaman ekinin öncesinde bulunmaktadır. Muzari fiilin başına gelmesi ile tekit manası kazanmıştır.

" اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْـًٔا "

Meryem sûresi 67. ayeti kerimesinde bulunan (مِنْ قَبْلُ) harf-i cerin müte'allıkı (خَلَقْنَا) fiiline olup, (قَبْلُ) zarfı ise cer mahallinde olup, merfû şekilde bulunmaktadır. Bu muzâfun ileyhin hazf olunduğuna dair bir delildir. من قبل الجار والمجرور متعلقان بيذكر)[277]

" فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّاۚ "

[274] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.138.
[275] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.138.
[276] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.138.
[277] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.

Meryem sûresi 68. ayetinde bulunan (وَ) kasem harfi olup[278] (رَبِّكَ) terkibinin müte'allakı olan fiili mukadderi (أقسم) kelimesi mahzuftur.

" ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّاۤ "

Meryem sûresi 69. ayeti kerimesinde bulunan (اللام) harf-i cer'i, te'kit için gelmiştir. "تَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ" lafzında bulunan (مِنْ كُلِّ) harf-i cer'inin müteallakı (نَنْزِعَنَّ) fiilidir. "اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّاۤ" cümlesinde bulunan (عَلَى الرَّحْمٰنِ) harf-i cer ve mecruru (عِتِيًّا) kelimesine müteallık olup, temyiz ve mansuptur.

(من كل شيعة) müteallakı (ننزعن)'dir. [279] (وعلى الرحمن متعلقان بأشد أو بمحذف حال) على car macruru da [280](وبالذين متعلقان بأعلم وهم مبتدأ وأولى خبر) باعلم ye müteallaktır[281] (الرحمن وبها متعلقان بأولى)[282] بها ise بأولى ya müteallaktır.

(ومنكم صفة لمبتدأ محذوف تقديره أحد), (ومنكم) mahzuf bi mübtedanın sıfatıdır. Takdiri (أي ما منكم احد) dır. [283]

(على الرحمن)'nın taalluku (أشد)'dür.[284] Başka bir görüşe göre (اشد) mahzuf bir müptedanın haberidir. على الرحمن ya (بأشد) ya da mahzuf hale müteallıktır. [285] (بِالَّذِينَ) car mecruru (متعلقان بأعلم)'na müteallıktır. [286]

أَنَّ الْجُمْلَةَ مُسْتَأْنَفَةٌ، وَأَيُّ اسْتِفْهَامٌ، وَمِنْ زَائِدَةٌ: أَيْ لَنَنْزِعَنَّ كُلَّ شِيعَةٍ، وَهُوَ قَوْلُ الْأَخْفَشِ وَالْكِسَائِيِّ، وَهُمَا يُجِيزَانِ زِيَادَةَ «مِنْ» فِي الْوَاجِبِ (اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّاۤ) 69. ayette (الْجُمْلَةَ مُسْتَأْنَفَةٌ) cümlesi (ara cümlesidir. Yani önceki cümleyle ilgisi yoktur. (أَيُّ اسْتِفْهَامٌ) yani soru ismidir. (وَمِنْ زَائِدَةٌ); (مِنْ) ise zaittir. Yani tevili şöyledir; (أَيْ لَنَنْزِعَنَّ كُلَّ شِيعَةٍ). Bu da Ahfeş ve Kisâî'nin görüşüdür. Bu iki filolog bu (مِنْ)'in ziyade olmasını vacip görmüşlerdir. [287] (مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ) cümlesi (لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ) cümlesinin sılasıdır. (لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ) cümlesi başlangıç cümlesidir.[288] (عَلَى), (أَشَدُّ) cümlesine sıladır (müteallıktır). [289] (بها) müteallıkı (بأولى) [290](عَلَى), (اشد)' nün sılasıdır. Ve tevili şöyledir; (عُتُوُّهم أشد على الرحمن، كما تقول: هو أشد على عدوه)[291]

[278] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.131.
[279] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[280] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[281] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[282] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[283] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.133.
[284] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[285] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[286] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.134.
[287] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.479.
[288] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.381.
[289] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.382.
[290] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.132.
[291] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.382.

"ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا "

Meryem sûresi 70. ayetinde yer alan ism-i mevsul (الَّذِينَ), (بِ) harf-i cer'iyle birlikte (اَعْلَمُ) fiiline müteallıktır. Bu harf-i cer, ismi mevsul vesilesiyle sılası (اَعْلَمُ) fiili arasında bir anlam ilişkisi kurmaktadır. (بِهَا) harf-i cer'i (اَوْلٰى)' ya müteallıktır. (أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا) 'yı nın sılası evladır. Yorumu şöyledir; (هو :أي: صُلِيُّهُمْ أولى بالنار، كما تقول بكذا أَوْلَى)[292]

"وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّاۚ "

Meryem sûresi 71. ayetinde (مِنْكُمْ) harf-i cer'i, hazif edilmiş ve öne geçmiş habere müteallıktır. (عَلٰى رَبِّكَ) harf-i cer'inin müteallakı (مَقْضِياً) kelimesidir. (منكم) Car mecrurunun müteallıkı mahzuf bir mübtedadır. Takdiri (أحد)'dır. Yani; (ما منكم أحد)'dir.

71. (مِنْكُمْ)'deki mecrur hazfedilmiştir. Takdiri (ما مِنْكم أحدٌ إلّا)'dır. Câr ve mecrurdan sonra (اِلَّا) gelmiştir. Müteallakı (اِلَّا) şartına bağlı (وَارِدُهَا)'dır. Yani câr mecrur (اِلَّا)'dan dolayı öncesine değil sonrasına müteallıktır.[293] (: (وَإِنْ مِنْكُمْ) قَوْلُهُ تَعَالَى: وَمَا أَحَدٌ مِنْكُمْ hazfedilmiştir. Takdiri ise (أَيْ وَمَا أَحَدٌ مِنْكُمْ. فَحُذِفَ الْمَوْصُوفُ Burada موصوف şeklindedir. Bu şu şekilde tevil edilir : (وَقِيلَ: التَّقْدِيرُ: وَمَا مِنْكُمْ إِلَّا مَنْ هُوَ وَارِدُهَا، وَقَدْ تَقَدَّمَ (وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَاۚ), bu sözde, mevsuf hazfedilmiştir. Takdiri ise (ما أحد منكم إلا وارِدُهَا). (نَظَائِرُهَا).[294] (أحد) mübteda, (منكم) sıfatı, (وَارِدُهَا) haberi موصوف hazfedilmiştir. Buna benzer uygulamalar Kur'ân-ı Kerim'de bulunmaktadır. [295]

Arapçada (من/وَكَمْ) kalıbı nice çokluklar, niceleri vardır ki… anlamında kullanılır. Burada (من) kendisinden önceki belirsiz ifadeyi açıklamıştır. Yani (من) tebyin içindir. Ve takdiri şudur; (كثيرًا من القرون أهلكنا). Bu yorumdan da anlaşılıyor ki (من) sılası kapalılığını giderdiği (أَهْلَكْنَا)'dır. [296]

" ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا"

Meryem sûresi 72. ayetinde yer alan (فِيهَا) harf-i cer'i (جِثِياً) kelimesinin müteallıkıdır. (في) harf-i cer'i "içindelik" anlamında kullanılmış olup, fiil ile (ها) zamiri arasında bir anlam örgüsü vardır. (وفيها متعلقان بمحذوف حال) [297] (وفيها)'nın

[292] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.382.
[293] Bâkūlî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân el-mensûb ile'z-Zeccâc*, nşr. İbrâhim el-Ebyârî, (Beyrut A'lem el-kutub, 1999) 4.baskı, c.1, s.106
[294] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.879.
[295] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.382.
[296] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.384.
[297] El-İbrahim, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* 341.

müteallıkı konusunda ihtilaf vardır. Birincisinde (نَذَرُ), ikinci görüşe göre de (جِثِيًّا)'dır. Ya da (جِثِيًّا)'nın hali olan mahzuf bir hale müteallıktır. Çünkü o nekra bir isme sıfattır. [298]

" وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا "

Meryem sûresi 73. ayeti kerimesinde bulunan (تُتْلٰى) fiili, mukadder (ا) üzere fetha ile mebni mechul Muzari olur. (عَلَيْهِمْ) harf-i cer'i (تُتْلٰى) fiiline müteallıktır. [299] Cemi müzekker ve has ismi mevsul olan (الَّذِينَ), (لِ) harf-i ceriyle birlikte (قَالَ) fiilinin müteallıkıdır. İsm-i mevsûlun sılası ise (اٰمَنُوا)'dur.

" وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِءْيًا "

Meryem sûresi 74. ayetinde, zaman zarfı (قَبْلَهُمْ), (اَهْلَكْنَا) fiilinin müte'allıkıdır. (مِنْ قَرْنٍ) harf-i cer'i (كَمْ)'in temyizidir. (مِنْ قَرْنٍ) Car mecruru temyizi gayri sarihtir.[300] Çünkü (كم الخبرية)'nin temyizi genellikle mecrur gelir.[301]

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّاۚ حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَۜ فَسَيَعْلَمُو
نَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا

Meryem sûresi 75. ayetinde bulunan (فِي الضَّلَالَةِ) harf-i cer'i (كَانَ)'nin hazif olmuş haberidir. (لَهُ) harf-i cer'i (يَمْدُدْ) fiiline müteallıktır.[302] (الرَّحْمٰنُ) fail olup lafzen merfudur.

" وَيَزِيدُ اللهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًىۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا "

Meryem sûresi 76. ayeti kerimesinde, cer-mecrur ve müte'allıkı bulunmamaktadır.

"اَفَرَاَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ لَاُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًاۜ "

Meryem sûresi 77. ayetinde bulunan (بِاٰيَاتِنَا) harf-i cer'i (كَفَرَ) fiiline müteallıktır. Harf-i cer (كَفَرَ) fiili ile (اٰيَاتِنَا) terkibi arasında bir anlam bağı kurmuştur. (اَفَرَاَيْتَ) fiili iki mefule teaddi ettiği için Car-mecrur ikinci mefulün fiili olan (كَفَرَ)'ye müteallıktır.[303](كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا) sıladır. Bir görüşe göre ise de (بِاٰيَاتِنَا) harf-i ceri (كَفَرَ) üzerine atıftır. [304]

[298] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.143.
[299] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.143.
[300] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.143.
[301] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.143.
[302] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.143.
[303] Zekeriyyâ el-Ensârî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*, s.386.
[304] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.148.

‘’ اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًاۗ ‘‘

Meryem sûresi 78. ayetinde mekân zarfı olan, (عِنْدَ), (اتَّخَذَ)’nin hazf olunmuş ikinci mefulüne müte’allak olup, (الرَّحْمٰنِ) kelimesine muzafun ileyhtir.

‘‘ كَلَّاۗ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّاۗ ‘‘

Meryem sûresi 79. ayeti kerimesinde bulunan (اللام) ve (مِنْ) harf-i cer’leri mecrurlarıyla birlikte aynı fiile ta’alluk etmiştir. (لَهُ) harf-i cer’i, (مِنَ الْعَذَابِ) harf-i cer’i (نَمُدُّ) fiiline müteallıktır.

(وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا) ayetinde (وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا), (وَنَمُدُّ لَهُ)’ya müteallık olan مِنَ الْعَذَابِ car ve mecruru ayetteki uzatma, artırma, şiddetini yükseltme anlamındaki (نَمُدُّ) manasındaki kapalılığı gidermekte yani beyaniyye özelliği taşımaktadır.[305]

وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ayetinde (لَهُ) car mecruru (وَنَمُدُّ)’ya mütealıktır. (مِنَ الْعَذَابِ) ise مدا’nın sıfatı olduğu için haldir. مدا ise mefulü mutlaktır ve ya mefulü bihtir. Ama ne olursa olsun مدد anlamında bir fiildir. [306].

‘‘وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا’’

Meryem sûresi 80. ayetinde harf-i cer-mecrur’u ve müteallakına dair bir bilgi yoktur.

‘‘ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّاۗ ‘‘

Meryem sûresi 81. ayeti kerimesinde bulunan (مِنْ دُونِ) harf-i cer’i, mahzuf ikinci mef’ûlu bihe müte’allıktır. (اللهِ) lafzı, muzafun ileyh olup, (لِ) harf-i cer’i, sebep bildiren ve mastara çeviren harftir. (يَكُونُوا) fiili gizli (اَنْ)’le naspetmiştir. Masdarı müevvel olan (اَنْ) ile (لِ) harf-i cer’i, (اتَّخَذُوا) fiilinin müteallıkıdır. (لَهُمْ) harf-i cer, (عِزًّا)’in hazf olunmuş hal ögesi ile ilgilidir.

(من دون الله) haldir. Sahibu’l hal ise (هم) dur. Car mecrur ise (اتخذوا)’ye müteallıktır. (من دون الله) mahallen mansuptur, çünkü haldir. (ولهم حال) ve لهم için de aynı şey geçerlidir.[307]

‘‘كَلَّاۗ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ‘‘

[305] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.388.
[306] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.148.
[307] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.149.

Meryem sûresi 82. ayetinde bulunan (بِعِبَادَتِهِمْ) harf-i cer'i, (سَيَكْفُرُونَ) fiiline müteallıktır. Te'vili ise (سيجحدون عبادتها وينكرونها)'dır. [308] Muttasıl zamir (هِمْ) muzafun ileyh olup, (عَلَيْهِمْ) harf-i cer'i (ضِداً) kelimesinin mahzuf hal ögesidir.

(بِعِبَادَتِهِمْ) ifadesinde muteallakın merci iki tanedir. Birincisi failine mastar olması (بِعِبَادَتِهِمْ), المصدر مضاف إلى الفاعل ve meful hazfedilmiştir. Zamir ise (سَيَكْفُرُونَ)'deki (للعابدين)'dir. Te'vili şöyledir. (سيكفر العابدون بعبادتهم الأصنام) örnek ayeti de şudur; (سيكفر العابدون بعبادتهم الأصنام، بشهادة قوله عز وعلا: وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ) şöyle bir itiraz gelirse "neden fiil dururken ismi faile bağladık?" Çünkü ismi failde de fiil manası vardır. İkincisi ise; (والثاني: مضاف إلى المفعول، والفاعل محذوف) mefulüne muzaftır. Faili mahzuftur. [309]

"اَلَمْ تَرَ اَنَّا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّا"

Meryem sûresi 83. ayeti kerimesinde bulunan (عَلَى الْكَافِرِينَ) car mecruru (اَرْسَلْنَا) fiilinin müte'allıkıdır.

"فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْۜ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّاۤ"

Meryem sûresi 84. ayetinde bulunan (عَلَيْهِمْ) harf-i cer'i ilgili olduğu fiil (تَعْجَلْ)' dir. (على) harf-i cer'i anılan fiil ile (هم) zamiri arasında bir anlam bağı kurmuştur. (لَهُمْ) harf-i cer'i (نَعُدُّ) fiiline müteallıktır. (اللام) harf-i cer'i (عَدَّ يَعُدُّ) fiili ile (هم) zamiri arasında bir anlam ilişkisi kurmuştur.

"يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًاۤ"

Meryem sûresi 85. ayeti kerimesinde bulunan (اِلَى الرَّحْمٰنِ) harf-i cer'i (وَفْداً) kelimesine müteallak olmuştur.

"وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًاۙ"

Meryem sûresi 86. ayetinde bulunan (اِلٰى جَهَنَّمَ) harf-i cer'in müteallak fiili (نَسُوقُ)' dur. (جَهَنَّمَ) kelimesi gayri munsarif olduğu için cer alameti fetha gelmiştir.

"لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًاۘ"

Meryem sûresi 87. ayeti celilesinde mekân zarfı (عِنْدَ) kelimesi mahzuf ikinci mefulün bihe müteallıkı olup, (الرَّحْمٰنِ) kelimesi muzâfun ileyh mecrurdur.

"وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًاۗ"

[308] Muhyittin Derviş, *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* c.6, s.149.
[309] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid,* c.4, s.389.

Meryem sûresi 88. ayetinde cer-mecrur ve müteallaka dair bir bilgi bulunamamıştır.

"لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا اِدًّاۙ"

Meryem sûresi 89. ayetinde cer-mecrur ve müteallaka dair bir bilgi bulunamamıştır.

"تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّاۙ "

Meryem sûresi 90. ayetinde bulunan (مِنْهُ) harf-i cer ve mecrurunun ta'alluk ettiği fiil (يَتَفَطَّرْنَ)'dir. (مِنْ) harf-i cer'i anılan fiil ile (ه) zamiri arasında bağlantı kurmuştur.

"اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًاۗ "

Meryem sûresi 91. ayeti celilesinde (لِلرَّحْمٰنِ) harf-i cer'in taalluk ettiği fiil (دَعَوْا) olup, (وَلَداً) mef'ûlun bih ve fethayla mansubdur. (أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا) ifadesinde farklı vecihler, tercihler var. Bunlardan en muteberi şu şekildedir; (﴿دَعَوْا﴾: فعل ماضٍ مبنيّ على الضم المقدّر على الألف المحذوفة لالتقاء الساكنين، و"الواو" ضمير متّصل مبنيّ في محلّ رفع فاعل (دَعَوْا) (.fiili mazi, damme üzere mebni, irabı takdiri, faili ise (و)'dır. (﴿لِلرَّحْمَن﴾ Car ve mecrurdur (دَعَوْا) fiiline müteaalıktırlar. (﴿وَلَدًا﴾ mefulü bih olup, açık fetha ile mensuptur. Bu ayette en (دعوا) fiili te'vil ile hazfedilmiş bir illet lamı ile mahallen mecrurdur. Dolayısıyla da ikinci bir car-mecrur'dur. Daha önce geçen şu üç fiile müteallık olması (يتفطرن, تنشق, تخر) Arapça dil bilgisinden ender görülen bir durumdur. Bunda da şöyle bir hikmet olsa gerek, inkârcıların Cenabı Hakk'a (haşa) evlat isnat etmeleri yerin, göğün, dağların dehşete kapıldığı bir fiil olmaktan çıkmış, adeta Kuran'la, lafzıyla müteallakıyla buna bir reddiye vermiştir.[310]

"وَمَا يَنْۢبَغِيْ لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًاۗ "

Meryem sûresi 92. ayetinde bulunan (لِلرَّحْمٰنِ) harf-i cer'i (يَنْۢبَغِيْ) fiiline taalluk ederek, "amilin tehiri" durumu söz konusudur.

"اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًاۗ "

Meryem sûresi 93. ayetinde bulunan (مَنْ) müşterek bir ismi mevsulü, Muzâfun ileyh olup, (فِي السَّمٰوَاتِ) harf-i cer'i hazif olunmuş sılaya müteallıktır. (الْأَرْضِ) ismi ise atıf harfi olan (وَ) harfi ile (السَّمٰوَاتِ)'ye matuftur. (إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا) bu ayeti kerimede (فِي السَّمَاوَاتِ) car ve mecruru sıfattır. Mevsufu ise nekre

[310] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.395.

anlamı ifade eden (مَنْ)'dir. Car mecrur'un müteallıkının takdiri de (موجود) kelimesidir. [311]

Bu ayetteki (مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ) ifadesi car-mecrurdur. Fakat öncesinde كل ifadesi geçtiği için من izafetten dolayı mecrurdur. (مَنْ) mevsul, في السموات ise onun sılasıdır. Ve yine (مَنْ) den sonraki (فِي السَّمٰوَاتِ), (مَنْ)'in aynı zamanda sıfatı oluyor. Bundan dolayı ismi mevsule (الذين |), (الذى/mevcut), (الذين /موجودون) takdirini kullanmamız gerekiyor. Çünkü car-mecrurun konum itibariyle sıla cümlesi olması bu tevili zorunlu kılmaktadır. [312]

"لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا"

Meryem sûresi 94. ayetinde cer-mecruru ve müte'allaka dair bir bilgi bulunmamaktadır.

"وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا"

Meryem sûresi 95. ayetinde bulunan zaman zarfı (يَوْمَ), (اٰتِيهِ) kelimesine müte'allık olup, (الْقِيٰمَةِ) muzâfun ileyhtir.

"اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا"

Meryem sûresi 96. ayetinde (لَهُمُ) harf-i cer (سَيَجْعَلُ) fiiline müteallıktır. (اللام) harf-i cer'i (هم) zamiri ile anılan fiil arasında bir anlam bağı oluşturmuştur.

"فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهٖ قَوْمًا لُدًّا"

Meryem sûresi 97. ayetinde (بِلِسَانِكَ) harf-i cer'i (يَسَّرْنَاهُ) fiiline taalluk etmiştir. Mastarı müevvel (اَنْ), (لِ) harf-i cer'iyle (يَسَّرْنَا) fiiline ta'alluk etmiştir. (بِهِ) harf-i cer'inin (تُبَشِّرَ) fiiline müteallıktır. (لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ) min harf-i cer'i mahzuftur. [313] (بِلِسَانِكَ) ifadesinde zayıf görüşe göre buradaki (ب) (على) manasındadır. Bu durumda da takdiri (هِيَ عَلَى أَصْلِهَا) yani (أَنْزَلْنَاهُ بِلُغَتِكَ). Çünkü (نزل), (على) ile kullanılır. [314]

(فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ) ifadesinde (الباء) harfinin (يَسَّرْنَاهُ) fiilinin sılası olması mümkün olduğu gibi yine (يَسَّرْنَاهُ)'daki (الهاء)'nın hali olması da mümkündür. Bu da şu anlama

[311] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.883.
[312] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.395.
[313] Bâkūlî, İʿrâbü'l-Ḳurʾân el-mensûb ile'z-Zeccâc (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1420, I, 128, 159, 171. isamdan bakarak.4.bap sayfa kaç?)
[314] el-Ukberî, *et-Tibyân fî iʿrâbi'l-Ḳurʾân*, c.2, s.883.

gelir; (أنزلناه بلغتك). Bu durumda birinci tercihe göre (الباء), (على) manasındadır. İkinci görüşe göre kendi anlamındadır. Yani ilsak anlamındadır. [315]

"وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍّ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا"

Meryem sûresi 98. ayetinde bulunan (مِنْ قَبْلِهِمْ) harf-i cer'i (اَهْلَكْنَا) fiiline müteallıktır. (مِنْ) harf-i cer'i "ibtida-i gaye" anlamında kullanılmış olup, Muttasıl zamir (هِمْ) muzâfun ileyh ve mahallen mecrurdur. (مِنْ قَرْنٍ) harf-i cer'i (كَمْ)'in temyizidir. (لَهُمْ) harf-i cer'i (رِكْزاً)'in mahzuf hal ögesine müteallık olup, (رِكْزاً) kelimesi mef'ûlun bih ve mansubdur. 71. منكم daki mecrur hazfedilmiştir. Takdiri de و ما من احد الا منكم...[316], şeklindedir.

(هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ) bu ayette (مِنْ أَحَدٍ)'deki (مِنْ) sıladır ve sılası da (أحدًا), yani cümlenin aslına dönüyoruz. (مِنْهُمْ) ise (أَحَدٍ)'nin hal konumundadır. Bununla birlikte daha uygun olan ise onun sıfatı olmasıdır. [317]

[315] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.396.
[316] ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Meʿâni'l-Ḳurʾân ve iʿrâbüh*, nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî, (Beyrut, 1988) c.3, s.347.
[317] el-Hemdani, *el-Ferid fî i'rabi'l-Kur'âni'l-mecid*, c.4, s.397.

5. SONUÇ

Dil, insanların duygu ve düşüncelerini, belli kurallar çerçevesinde, ses veya işaretlerle bildirmeye yarayan çok yönlü bir sistemdir. Bu duygu ve düşünceleri açığa çıkarma biçimi ve yeteneği olan dilin özü ise beyandır. Arap dilinin bu zenginliğine dokunmak, zengin kelime dağarcığına değinmek ve kullanım alanlarındaki bu çeşitlilikten bahsetmek için tezimizde çalışma alanı olarak *harf-i cerler* seçilmiştir. Nitekim harf-i cerlerin fonksiyonu bilinmeden dilde fiilin yalnızca yalın haldeki anlamının göz önünde bulundurulması halinde ifadeye doğru olmayan bir mana verme ihtimali söz konusudur. Söz konusu bu durum Kur'ân-ı Kerim için de geçerlidir. Böyle bir hataya düşmeme, özellikle de Kur-ân'da harf-i cerlerin fiile kazandırdığı anlamları en iyi bir şekilde anlama düşüncesi bizi bu araştırmaya sevk etmiştir.

Bilindiği üzere Arapça diğer dillerden pek çok yönüyle ayrılır. Gerek kelime hazinesi olarak gerekse hareke veya cümle içindeki konum olarak adlandırılan i'rab yönünden. Binaenaleyh harf-i cer ve müteallakatı yönüyle de temayüz eder. Arapça'da bir diğer uzmanlık gerektiren konu da bir fiilin nerede hangi harf-i cerle kullanılacağı hususudur. Bir örnekleme yapacak olursak meselenin ne denli çetrefilli ve derin olduğu daha net ortaya çıkacaktır. Böylece çalışmamızın ilmî semeresi ve bu konuyu seçmemizin nedeni daha net anlaşılacaktır. Bir derya olan Arapça ve özel anlamda Kur-an'dan bir katre bizim payımıza düşecektir kanaatindeyiz.

Harf-i cerlerin bir fiile kattığı anlamları şu örnekle net bir şekilde görebiliriz; (دعا) ل davet etmek, ب çağırtmak, ب isimlendirmek, ل,الى teşvik etmek, çağırmak, ل,الى sevk etmek, ل,الى harekete getirmek, dua etmek, ب getirtmek, ب aratmak, ل,الى kışkırtmak, ب ilan etmek, ب çağrıda bulunmak, ب (kongre, ب toplantı) haber vermek, ب …diye seslenmek, seslenmek, davetiye göndermek, rica etmek, muhtaç olmak, (الله) Allah'a dua etmek, istirham etmek, ihtiyaç göstermek, niyaz etmek, bağırmak, yalvarmak, gerekli bulmak, yakarmak, istemek, yardım talebinde bulunmak, talep etmek, münacatta bulunmak, lazım olmak, dilemek, gerekmek, ibadet etmek, namaz kılmak anlamlarında kullanılır.[318]

[318] er-Rüveyfiî, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, (1993), *Lisânü'l-ʿArab*, Beyrut, c.3, s.370.

Bu örnekleme bize bir fiilin hem doğru harf-i cerle kullanımı hem de Kur'an özelinde ayetlerdeki müteallakatının doğru tespit edilmesinin ne kadar elzem olduğunu nazara vermektedir. Bu kadar elzem bir husus olmasına rağmen gerek klasik i'râb telifleri gerekse modern çalışmalarda harf-i cer ve muteallakatı tatmin edici bir bilgi sunmamaktadır. Aynı husus akademik çalışmalar için de söz konusudur. Kanaatimizce bu, Arapça'nın derinliklerine nüfuz eden araştırmacı sayısının azlığının bir neticesidir. Çünkü müellifler hep mahzûf bir fiilden, haberden, sıfat veya halden bahsederken bu müteallakatın ne olduğunu bulmak okuyucuya bırakılmıştır. Oysaki okuyucu bu kapalılığı gidermek amacıyla o eserlere müracaat etmektedir. Biz çalışmamızın soncunda bu eksikliği çok net gördük. Söz konusu muteallakatı bulmak için müracaat ettiğimiz klasik ve modern eserlerde doyurucu bir bilgiye ulaşamadık. Bu meyanda sûreler veya konu bağlamında harf-i cerlerin çok daha derin incelenmesi gerekmektedir.

Amil ve ma'mul bağlamındaki car ve mecrur aslında cümlenin doğru anlaşılmasında kilit rol oynamaktadır. İbni Fâris bu hususu (باو ذكر ما اختصت به العرو) adlı babta işlemiştir. [319]

Çalışmamızın Meryem Sûresi'ndek harf-i cerlerle ilgili sonucu şöyle özetleyebiliriz:

Meryem sûresi, 2., 3., 28., 30., 36., 57., 60., 66., 68., 76., 80., 88., 89., 94., 95. ayetlerde zahiri Harf-i cer taalluku yoktur. Örneğin 68. ayette (فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا) (اَنْ)'den sonraki fiil mastara tevil edilirse (اللام) harf-i cer kabul edilir. Fiilin başına harf-i cer gelemeyeceği için de mahfuz muhakkder bir (اَنْ) takdir edilir. Bu durumda (اللام) Harf-i cer olurdu. Fakat yaptığımız çalışmada bu yorumun tercih edilmediğini, ayetteki (لَنُحْضِرَنَّهُمْ , لَنَحْشُرَنَّهُمْ) bu iki fiilin başında bulunan (اللام) harfinin kasem olarak takdir edildiğini tespit ettik.[320] Meryem Sûresi 19. Ayette böyle bir durum söz konusudur.

Meryem sûresindeki ayetlerin bir kısmında zahiri olmayan taalluk çeşidi vardır ya da (كُلُّ، عِنْدَ) gibi harf-i cer yerine kullanılan veya sıfat tamlaması, isim tamlaması, hal gibi fiile taalluku gereken diğer edatlar vardır. Çünkü bunların da harf-i cer gibi

[319] er-Rüveyfiî, *Lisânü'l-ʿArab*, c.8, s.345.
[320] Fahreddin Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, (1999) *et-Tefsirü'l-kebir-Mefatihü'l-gayb*. (Dar İhya et-turas el-arabi, Beyrut,c.21, s.556.

müteallakatı vardır. Örneğin 58. ayetteki sıfat ve mevsuf gibi (وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا). Yani yukarıda zikredilen ayetlerde müteallık vardır ama konu kapsamı dışında olduğu için değinilmemiştir.

Meryem Suresi 4. ayetinden itibaren harf-i cerlerin müteallakatı incelendiğinde gerek luğâvî tefsir gerek i'rab gerekse diğer tefsirlerde harf-i cerlerin ya mahfuz bir hale ya gizli bir haberin mukadder bir fiiline ya da öncesi ve sonrasındaki *zahir bir fiile, mastara, ismi faile, ismi mefule* raci olduğunu gördük. Meryem Suresi'nin 4. ayetindeki örnek gibi "قَالَ رَبِّ اِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا" .

Bu müteallakatta takdir edilen fiil, hal, sıfat gibi tabirlerin belirsizliği ayetlere farklı yorumların ve tevillerin verilmesinin önünü açmıştır. Bununla ilgili Meryem Suresi'nin 24. ayetinde (فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَا اَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا) bulunan (مِنْ تَحْتِهَا) örnek olarak verilebilir. Bu ayete baktığımızda "ibtida-i gaye" anlamında kullanılan (من تحتها) car-mecruru (نَادَى) kelimesine müteallıktır. Yani (في مكان أسفل من مكانها) Ebu'l Berakat en-Nesefi'ye göre bu ayetteki (مِنْ) harf-i cer'inin (مَنْ) ya da (مِنْ) okunması noktasında kıraat alimleri arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafa göre göre (مَنْ) diye okursak fail Cibril (a.s.), (مِنْ) diye okursak o zaman harf-i cer olur ve harf-i cerin müteallakı Hz. İsa (a.s.) olur. Çünkü (فناداها مَنْ تحتها) yani (aşağısından seslenen biri) anlamındadır. (مَنْ) isimdir, (تحتها) ise zarftır. Bu durumda Cibril (a.s.) olması imkânsız değildir. Yukardaki yorumları incelediğimiz zaman harf-i cerdeki belirsizlik (مَنْ mi?), (مِنْ mi?) oluşu müteallakatının Cibril (a.s) mı, İsa (a.s) mı olduğu ihtilafına sebep olmuştur. Bu durumda harf-i cerin müteallakatının sarih olmaması alimleri ihtilafa sevketmiştir. Bu aynı zamanda özellikle hüküm ayetlerinde farklı yorumların kapısını açmıştır. Maide Suresi 6. Ayet incelendiğinde (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ) gerek car-mecrurun gerekse bunları atıf için kullanılan bir edatın yanlış müteallıka gönderilmesi mezhebi ihtilaflara netice verecek kadar vahim sonuçlar doğurmuştur. Çünkü ayakların mesh edilmesiyle yıkanması çok ayrı iki yorumdur. Binaenaleyh Peygamberimizin (s.a.s.) ''ateşteki ökçelere yazıklar olsun!'' uyarısı yanlış tevil yapmanın ciddi sonuçlar olacağını ortaya koymaktadır.

Meryem Sûresi'nde orijinal olan bir diğer tespitimiz ise bir harf-i cerin birden fazla müteallıkatı olan fiile rücu etmesi durumudur. Şöyleki; Meryem Sûresi 91. ayetinde (أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا) ifadede (لِلرَّحْمَنِ) harf-i cerininin normalde taalluk ettiği

fiil (دَعَوْا) olup, (وَلَداً) mef'ûlun bih ve fethayla mansubdur. Fakat burada yaptığımız tespitte bir fiil ile kalınmayıp birden fazla fiile taalluk söz konusudur. Bu fiiller ise şunlardır; (يتفطرن, تنشق, تخر). Biz bundan şöyle bir sonuca vardık. Bu durum dil bilgisinde ender görülen bir durumdur. Burada şöyle bir yorum yapılabilir; İnkarcıların Cenabı Hakk'a (haşa) evlat isnat etmeleri sadece yerin, göğün, dağların dehşete kapıldığı bir fiil olmaktan çıkmış, sanki Kur-ân bütün elfazıyla ve müteallakatıyla buna cevap vermiştir.

Yine bu Sûrede harf-i cerlerin *zâit, beyâniyye, bedel, atıf, sıfat, hal ve ihtisas* olması gibi durumlarına pek çok örnek vardır. Bunlarla ilgili tespitlerimizi şöyle sıralayabiliriz.

Meryem Sûresi 7. ayetteki (”يَا زَكَرِيَّا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا) kelimesindeki (با) harfi zaittir. 35. Ayette de böyle bir durum söz konusudur. Harf-i cerin zait olduğu durumda ise müteallık aranmaz. Türkçe'de olduğu gibi gereksiz sözcük kullanımı söz konusudur.

Meryem Sûresi 7. ayette bir diğer harf-i cer olan (لَهُ) car-mecruru mahzuf ikinci mefulün bih'e müteallıktır. Bu da eşine pek rastlanılmayan bir taalluk durumudur.

Meryem Sûresi 10. ayette (قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّي اٰيَةً ۗ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا) رَبِّ “ nidanın cevabıdır. Burada (لِّي اٰيَةً ۗاجْعَلْ) car-mecruru, (اجْعَلْ)'in mahzuf olmuş ikinci mefulun bihine müteallıktır. Aynı durum 17. Ayette de bulunmaktadır. Bu ise örneğine az rastlanan bir durumdur.

Meryem Sûresi 21. ayette car ve mecrurun muteallakı konusunda işkâl vardır. Bu işkâl ayetin farklı şekillerde yorumlanmasına sebep olmuştur. Açıklması detaylı olarak ilgili ayette verilmiştir.

Meryem Sûresi 24. ayette ise (مَنْ mi?), (مِنْ mi?) olması noktasında ihtilaf vardır. Bu iki farklı yorumda birisinde harf-i cer, diğerinde ise sılâ olması söz konusudur. Bu durum ayetin anlamını etkilemesi bakımından önemlidir.

Meryem Sûresi 25. ayette (وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا) yer alan (بِجِذْعِ النَّخْلَةِ)'ndeki müteallak nidaya müteallıktır. Bu duruma Kur'ân-ı Kerim'de az rastlanmaktadır.

Meryem Sûresi 27. ayette (فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ) ayetinde (بِهِ)'nin ismi fâil ve ismi meful'e taalluk vardır.

Meryem Sûresi 29. Ayette (فَأَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا), (فِي الْمَهْدِ) Car-Mecruru (مَنْ)'den bedeldir. 34. ayette, "قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ" bulunan (في) harf-i cerinin müte'allakı (قَوْلَ) mastarıdır.

Meryem sûresi 38. ayeti kerimesinde "اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ" lafzı taaccüp şeklinde gelmiştir. (بِهِمْ) raf konumundadır. Bu şu söze benzer (أَحْسِنْ بِزَيْدٍ ; أَيْ حَسُنَ زَيْدٌ). Bu konuda Zeccac (ö. 311/923) bunun hakiki bir emir olduğunu, taaccüp bildirmediğini, car ve mecrurun ise mansup olduğunu, failinin mütekellim zamiri ve mütekellimin de kendisine (أَوْقِعْ بِهِ سَمْعًا أَوْ مَدْحًا) demesi takdirindedir. Yukarıda açıklamasını yaptığımız taaccüp fiili ve harf-i cer birlikteliği bu ayette net bir şekilde görülmektedir. Bu da Kur'ân-ı Kerim'de hem fiili taaccüp anlamında hem de harf-i cer olarak nadir bulunan bir örnektir.

Meryem sûresi 40. ayeti kerimesinde "نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا" lafzında "استعلاء" anlamında kullanılan (على) harf-i ceri bulunmaktadır. (عَلَيْهَا) car-mecruru, mahzuf sılâya müteallıktır.

Meryem sûresi 42. Ayetteki (لِمَ تَعْبُدُ) lafzında (اللام) harf-i ceri, (ماذا) anlamındaki (ما) soru edatından önce kullanılmıştır. (لِ) Harf-i ceri, (مَ) harf-i istifham olup, harf-i cerden dolayı elif mahzuf olmuş ve amel etmemiştir. (اللام) harf-i ceri, müteallakı (تَعْبُدُ) fiilidir. (ما) ,(اللام) soru edatıyla birlikte bir kelime oluşturmuştur. Yani bu ayette (اللام) ve (ما) birlikteliği ayete ayrı bir anlam katmıştır.

Meryem sûresi 58. ayetteki (مِنَ النَّبِيِّنَ) harf-i ceri (عَلَيْهِمْ)'de bulunan muttasıl zamirin mahzuf haline ta'alluk etmiştir. Ayrıca bu ayette tekrarı car vardır. (مِنَ النَّبِيِّينَ) ifadesindeki (مِنْ) Allahu Teâla Hazretlerinin şu sözü gibidir: (وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ) (وَمِنْ ذُرِّيَّةِ) ifadesi ise (مِنَ النَّبِيِّينَ)'den bedeldir.

Meryem sûresi 69. ayetteki (اللام) harf-i ceri, te'kit için gelmiştir.

Meryem sûrsi 71. ayetteki (مِنْكُمْ)'deki mecrur hazfedilmiştir. Takdiri (ما مِنْكم أحدٌ إلّا)'dır.

Meryem sûresi 74. ayetinde, zaman zarfı (قَبْلَهُمْ), (اَهْلَكْنَا) fiilinin müteallıkıdır. (مِنْ قَرْنٍ) harf-i ceri (كَمْ)'in temyizidir. Buradaki temyiz gayri sarihtir.

79. ayetteki (مِنَ) beyaniyye özelliği taşımaktadır.

Meryem sûresi 82. ayetteki (بِعِبَادَتِهِمْ) ifadesinde muteallakın merci ikidir; Birincisi failine mastar olması, ikincisi ise; mefulüne muzaftır. Faili mahzuftur.

Meryem sûresi 90. ayetteki (مِنْهُ) harf-i cer ve mecrurunun taalluku zamirdir.

Meryem sûresi 91.ayette car ve mecrurun taalluku konusunda işkâl vardır.

98. Ayette (هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا), (لَهُمْ) harf-i ceri (رِكْزاً)'in mahzuf hal ögesine müte'allıktır.

Araştırmamız sonucunda bir öneriye değinmek istiyoruz. Nahiv ilmi hakkında "Öncekiler sonrakilere bir şey bırakmadı. Öyle ki *Nahiv İlmi* yanacak kadar olgunlaştı." dense de bu ilim ile ilgili farklı görüşlerin derlenmesi kanaatindeyiz. Önemli olan, edindiğimiz bilgiyi mutlak görmeyip, mevcut bilgi birikimi üzerinden yeni fikirlere kapı aralamaktır. Dolayısıyla eski eserlerdeki düşünce yapısını anlamak bize yeni fikirler sunma konusunda yardımcı olacaktır. Klasik eserleri her şeyin nihai olarak araştırıldığı kaynaklar olarak ele almak yerine bu kaynakları zengin bir birikimi ortaya koyan eserler olarak kabul etmek zannımızca daha isabetli olacaktır. Bu hususta yapılacak her bir çalışma bizim için değerli ve kıymetlidir.

KAYNAKLAR

Abbas Hasan, (1974). *en-Nahvü'l-Vâfî,* Dâru'l-Maarif, Mısır.

Abdülganî ed-Dakr, (2017). *Mu'cemü'l-Kavaidi'l-Arabiyye fi'n-Nahvi ve't-Tasrif,* Şam-1993.Herevî, *Şerhu't-Tasrîfi'l-İzzi,* İstanbul: Haşimî Yayın Evi.

Atay, Zeynep Meliha, (2011). Arapça Dilbilgisi Nahiv, İstanbul: Yasin Yayınevi.

Birgivî, Takıyuddin Mehmed el-Birgivî, (2010). *İzhâru'l-Esrâr,* İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1912.....Avâmil, 1. Baskı, İstanbul.

Cârim, Ali; Emîn, Mustafa, (1964). *en-Nahvu'l-Vadıh fî Kavâidi'l-Lüğati'l-Arabiyye,* Dâru'l-Maârif, Mısır.

Sivasizade, Ahmet bin Muhammed es-Sivasi, (2017). *Hellu mea"kidi"l kavaidi"I-Iati tesbûtu* bid-delaili ve'ş-şevahid, Haşimi yayın evi, İstanbul.

Cevherî, İsmail b. Hammâd el-Cevherî, (1987). *Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye,* thk. Ahmed Abdu'l-Ğafûr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut.

Cürcânî, Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, (2007). *et-Ta'rîfât,* thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dârü'n-Nefais, Beyrut.

Basil ʿUyunussûd, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-1424/2003.

.....*Şurûhu'l-Avamil,* Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut-2010.

Çağmar, Edip, (2003). *Arap Belâğatında Te'kid,* Harran Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa.

Çöğenli, Mehmet Sadi, (2009). Kur'ân-ı Kerim ve Hadis Örnekli Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi, İstanbul.

Çörtü, Mustafa Meral, (2014). Arapça Dil Bilgisi Sarf, İstanbul: İFAV, Yayınları.

Dr. Abdullah Abdulhamid Suveydî, (1994). Dr. Abdullah el-Suveyî, Dr. Ali Ebu'l- Kâsım Avni, Dr. Abdusselam el-Buış, *Luğatü'l-Arabiyye,* Câmiatü'l-Fâtih.

Dr. Muhammed İsmail Sını, Dr. İbrahim Yusuf es-Seyyid, Muhammed er-Rifai eş-Şeyh, *el-Gavaidü'l-arabiyyeti'l-müyessera,* İstanbul: Cantaş Yayınları.

Durmuş, İsmail, (2006). "Nahiv", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32/303-306, İstanbul: TDV Yayınları.

Ebû Hayyan el-Endülüsî, (1998). *İrtişâfu'd-darb min lisaâni'l-Arab,* Kahire.

Ebü'l-Kāsım Kıvâmü's-sünne İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl et-Teymî et-Talhî el-İsfahânî, *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* (1995), Riyad.

Ebû Muhammed Mekki Ebû Tâlib el-Kaysî, (1985) *Müşkilu i'râbi'l-Kur'ân*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.

El-İbrahim, Muhammed Et-Tayyib El-İbrahim, İʿrâbü'l-Ḳurʾân, (2006), Darun Nefais, Beyrut.

Enbârî, Ebu'l-Berekât el-Enbârî, (1985). *Nüzhetü'l-Elibbâ,* thk. İbrahim es-Semerrâî, Mektebetü'l-Menâr, Ürdün.

En-Nahhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî en-Nahhâs, (2000), *İʿrâbü'l-Ḳurʾân* Dar Al Kütûb Al ilmiyye, Beyrut.

en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, (1998); *Medârikü't-tenzîl ve ḥaḳāʾiḳu't-teʾvîl,* Dar el-Kalım et-Tayyib, Beyrut

.....*el-İnsâr fî Mesâ'ili'l-Hilâf Beyne'n-Nahviyyîne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn,* thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut-2003.

.....*Esrâru'l- Arabiyye,* thk. Berekât Yûsuf Hebbûd, Müessesetü'l-Kütübi's-Sikâfiyye, Beyrut-2012.

er-Rüveyfiî, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, (1993), Lisânü'l-ʿArab, Beyrut.

Ezherî, Abdurrahmân Hâlid el-Ezherî, *Mûsılu't-Tullâb ilâ Kavâ'idi'l-İʿrâb,* thk. 'Alaeddin Âtiyyetu, Mektebûtu İbni Âtiyye, Dâru'l-Ğavsânî, Dımeşk-tsz.

Ezherî, Hâlid b. Muhammed, (2006). *Şerhu't-Tasrîh ala't-Tavdîh,* Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, (2000). *Tehzîbu'l-Luğa,* thk. Muhammed Avvad Murib, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.

Fahreddin Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, (1999) *et-Tefsirü'l-kebir-Mefatihü'l-gayb*. Dar İhya et-turas el-arabi, Beyrut.

Fârisî, Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî, (2011). *el-İzâh fi'n-Nahv,* thk. Kâzım Bahru'l-Mercan-Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut.

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî, *el-Misbâhu'l-Münîr,* Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut-tsz.

Galâyînî, Mustafâ el-Galâyînî, (1993). *Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.

.....*Câmi'u'd-Durûsi'l-Arabiyye,* Müesset-ü'r- Risâletü'n- Nâşirûn, Dımaşk-2012.

Habbâz, Ahmet b. Hüseyin, (2002). *Tevcîhu'l-Lem'a,* Daru's-Selam, Kahire.

Hengirmen, Mehmet, (2009). Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: Engin Yayınevi.

Hindî, Safiyüddün el-Hindî, *Nihâyetü'l-vusûl,* nşr. Salih b. Süleyman el-Yusuf, Sa'd b. Salim es-Süveyh, el-Mektebetü't-ticâriyye, Mekke-tsz.

https://fasiharapca.com/fiili-muzariyi-cezmeden-edatlar-arapca-dersleri/865, Erişim: 15.01.2023

http://islamport.com/w/adb/Web/543/1446.htm, Erişim: 08.03.1923

https://www.ilimyuvasi.com/konular/sart-edatlari-iki-fiili-muzariyi-cezm-edenler.3045/ 16.01.2023.

http://www.lugatim.com/s/harf, Erişim: 10.11.2022

https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ses-harf-ve-alfabe, Erişim: 10.11.2022

İbn Akîl, Bahâüddîn bin Akîl el-Hemedânî, (1980). *Şerh-u İbn Aḳîl alâ Elfiyyet-i İbn Mâlik,* thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Dâru't-Turâs, Kahire.

İbn Hişâm, Muhammed İbn Hişâm Hassanî, (1963). *Şerh-u Katri Neda,* thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire.

İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerh-u Şuzûri'z-Zeheb,* thk. Abdu'l-Ğına, Şirketü'l-Müttehide li'Tevzî, Suriye-tsz.

.....*Evdâh'ul-Mesalik,* thk. Yusuf eş-Şeyh, Dâru'l-Fikr, tsz.

İbn Kemâl Paşa, *Esrâru'n-Nahv,* thk. Ahmed Hasan Hâmid, Dâru'l- Fikr, Ürdün. (2002).

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, *Lisânu'l-Arab,* Dâr-u Sâdır, Beyrut. (1993).

İbn Serrâc, *el-Usul fi'n-nahv*, Beyrut. (1996).

İbn Yaîş, Ebu'l-Bekâ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal li'z-Zemahşerî*, thk. Doktor İmîl Ya'kûb, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut. (2001).

İmîl Bedîc, (1971). *Mevsûâtu"l-ulûmi"l-luġati"l-arabiyye,* Dâru'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut.

İsbîr, Muhmmed Saîd, Cüneydî, Bilal, (1985). *eş-Şâmil Mû'cem fî ulûmi"l-luġati"l-arabiyye,* Dâru'l - Avde, Beyrut.

Meylânî, Muhammed b. Abdurrahim el-Meylânî, (2017). *Şerhu'l-Muğnî,* (İstanbul: Haşemi Yayınevi.

Molla Cami, Şeyh Nureddin Abdurrahman b. Ahmed, (2017). *el-Fevaidu-Diyaiyye fi Şerh-i-Kafiye fi'n-nahv,* İstanbul: Mektebetü'l-Haşimiyye.

Molla Yunus Arkatanî, (2017). *ez-Zurûf ve't-Terkîb,* İstanbul: Haşimi Yayınevi.

Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd el-Mısrî,

Muhyittin Derviş, Muhyittin ibn Ahmed ibn Mustafa Derviş, (817), *İrabu'l Kuran ve Beyanihi,* Dar İrşad li Şüûn el-Câmiiyye, Şam.

Mutçalı, Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Dağarcık Yayınları. (2012).

Müberred Ebu'l-Abbas, Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil,* Daru'l-Fikr, Kahire-trs.

Rafîkî, Zekeriyya Şehât Muhammed, (1986). *en-Nahvu'l-Mahşerî*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut.

Râgıb el-Isfahâni, (2020). *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'an,* çev. Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul.

Sabbân, Muhammed b. Ali, (2000). *Hâşiyet-u Sabbân alâ Şerhi'l-Uşmûnî alâ Elfiyetü İbn Mâlik*, el Mektebetu'l-İslamiyye, Mardin.

Sadullah el-Berdeî, (2016). *Sağîr alâ Âmil-i Cûrcânî,* İstanbul: el-Mektebetü'l Haşemiyye.

.....*Hadâiku'd-dekâik alâ metni enmûzec li'z-Zemahşerî*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, tsz.

Sevinç, Resul, (2013). Arapçanın Temel Gramer Kuralları, İstanbul: Ensar Yayıncılık.

Sîbeveyhî, Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sîbeveyhî, (1988). *el-Kitâb,* thk. Abdusselâm Hârûn, Mektebetü'l-Hancî, Kahire.

Suyûtî, Celâleddin es-Suyûtî, *el-Behcetu'l-Merdiyye,* Diyarbakır: Şeyda Yayınevi, tsz.

.....*el-Metâli'us-sa'îde fî şerhi'l-ferîde,* thk. Nebhân Yasîn, Dâru'r-risale, Bağdat.-1977.

Tehânevî, Ali b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî, (1996). *Keşşâf-u Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm,* thk. Ali Dehrûc, Mektebet-ü Lübnan, Lübnan.

.....el-Belâgâtu'l-Vâdıha, Dâru'l-Fikr, Beyrut-2007.

.....*Tuhfetü's-Seniyye bi Şerhi'l-Acrûmî,* Dâru'l-Maârif, 1972.

Uşmûnî, Ebü'l-Hasan Yusuf el-Uşmûnî, (2010). *Menhecü's-Salik ila Elfiyyeti İbni Malik,* Mektebetü-Asriyye, Beyrut.

Yüksel, Ahmet, (1995). "Arap Dilinde Harf-i cer'ler", OMÜ Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi.

Zedcali, Suud b. Abdullah ez-Zedcali, *et-Terkibü'ş-şartiyye fi'n-nahvi ve'l-usuli,* Beyrut. (2008).

Zekeriyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî, (2001). *İʿrâbü'l-Ḳurʾân,* thk. Dr. Ali Musa Mesud, Kahire.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, (1998). *Esâsu'l-Belâğa,* thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

.....*el-Mufassal fî san'ati'l-i'râb,* thk. Ali Bû Melhem, Mektebetu'l-hilâl, Beyrut-1993.

Zihni, Mehmet, (1981). *el-Müntehab ve'l-Muktedad,* İstanbul: Marifet Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Özlem DEMİR Ümraniye Ticaret Meslek Lisesi'ni bitirdikten sonra Eskişehir Üniversitesitesi İşletme Fakültesi'nden 04.09.2006, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 18.06.2019 tarihinde mezun oldu. 09.10.2020 yılında OMÜ LEE Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana 'Arapça Öğretmeni' olarak görev yapan Özlem DEMİR orta derecede Arapça ve orta derecede İngilizce bilmektedir (YDS : 55). Temel ilgi alanları etkili iletişim, Arapça ve Türkçe eğitimi, etimoloji, spor. (30.01.2024)

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0009-9838-800X

Yayınlar:

1. Demir, Özlem (2023), Muhammed b. Ahmed et-Tarsusi'nin 'Risale fi Tesiri'l-Kadi el-Beyzavi fi Surati'n-Nebe' Adlı Risalesinin Tahkik ve Tahlili, *Universal Journal of Theology*, c.8, s.2, 97 – 118.

2. Demir, Özlem (2024) Neşvan b. Said el-Himyeri'nin 'Şerhu Kaside li Es'ad el-Kami' Adlı Risalenin Tahkik ve Tahlili, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, s.21, Nisan 2024.

Kazanılan Ödüller, Teşvikler ve Burslar

1. Lisan döneminde İlim Yayma Cemiyeti'nden 'kurs, burs, yurt' kazandım. Eğitim hayatım boyunca bunlardan istifade ettim.

2. Arapça hazırlık döneminde dereceye girerek öğrenci değişim programıyla iki dönem Ürdün'de Ceraş Üniversitesi'nde eğitim gördüm.

3. 'Peygamberimize Mektup' isimli yarışmada ikincilik ödülüne layık görüldüm.